

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**KALKINMADA YENİ BİR SOSYAL
POLİTİKA ANLAYIŞI OLARAK
KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK
PROJELERİ:
ADANA KIRSAL KALKINMA ÖRNEĞİ**

Aslı DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2011

KALKINMADA YENİ BİR SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI OLARAK
KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİ: ADANA KIRSAL
KALKINMA ÖRNEĞİ

Aslı DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Ankara, 2011

KABUL VE ONAY

Aslı DOĞAN tarafından hazırlanan “ Kalkınmada Yeni Bir Sosyal Politika Anlayışı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri: Adana Kırsal Kalkınma Örneği” başlıklı bu çalışma, 27 Haziran 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

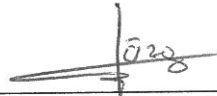
Prof. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ (Başkan)

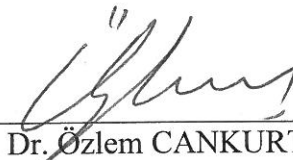
Doç. Dr. Hatice KARAÇAY ÇAKMAK (Danışman)

Doç. Dr. Hakan MİHÇİ

Doç. Dr. Özgür TEOMAN

Doç. Dr. Özlem CANKURTARAN ÖNTAŞ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiği koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☒ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

15.07.2011

Aslı DOĞAN

TEŞEKKÜR...

Ve sonunda bitti... Tezi nasıl yazacağım, kiminle yazacağım, olacak mı acaba, ya olmazsa,...diye düşünürken, bitti bile... Bu aşamaya gelmemde o kadar çok kişinin emeği var ki, hangisinden, nereden başlasam bilemedim.

Sanırım ilk önce yüksek lisansa başlamamın en büyük nedeni olan Canım Babam’a teşekkür etmem lazım. En son konuşmamızda bana “okula devam etmeni çok isterim.” demişti. Ve ben de öyle yaptım.

Daha sonra bana bu tezi yazmamda bana en büyük desteği veren Hatice Hocam...Bana her konuda o kadar çok yardımcı oldu ki, hakkını nasıl öderim bilmiyorum (Güzel bir kahve ve güzel bir pasta dışında!). En karamsar olduğum anlarda hep yanımdaydı ve beni hep umutlandırdı. Onun tecrübesi ve bilgi birikimiyle bu tez ortaya çıktı aslında. Hiçbir yüksek lisans öğrencisinin benim kadar şanslı olduğunu sanmıyorum. Canım Hocam, size ne kadar teşekkür etsem az...

Ve ailem...Annem, Sıla’m...En stresli anlarımda bile yanımdaydınız. Tez yazarken sizinle geçirebileceğim güzel saatleri istemeden de olsa sizden almış oldum. Bunu telafi etmek bundan sonra yapacağım ilk iş. Sadece onlar değil, teyzem ve Dilara’m da var. ODTÜ’nün kütüphanesinden bana kitap taşıyan canım kuzenim, ikinci kardeşim ve suratı asık, telaşlı Aslı’yı düzeltmeye çalışan canım teyzem,ikinci annem... İyi ki varsınız, sizleri çok seviyorum.

Son olarak, canım Yağmur’um...O son günü, hatta son saatleri asla unutamam. Benim sayemde sanırım artık sen de unutamayacaksın. Hayat kurtaran yardımın için sana çokook teşekkür ediyorum...

Bu tez sizlerle var oldu. Herkese bana yapmış olduğu bu güzel katkılarından ötürü teşekkür ediyorum. Ve bu tezi bir gün okuyabilmesi umuduyla Canım Babam’a armağan ediyorum...

Aslı DOĞAN

ÖZET

DOĞAN, Aşlı. *Kalkınmada Yeni Bir Sosyal Politika Anlayışı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri: Adana Kırsal Kalkınma Projesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

Günümüzde sosyal sorumluluk projelerinin daha çok özel kesim ve sivil toplum tarafından gerçekleştiriliyor olması, daha önceden devletin görevi olarak atfedilen sosyal refah politikalarının, kamu kesimi dışı sektör ve alanlara doğru yayıldığını göstermektedir. Yeni dünya düzeninde devletin değişen yüzü, sivil toplum ve sivil toplum örgütlerinin önemini de ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca sosyal sorumluluk projelerinin kurumsal bir nitelik kazanmasını ve “kurumsal sosyal sorumluluk” kavramını gündemimize taşımaktadır.

Bu yüksek lisans tezinde, yeni bir sosyal politika anlayışı olarak değerlendirilen kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin sivil toplum örgütleri ve özel sektör tarafından giderek daha fazla üstleniliyor olması sürecinin, kalkınmada yeni bir politika aracı olarak sunulmasının kuramsal gerekçelerini değerlendirmek ve ele alacağımız saha çalışmasının bulguları yardımıyla bu olgunun bir politika aracı olarak kabulünün gerçekçiliğini tartışmak amaçlanmaktadır. Öncelikli olarak, değişen sosyal politika algısı küreselleşme ve ulus-devlet çerçevesinde değerlendirilecek, sonraki bölümlerde ise bu değişimin daha rahat örneklenebilmesi açısından, “Adana Kırsal Kalkınma Projesi” incelenecek ve yapılan araştırmanın sonuçları bu bağlamda yorumlanacaktır.

Anahtar Sözcükler:

sosyal sorumluluk, kurumsal sosyal sorumluluk, ulus-devlet, sivil toplum örgütleri, küreselleşme.

ABSTRACT

DOĞAN, Aşlı. *Corporate Social Responsibility As a New Social Policy Mentality in Development: Adana Rural Development Project* , Master Thesis, Ankara 2011.

Currently, social responsibility projects are being carried out mainly by civil society organizations and private sector. Social welfare policies, traditionally known as governmental tasks, are now spread out to non-governmental sectors and areas. Accordingly, the changing face of the state in the new world order magnifies the importance of civil society and its organizations. Furthermore, it provides social responsibility projects to gain an institutional quality, while emphasizing the concept of “institutional social responsibility” in our age.

This master thesis intends to evaluate theoretical reasons laying on the grounds of the process of institutional social responsibility projects undertaken progressively by civil society organizations and the private sector. These projects are interpreted by these actors as new social policy tools for further development. This thesis also aims to discuss how realistic this interpretation is with the help of the field research’s findings.

Firstly, changing perceptions of social policy will be evaluated in the frame of globalization and the nation state. In the following sections, to exemplify this change of perception, “Adana Rural Development Project” will be examined and the results of the survey will be interpreted accordingly.

Keywords:

social responsibility, corporate social responsibility, nation state, non-governmental organizations, globalization.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

I. Yeni Ekonomik Düzendeki Sosyal Devlet Anlayışının Değişen Yüzü	4
I.1. Devlet'in Sosyal Refah Politikaları ve Bu Politikaların Değişen Yüzü	4
I.1.1. Sosyal Politika: Tanım ve Kapsamı.....	5
I.1.2. Sosyal Politika Kavramına Farklı Yaklaşımların Teorik Temelleri	6
I.1.3. Keynesyen Refah Devleti ve Sosyal Politika Algısı.....	9
I.1.4. Küreselleşme ve Ulus-Devlet Kavramı	11
I.1.5. Devletin Sosyal Niteliğinde Yaşanan Değişim.....	13
I.1.6. Nasıl Bir Sosyal Politika Olmalı?	17
I.2. Yeni Dünya Düzeninde Gelişme Dinamiğinin Yeni Aktörleri ve Sosyal Sorumluluk Projeleri	21
I.2.1. Sivil Toplum: Tanım ve Kapsamı.....	21
I.2.1.a. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Bir Perspektifte Değerlendirilmesi	22

I.2.1.b. Sivil Toplum – Politik Toplum Bağıntısı	23
I.2.2. Sivil Toplum Örgütleri	24
I.2.3. Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler	30

BÖLÜM II

II. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) ve KSS'ye Yönelik Belli Başlı Görüşler.....	32
II.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Olgusu ve Sosyal Sorumluluk Projeleri	32
II.1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tanımı	32
II.1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihçesi.....	34
II.1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri	37
II.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlgili Görüşler ve Modeller.....	39
II.2.1. Milton Friedman ve Ekonomik Sorumluluk Görüşü.....	39
II.2.2. Paydaş Sosyal Sorumluluğu	40
II.2.3. Davis'in Sosyal Sorumluluk Modeli	42
II.2.4. Harcama Tercihi Modeli.....	43
II.2.5. Sosyal Performans Modeli	44
II.2.6. Sosyal Duyarlılık Modeli	45
II.2.7. Üç Aşamalı Sosyal Sorumluluk Modeli	46

BÖLÜM III

III. Sosyal Sorumluluk Projeleri ve Adana Kırsal Kalkınma Projesi Örneği	51
III.1. Sosyal Sorumluluk Konusunda Düzenlenmiş Olan Uluslararası Girişimler	51
III.2. Türkiye'de Gerçekleştirilen Sosyal Sorumluluk Projelerinden Örnekler	59
III.3. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Şirketi Toplumsal Yatırım Programı: Adana Kırsal Kalkınma Projesi.....	63
III.3.1. BTC ve Adana Kırsal Kalkınma Projesi'nin Genel Çerçevesi	64

III.3.2. Adana Kırsal Kalkınma Projesi-Saha Çalışması.....	69
SONUÇ	83
EK I.....	87
KAYNAKÇA.....	94
ÖZGEÇMİŞ	100

TABLO LİSTESİ

Tablo I: Uluslararası Organizasyonlar Tarafından Başlatılan ve Sürdürülen Başlıca Kurumsal Sosyal Sorumluluk Girişimleri ve Yayınlanan Bildirgeler.....	51
Tablo II: Sahanın Genel Tanımlayıcı Verileri.....	71

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil I: Hanehalkının aylık gelirinin gıda harcamalarına göre yüzdelik dağılımı.....	72
Şekil II: Hanehalkının sağlık durumunun yüzdelik dağılımı.....	73
Şekil III: Hanehalkının sağlık güvencesinin yüzdelik dağılımı.....	74
Şekil IV: Hanehalkının projeyi öğrenme kaynağının yüzdelik dağılımı.....	76
Şekil V: Hanehalkının proje desteği almaya kimlerle karar verdiğini gösteren yüzdelik dağılım.....	77
Şekil VI: Proje desteğinin faydasını hanehalkı açısından gösteren dağılım.....	77

GİRİŞ

Çalışmamızda, günümüz kalkınma anlayışında önemli bir paya sahip olan ve kalkınma iktisadının yanı sıra işletme, kamu yönetimi veya sosyal hizmetler gibi pek çok farklı disiplinlerdeki yazında giderek daha çok yer tutmaya başlayan kurumsal sosyal sorumluluk olgusu ele alınmış ve bu çerçevede gerçekleştirilmiş olan ‘Adana Kırsal Kalkınma Projesi’ incelenmiştir.

Kurumsal sosyal sorumluluk olgusu, yukarıda da ifade edildiği gibi, pek çok farklı disiplinde farklı bağlamlarda ele alınmış, popülaritesi giderek yükselmiş akademik ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır. Çalışmamızda, temel olarak, kurumsal sosyal sorumluluk olgusunun kalkınmada yeni bir politika aracı olarak sunulmasının kuramsal gerekçelerini değerlendirmek ve ele alacağımız saha çalışmasının bulguları yardımıyla bu olgunun bir politika aracı olarak kabulünün gerçekçiliğini tartışmak amaçlanmıştır.

Çoğunluğu özel sektör ve sivil toplum örgütleri (STÖ) tarafından uygulamaya konulan sosyal sorumluluk projelerinin ciddi boyutlara ulaşması, daha önceden devletin görevi olarak atfedilen sosyal refah politikaların devlet/kamu kesimi dışı sektör ve alanlara devredildiğini göstermektedir. Bu nedenle sosyal sorumluluk projelerini doğru irdeleyebilmek, kalkınmada rollerini gerçekçi bir biçimde ifade edebilmek için öncelikle sosyal politika kavramını ve sosyal politika-devlet bağıntısını net bir biçimde değerlendirmek ve bu değerlendirmelerin ışığı altında yeni dünya düzeninde sosyal sorumluluk projelerini doğru analiz etmek gerekmektedir.

Bu bağlamda kurgusunu oluşturduğumuz çalışmanın ilk bölümü iki ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, “Devletin Sosyal Refah Politikaları ve Bu Politikaların Değişen Yüzü”dür. Bu başlık altında sosyal politika kavramının tanımı ve kapsamı ele alınmıştır. Sosyal politika kavramı günümüze kadar pek çok farklı yaklaşımca çeşitli kuramsal perspektifler altında değerlendirilmiştir. 16. yüzyıldaki “Yoksullara Yardım Yasası” ile başlayan ve günümüze kadar ulaşmayı başaran bu kavram, artık çok çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Çalışmamızda, tarihsel bir perspektif altında, klasik liberallerden, neoklasik liberallere, yeni liberallerden modern sosyal liberallere,

Keynesyen yaklaşımdan Marksist analize kadar uzanan bir perspektif altında, temel siyasal düşüncelerin sosyal sorumluluk algıları ele alınmıştır.

Bilindiği üzere, “Sosyal Politika” kavramı günümüzde oldukça farklı bir niteliğe bürünmüştür. Bu farklılaşmada kapitalist sistemden beslenen yeni liberalizmin yükselen değerlerinin ve küreselleşme ile birlikte erimeye yüz tutan ulus-devlet olgusunun etkisi oldukça büyüktür. Çalışmamızın bu bölümünde küreselleşme süreci ile birlikte, “Nasıl bir sosyal politika olmalı?” sorusu ve bu soru ile öncelikle üzerinde tartışılan konu – özellikle Avrupa’da- olan refah devleti algısının değişip değişmediği konusu genel hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümün ikinci alt başlığında ise “Gelişme Dinamiğinin Yeni Aktörleri” olarak sunulan STÖ’lerin ve yerel yönetimlerin –bir başka önemli aktör olan özel sektör çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmakta- yeni kalkınma paradigmasındaki rolleri ve bu kurumlara yüklenen sosyal sorumluluk görevleri irdelenmiştir. Çalışmanın bu kısmında günümüzde dikkat çeken örgütlenmeler olan sivil toplum örgütlerinin tanımı ve kapsamı açıklanmaya çalışılmıştır. Devlet ve hükümet otoritesinin dışında, ekonomik ve toplumsal alanı etkilemeyi amaçlayan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, kendi kendini düzenleyen özerk alan olarak kısaca tanımlanan sivil toplumun, tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca sivil toplum-politik toplum ayrımı da bu sürece dahil edilmiştir. Sivil toplum örgütleri çalışmamızın temelini oluşturan sosyal sorumluluk ile yakından ilintili olduğu için bu iki kavram arasındaki ilişki incelenmiştir. Bazı yazarlar tarafından sivil toplum içerisinde yer aldığı düşünülen yerel yönetimlere de yine bu başlık altında genel hatlarıyla değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü, tamamiyle özel sektör tarafından gerçekleştirilen kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin incelenmesine ayrılmıştır. Kurumsal sosyal sorumluluğun tanımı yapıp tarihçesine değinildikten sonra, bununla ilgili görüşlere ve kurulan modellere yer verilmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk yeni gelişen bir kavram olmakla birlikte, günümüzde pek çok yazar tarafından tanımlanmıştır. Üzerinde uzlaşma sağlanan genel düşünce, kurumsal sosyal sorumluluğun, kurumların kar amacını gerçekleştirmek için gerçekleştirdiği faaliyetler dışında, paydaşlarının da hassasiyet alanlarına ilgi göstermesi olduğudur. Modern dünyanın artan sorunları, bu ilgiyi bir

anlamda zorunlu kılmakta ve kamu, özel sektör ve sivil toplumu biraraya getirerek çözümler üretmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda ele alınan kurumsal sosyal sorumluluk projeleri bölümün esas unsurunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise, sosyal sorumluluk konusunda düzenlenmiş uluslararası girişimler ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’de farklı bağlamlarda gerçekleştirilmiş birkaç kurumsal sosyal sorumluluk proje örneğine de bu bölümde yer verilmiştir. Özellikle ulusal düzeyde yapılmış olan örnekler ile verdiğimiz faaliyetlerin amaçlarına da değinilmiştir.

“Adana Kırsal Kalkınma Projesi” yine bu son bölümün konusunu oluşturmuştur. Bu çerçevede projenin uygulayıcılar ve faydalanıcılarının genel bilgileri verilmiş ve amaçları ortaya konulmuştur. BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) Ham Petrol Boru Hattı gibi büyük bir kuruluşun gerçekleştirmek istediği aşamalar, Adana ilinin çeşitli köylerinde yapılan anket çalışmaları ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, projeden faydalanan kesimin görüşlerine ışık tutması açısından olumlu noktalar içermektedir. Çalışmamızın bu bölümünün kurgusunda iki esas hedef gözetilmiştir. Bunlardan birincisi, Türkiye’de gerçekleştirilmiş sosyal sorumluluk projelerinin faydalanıcılar açısından başarısını saha çalışması örneği aracılığıyla değerlendirebilmektir. Birinci amaç kadar önem teşkil eden –belki de daha fazla- bir başka hedefimiz ise sosyal sorumluluk projelerinin kalkınmada yeni bir politika aracı olarak değerlendirilmesinin gerçekçiliğini/geçerliliğini görüşme yaptığımız bu faydalanıcılar nezdinde tartışabilmektir.

BÖLÜM I

I. Yeni Ekonomik Düzendeki Sosyal Devlet Anlayışının Değişen Yüzü

Çoğunluğu özel sektör ve sivil toplum örgütleri (STÖ) tarafından uygulamaya konulan sosyal sorumluluk projelerinin ciddi boyutlara ulaşması, daha önceden devletin görevi olarak atfedilen sosyal refah politikaların devlet/kamu kesimi dışı sektör ve alanlara devredildiğini göstermektedir. Bu nedenle sosyal sorumluluk projelerini doğru irdeleyebilmek, kalkınmada rollerini gerçekçi bir biçimde ifade edebilmek için öncelikle sosyal politika kavramını ve sosyal politika-devlet bağıntısını net bir biçimde (ve hatta tarihsel bir perspektifte) değerlendirmek gerekmektedir. Daha sonra oluşturulacak bu temel değerlendirmelerin ışığı altında yeni dünya düzeninde sosyal sorumluluk projelerinin yeri ele alınmalıdır.

Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünün çatısı bu amaç çerçevesinde iki esas tema üzerinde inşa edilmiştir. Bu iki tema, sırasıyla, “Devlet’in sosyal refah politikaları ve bu politikaların değişen yüzü” ile “yeni dünya düzenindeki yeni aktörler ve bu aktörlerin sosyal sorumluluk projeleri ile bağıntıları” olmaktadır.

I.I. Devlet’in Sosyal Refah Politikaları ve Bu Politikaların Değişen Yüzü

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde devletin yeniden düzenlenmesine yönelik tartışmalar, devletin gücünün ve ideal boyutunun ne olması gerektiği üzerinde odaklanmıştır. Bu durum bilinen en eski ve güçlü sosyal politika düzenleyicisi olan devletin, sosyal politikalar üzerindeki rolünün sorgulanmasına ve sosyal politikaların geleceğine yönelik tartışmaların büyümesine neden olmuştur (Özaydın, 2008). Sosyal sorumluluk projelerini ele alan bir araştırmanın bu konuda yapılan tartışmaları göz ardı etmemesi gerektiği düşüncesinden yola çıkılarak çalışmanın bu alt kesiminde süregiden bu tartışmaları genel hatlarıyla değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle sosyal politika kavramının tanımı yapılmış ve daha sonra bu tanım temelinde sosyal politika ve devlet bağıntısı farklı perspektifler çerçevesinde kısaca ele alınmıştır. Takip eden alt kesimde ise çalışmayı tarihsel bir perspektifte analiz edebilmek adına, öncelikle kapitalizmin altın çağı olarak gösterilen Atlantik Fordist dönemdeki sosyal politika ve devlet bağıntısı tartışılmıştır. Çalışmanın bir sonraki alt kesiminde ise

küreselleşme ya da yeni dünya düzeni olarak tanımlayabileceğimiz son 30-35 yıllık dönemin ‘sosyal politika- devlet bağıntısı’ ele alınmıştır.

I.1.1. Sosyal Politika: Tanım ve Kapsamı

Sosyal politikanın dünü, bugünü ve yarınını ele almak için, ‘sosyal politika’ kavramını iyi irdelemek gerekir. Sosyal politika nedir? Kimler için vardır? Kimler tarafından uygulanır? Uygulanmasına gerek var mıdır? Bu tür sorular ve cevapları, sosyal politikayı anlamak, bireylerin ve devletlerin ihtiyaçlarının zaman içerisinde değişmesine paralel olarak değişen politikaların rolünü ve niteliğini belirlemek açısından da oldukça faydalıdır.

Sosyal politika kavramı üzerinde uzlaşa sağlanmış açık ve net bir kavram değildir. Kavramın bir netliğe sahip olamaması da kavramın tanımlanmasını ve sınırlarının belirlenmesini güçleştirmektedir. Sosyal politikanın tanımının güç olması, zaman içerisinde farklı algılayışların ortaya çıkmasına ve hatta uygulamalarının farklılaşmasına neden olmuştur. Örneğin; Anglo-Sakson geleneğinde sosyal politika, eğitim, sağlık, kişisel sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve konut hizmetlerinin kolektif olarak sağlanması ile ilgili bir uygulama alanına sahiptir. Bu hizmetlerin sunumundaki etkinlik ve verimlilik, hizmetleri kimin sağladığı ve hizmet sağlayanların kime karşı sorumlu olduğu konuları sosyal politikanın başlıca unsurlarıdır. Kıta Avrupası’nda ise, sosyal politika terimi daha çok emek piyasasına mahsus kurumlar ve ilişkileri, özellikle de işçi haklarını ve sosyal ortaklar arasındaki anlaşma çerçevesini ifade etmektedir (Kleinman, 2006: 159). Sosyal politika kuramcılarının öncülerinden olan Kessler, sosyal politikayı, “sosyal sınıfların hareketleri, tezatları ve mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutmaya ve idame etmeye matuf bir siyaset” olarak tanımlamaktadır (Özaydın, 2008: 165).

Dolayısıyla sosyal politikanın kapsadığı ve odaklandığı konuları belirlemek ve sınırlarını çizmek sosyal politika kavramını tanımlamadaki en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Sosyal politikanın tanımlanmasındaki diğer bir hayati sorun ise, çözüm önerilerinde “neyin daha iyi” olduğunun kabullenilmesinde tek bir yolun bulunmayışıdır. Bunun nedeni, toplumda yaşayan bireyler ve gruplar arasında var olan değer yargılarındaki farklılıklardır. Değer yargılarının sübjektif niteliği, sosyal

politikaların bilimsel bulgularının önünde bir engel teşkil etmektedir (Özaydın, 2008:165). Bu bağlamda çalışmanın bu alt kesiminde devletin sosyal politikalarında “neyin daha iyi” olduğu algısına yönelik farklı yaklaşımların arkasında yatan felsefi gelenek ve kuramlar kısaca değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I.1.2. Sosyal Politika Kavramına Farklı Yaklaşımların Teorik Temelleri

Modern anlamda sosyal politikaları gözeten sosyal devletin temelleri 16. yüzyıldaki ‘Yoksullara Yardım Yasası’na dayanmaktadır. İngiltere’de bir taraftan sosyal karışıklık korkusu, diğer taraftan 1348-49 Kara Ölüm’den sonraki yıllarda ortaya çıkan kronik işsizlik olgusu 1601 yılında Yoksullara Yardım Yasası’nın (The 1601 Poor Law Act) çıkartılmasına yol açmıştır. Böylece daha önce kiliselerin muhafazası altında olan yoksullar, ülkedeki her bir idari birimin gözetimi ve sorumluluğu kapsamına girmiştir. Bu yasa uzun yıllar geçerliliğini sürdürse de, yaklaşık iki yüzyıl sonra giderek palazlanan kapitalist sistemin ihtiyaçları ile çatışması nedeniyle önemli bir yapısal değişikliğe uğramıştır. 1834 yılında yapılan değişikliklerle (The Poor Law Amendment Act 1834) yardım alma koşulları oldukça güç hale getirilmiştir.

Yoksullara Yardım Yasası o dönemin klasik iktisatçılarınca oldukça olumsuz değerlendirilmiştir. Örneğin, D. Ricardo (1772-1823) yoksullara yardımın ücretleri düşürerek yoksulluğu şiddetlendireceğini iddia ederken, J. Bentham (1748-1832) bu durumun toplumda ahlaki dejenarasyona yol açacağını ifade etmiştir (Barr, 1993: 14).

Temellerini 1601 Yasaları ve 1834 Prensiplerine dayandıran ve zamanla farklı nitelikler arz eden sosyal devlet politikalarının kuramsal temellerini değerlendirmek, bu politikalara yönelişin arkasında yatan olguları irdelemede oldukça yardımcı olacaktır. Klasik liberalizmin faydacı ayağının sosyal politikalara nasıl değerlendirdiği, kısaca, yukarıda Bentham’ın ve Ricardo’nun Yoksullara Yardım Yasası’na bakışıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. Standart faydacı liberal yaklaşıma göre bu konuda yapılacak devlet müdahaleleri “en büyük sayıya en büyük mutluluğun” artmasına yol açmayacak ve hatta azaltabilecektir.

Ancak liberalizmi tek bir kabın içinde değerlendirmek oldukça yanıltıcı olacaktır. Liberaller arasındaki bölünmeler esas olarak Sanayi Devrimi’nin toplumsal sonuçlarına

farklı tepkilerinden kaynaklanmıştır. Liberallerin bir kısmı (sosyal liberaller) insanların yoksulluk, cehalet ve hastalıkların pençesinden kurtarılması için hükümetlerin müdahalesine ve dolayısıyla sosyal devlet anlayışına vurgu yaparken, bir kısmı ise (neo-klasik liberaller) eski konumlarını sürdürerek bu tarz müdahalelere karşı çıkılması gerektiği argümanını korumaya devam etmişlerdir (Örs, s.75). J. S. Mill (1806-1873), T. H. Green (1836-1882) ve L. T. Hobhouse (1864-1929) gibi sosyal liberalizmin şekillenmesine ön ayak olan liberallere göre devletin kamu sağlığı, eğitim, konut yapımı gibi alanlarda sosyal refah önlemleri adına yapacağı reformlar yine liberalizmin temel ilkeleri –özgürlük, bireycilik- adına yapılması gerekli adımlardır. Böylece devletin müdahalesinin söz konusu olmadığı negatif özgürlük anlayışından bireyin potansiyelini geliştirme ve gerçekleştirme olarak değerlendirilebilecek pozitif özgürlük anlayışına geçilmiştir.

Diğer taraftan neo-klasik liberaller bu tür reformlara tamamen karşı bir duruş sergilemişlerdir. Çünkü bu durum vergiler yoluyla özel mülkiyetin bir başkasına aktarılması olgusunu yaratmaktadır. Devlet müdahalesine olumsuz yaklaşan liberal anlayışa uç bir örnek olarak H. Spencer (1820-1903)'in Sosyal Darwinist anlayışı öne sürülebilir. Kamunun her türlü sosyal politikasını kişisel özgürlüğe bir engel olarak değerlendiren bu anlayışa göre yoksullar yeteneksiz ve zayıf insanlar olduklarından hayatta kalma mücadelesinde yenik kalmaya mahkumdurlar. Devletin sosyal yardımları ise doğanın dengesini bozmaktan ve birey özgürlüklerini ele geçirmekten başka bir işe yaramayacaktır.

1870-1930 döneminde toplumların ve ulus-devletlerin sosyal politika stratejilerini temelde bahsettiğimiz bu iki yaklaşım (ilk sosyal liberalizm ve neo-klasik liberalizm) belirlemiştir. Sosyal liberalizm daha çok İngiltere, Fransa ve ABD gibi liberal demokrasinin görece güvende olduğu ülkelerde uygulanırken, neo-klasik liberalizm ise İtalya, Almanya ve Avusturya gibi demokrasinin daha cılız olduğu ülkelerde boy göstermiştir (Örs, 2007: 88).

Büyük Buhran ve on yıl sonrasında patlak veren II. Dünya Savaşı sonrası dönem, klasik liberalizme karşı sosyal liberalizmin zafer kazanmasına ön ayak olan dönemler olmuştur. Kapitalist sistemin yararlı olduğunu düşünen sosyal liberaller bu sistemin

düzeltilmesi gereğini ifade ederek çeşitli sosyal, siyasi, iktisadi politikalar öne sürmüşlerdir. İktisadi boyutunda kamu ya da özel sektör ağırlıklı bir politika değerlendirmek yerine, kamu-özel sektörün bir arada değerlendirildiği müzakereci bir iktisadi yapı benimsenmiştir. Bu yaklaşımın iktisat teorisindeki izdüşümü olarak savaş sonrası dönemde başta ABD olmak üzere pek çok sanayileşmiş ülkede uygulama olanağı bulan Keynesyen politikalar öne sürülebilir.

1970’lerde yaşanan kapitalizmin derin bunalımları ile birlikte liberalizmin sosyal devlet algısına bakışta yine klasik liberalizm lehine bir savrulma yaşanmıştır. 1970 ve 1980’lerde İngiltere’de M. Thatcher ve ABD’de R. Reagan hükümetleriyle birlikte sosyal refah devlet algısını ciddi bir biçimde yıpratın bir sürece girilmiştir. Böylece 1930’larda pek etkili olmayan Avusturya Okulu’nun görüşleri* 1970’lerde geniş bir kamuoyuna ulaşmış ve yükselen liberter yeni sağın etkisi ile pek çok sanayileşmiş ülke ulusal iktisat politikalarını belirlemiştir. Avusturya Okulunun en önemli düşünürü F.A.Hayek’i (1899-1992) ve liberter yeni sağın en önemli düşünürü R.Nozick’i (1938-2002) örnek olarak verebileceğimiz güçlenen bu liberal yaklaşımlara göre devletin temel görevi serbest piyasa ekonomisine dayalı düzeni korumak ve bazı kamusal hizmetleri sınırlamaktır. Devletin sosyal refahı arttırmak ve sermaye ve mülkiyet dağıtımını yeniden düzenlemek gibi görevleri yoktur, olmamalıdır. Devlet ikna veya zorlama ile yurttaşlarını başkalarına yardıma da yönlendirmemelidir. Devletin sosyal adaleti sağlamak gibi ne bir görevi ne de bir yetkisi söz konusudur (Özlem, 2005: 118). Ancak, yükselen sağ liberalizmin yanı sıra bu yaklaşıma alternatif olarak değerlendirebileceğimiz ve en önemli temsilcisi olarak J.Rawls’un (1921-2006) adını zikredebileceğimiz modern sosyal liberaller sosyal refah devlet yaklaşımının gerekliliğini sistemli bir biçimde yeniden teorize etmeye çalışmışlardır.

Marksist yaklaşım açısından ise durum daha farklıdır. Marksistlere göre refah devleti ve sosyal politikalar kapitalizmin bir sonucudur ve ortaya çıkışları genel olarak olumsuzlukların bir ürünü şeklinde olmaktadır. Yani, çeşitli sınıf kavgaları, kapitalizmin açmazları ya da ekonomik krizler sosyal politika gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşıma göre sosyalist düşüncelerden yola çıkan sosyal politikalar

* 1929 Bunalımı’ndan sonra Keynesyen iktisadın ön plana çıkması, Avusturya Okulu’nun etkisini azaltmıştır.

toplumun sınıfsal yapısını tam anlamıyla çözemedikleri için küçümsenir. Dolayısıyla ne sosyal politikalara ne de sosyal devlete çok fazla değer verilmektedir. Diğer bir ifadeyle, sosyal politikalar kapitalist sistemin yeniden üretilmesinin bir aracı olmaktan öteye gidememektedir. Buğra ve Keyder (2006) bu konuda şu yorumda bulunmaktadır:

“Sosyal politikanın kapitalizmle ilişkisi her zaman “iki yüzlü” bir ilişki olmak durumundadır. Bir yandan, kapitalizmin birey ve toplum üzerindeki etkilerini yumuşatarak kapitalizmi insani ve toplumsal açıdan sürdürülebilir kılmak amacına hizmet ediyor. Ama bir yandan da ticarileşme ve metalaşma eğilimlerini sınırlayarak kapitalizmi yapılandırıyor, kendiliğinden oluşturacağı çizgiden farklı bir mecraya dönüştürücü bir etki yapıyor” (Buğra ve Keyder, 2006: 109).

Bütün bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı gibi sosyal devletin yapısıyla ilgili düşünce ve politika algılarındaki farklılıklar bir taraftan sosyal politikaların tek bir tanım altında ele alınmasını zorlaştırırken, diğer taraftan başat olan görüşün sosyal politika algısının niteliğine bağlı olarak devletin sosyal politikaların zaman içerisinde büyük dönüşümler yaşanmasına yol açmıştır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Keynesyen Refah Devleti dönemindeki sosyal politika algısı ele alınmış ve daha sonra küreselleşme söylemi ile birlikte yükselişe geçen neoliberal yaklaşım çerçevesinde sosyal politika algısı değerlendirilmiştir.

1.1.3. Keynesyen Refah Devleti ve Sosyal Politika Algısı

II. Dünya Savaşı’ndan 1970’lerin sonuna kadar geçen süre içerisinde, kapitalizm altın çağını yaşamış ve sosyal refah devleti düşüncesi temelinde devlet, sosyal politikalar konusunda oldukça ağır bir rol üstlenmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Batı dünyasında ekonomik gelişmenin insan ve toplum temelli olarak ele alınmasında büyük bir işlev gören sosyal politikalar da en ileri uygulamalarını bu dönemde ortaya koymuştur (Özaydın, 2008: 164)

Çalışmanın bir önceki alt kesiminde de belirtildiği gibi Keynesyen Refah Devleti algısının başat olduğu Atlantik Fordist Dönem, yani II. Dünya Savaşı sonrası dönem, klasik liberalizme karşı sosyal liberalizmin zafer kazandığı dönem olmuştur. Ancak, bu

olgu sosyal liberalizmin sosyal politika algısının homojen bir yapıya sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Gelirin daha hakça bölüşümünün sağlanması noktasında sosyal liberalleri çeşitli ülkelerdeki farklı uygulamalar bağlamı değerlendirerek iki temel kategori altında ele almak mümkündür. Birinci kategoride, işçi ve tüketici örgütlenmelerini de destekleyerek gelirin ve ödüllerin hakça dağıtımında *ekonomik ve siyasi gücün* yeniden dağılımını gözetmeye çalışan sosyal liberaller değerlendirilebilir. İkinci kategoride ise gelirin daha hakça dağıtımında yalnızca ekonomik bakımdan zayıf olan kesim için sosyal refah politikaları gözetmeye çalışan sosyal liberaller alınabilir. Bu çerçeveden baktığımızda kamusal parasız eğitimden, sağlık sigortası, işsizlik sigortası ya da asgari ücret yasalarına kadar geniş bir yelpazede sosyal refah önlemleri alan İskandinav ülkelerindeki etkili sosyal liberalleri birinci kategoride değerlendirmek mümkünken, bu tip sosyal politikaların daha zayıf kaldığı ABD’deki aktif sosyal liberalleri ikinci kategoride ele almak uygun düşecektir. Hatta ABD’de, Keynes’in “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı yapıtının etkisiyle esas ve öz olarak *büyüme odaklı bir sosyal devlet anlayışı* benimsendiğini ifade etmek mutlak anlamda gerekecektir. Örs’ün açık bir şekilde de ifade ettiği gibi “Burada, artık, Robin Hood’vari bir ‘zenginden alıp yoksula verme’ politikasının yerine, sınıfsal uyum ve demokrasi için gerekli olan temel konsensusu bozmayacak bir program ele alınmaktadır” (Örs, 2007: 92).

Keynes’in büyüme-odaklı sosyal refah devleti anlayışı, özellikle savaş sonrası dönemde baskın bir konuma gelmiştir. Bu dönemde gelişmiş olan ülkeler ‘Fordist Üretim Sistemi’ ya da ‘Atlantik Fordist Sistem’ olarak nitelendirilen “kitlesel üretim ve kitlesel tüketim” strateji temelli politikalar uygulayarak pozitif büyüme oranları elde etmişlerdir (Karaçay-Çakmak ve Altuntaş, 2008:875). Ancak 1970’lerin sonuna gelindiğinde kapitalizmin içsel dinamiklerinden kaynaklanan krizle birlikte art arda yaşanan iki petrol krizi kapitalizmin altın çağı olan Atlantik Fordist dönemin yavaş yavaş kapanmasına sebep olmuştur. Fordist üretim sisteminin ve kitlesel üretim yapısının bu denli değer kaybetmesinin altındaki neden, esas olarak, geleneksel hükümet yapısının – ağır bürokrasi ve müdahaleci yapısı ile- hızla değişen ekonomik, sosyal ve kültürel çevreye ayak uyduramamış olmasıdır (Karaçay-Çakmak ve Altuntaş, 2008: 877). Atlantik Fordist Sistem ve Keynesyen refah devleti politikalarının önem kaybetmesi, kapitalizmin kendini yenileme gereğini ortaya çıkarmıştır. Kalkınma ve büyüme

politikalarındaki değişmeler, yenilenmenin odak noktası olmuştur. Bu durum aynı zamanda sosyal politikaların ve sosyal politika algısının değişimi anlamına gelmektedir.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde kapitalizmin kendini yenilemesine paralel olarak devletin sosyal niteliğinde yaşanan değişimler ve bunların etkileri ele alınmıştır.

I.1.4. Küreselleşme ve Ulus-Devlet Kavramı

Şüphesiz, sosyal politikayı anlamak devletlerin sosyal niteliğinde meydana gelen değişimleri anlamaya; bu ise küreselleşmenin devlet üzerindeki etkilerini doğru analiz edebilmeye bağlıdır. Bu bağlamda, ‘vatandaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı ödev bilen devlet’ olarak tanımlanabilecek sosyal devleti etkileyen küreselleşmenin yapısı ve etkilerini dikkate almak önem arz etmektedir.

Ancak bu konuları irdelemeden önce küreselleşme kavramını tanımlamak gerekmektedir. *Küreselleşme* kavramı, 1980’lere doğru Harvard, Stanford, Columbia gibi Amerikan üniversitelerinde kullanılmaya başlanmış, bu çevrenin iktisatçıları tarafından da kullanılarak yaygın bir kabul görmesi sağlanmıştır (Timur, 1996: 7). Ancak küreselleşme, içinde yaşadığımız bir süreci ifade ettiğinden tam bir tanım yapılamamaktadır. Üzerinde durulan daha çok ekonomik, siyasal, kültürel, hukuksal boyutlarıdır. Genel bir tanım olarak, küreselleşme, bilişim sektöründeki gelişmeler yoluyla insanlar arası iletişimin, ticaret ve sermayenin dünya ölçeğinde sınırsız dolaşımının ve uluslar arası coğrafi sınırlarının öneminin yitirilmesi biçiminde ifade edilebilir.

Klasik bir söylemle, dünyayı büyük bir köy haline dönüştüren küreselleşme süreci ile birlikte sosyal devlette bazı dönüşümler yaşanmıştır. Ancak, yaşanan bu dönüşümleri ulus-devlet anlayışının değişmesi ile birlikte ele almak gerekir. Diğer bir ifade ile, küreselleşme sürecinin sosyal devlet algısı üzerindeki etkilerini değerlendirmeden önce küreselleşme ve ulus-devlet bağıntısını ve buna paralel olarak küreselleşmenin refah devleti üzerindeki olası etkilerini incelemek gerekmektedir. Yeni dünya düzeninde ulus-devletin aşılması iki boyutta gerçekleşmiştir (Kazgan, 2002: 34). Bunlardan ilki, ulus-devletin ekonomik yetkilerini artan oranlı olarak ulusüstü kurumlara devretmesidir.

Ulusüstü kurumların bir kısmını, küresel çapta üyeleri bulunan Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kuruluşlar oluştururken, diğer bir kısmını ise bölgesel işbirliği antlaşmaları oluşturmaktadır. Ulus-devletin aşılmasındaki ikinci boyut, yerel yönetimlerin güçlendirilerek, merkezi devlet olanaklarının, yetki ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesidir. Yerel yönetimlerin özerkleşmesi, devlete olan bağlılığın azalmasına ve devletin sadece bir ara örgüt haline dönüşmesine neden olmaktadır.

1980’li yıllara kadar devlet, özellikle doğrudan mal ve hizmet üreticisi konumunda olmuştur. Ancak küreselleşme ile birlikte devlet bu özelliğini yavaş yavaş kaybetmeye ve hatta piyasalarda sadece düzenleyici bir rol üstlenmeye başlamıştır. Burada önemli olan nokta, devletin egemenlik alanının daraltılmaya çalışılmasıdır. Yani, devlete sadece temel fonksiyonlarını gerçekleştirecek kadar alan bırakılmış; bunun dışındaki alanlarda ise piyasanın rekabet içinde hareket etmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda sermayenin hareketliliği önündeki engellerin kaldırılması ve serbest ticaret kurallarının uygulanmaya konulması, devletin ekonomi üzerindeki hakimiyetini zayıflatmıştır. Ortaya çıkan küresel rekabet, güçlenen piyasaların ve bunların sonuçlarının açıklayıcısı konumuna gelmiştir. Bu şekilde ulus-devletlerin tüm piyasa ve sektörler üzerindeki hakimiyet derecesi de azalma eğilimine girmiştir. Ulus-devlet artık kendi otoritesiyle ve tüm boyutlarıyla politik sonuçlar yaratmaya muktedir olan, yöneten bir güç değil; yönetim biçimlerinin önerildiği ve bu şekilde meşrulaştırılarak kontrol edilen bir konumda görülmektedir (Hirst- Thompson, 2003: 222).

Küreselleşmenin refah devletleri üzerindeki etkisini Palier ve Sykes (2001)’ın yaptıkları çalışmalar ile sınıflandırmak mümkündür. Çeşitli bakış açıları ile değerlendirilmiş olan bu etkiler şu şekildedir:

1. Perspektif: Küreselleşmenin ekonominin artan gücü doğrultusunda refah devletleri üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu görüşü savunan gruplar arasında, ulus-devlet otonomisinin azalması, ulusal hükümetlerin –özellikle sosyal demokrat hükümetlerin-politika seçeneklerinin azalması, ve işgücü hareketliliğinin zayıflaması tartışılmaktadır. Diğer bir grup açısından ise, küreselleşme işsizlik ve artan eşitsizlik gibi refah devletlerini olumsuz

etkileyen yeni problemler çıkarmaktadır. Küreselleşme hem ideolojik ve politik hem de ekonomik bir olgudur. Refah devletlerindeki değişimler otomatik olarak kendiliğinden olmaz, çeşitli politik kararların bir sonucudur. Bu da ulusal hükümetler tarafından yapılır.

2. Perspektif: Küreselleşmenin refah devletleri üzerinde görece olarak az etkisi vardır. Bu görüşü savunan yazarlara göre, hükümetin ideolojik planlarının refah devletlerinin yıkılması üzerinde, ekonomik yöntemlerden daha çok etkisi vardır. Bu görüşü savunan başka bir grup ise, refah devletlerindeki değişimler üzerinde küreselleşmenin değil, bazı yerel faktörlerin (demografi, teknoloji, aile yapısındaki değişimler, yeni riskler) etkisi vardır.
3. Perspektif: Küreselleşmenin refah devletleri üzerinde etkisi vardır; ancak bu etkiler kurumsal yapılar ve politik cevaplar vasıtasıyla ortaya çıkar. Bu fikri savunanlara göre, refah devletlerinin şu anki yapısı diğerlerine oranla daha yarışılabilir ve yeni çevreye diğerlerine oranla daha kolay adapte olabilir. Küreselleşme refah devletlerini değişik şekillerde etkilemektedir. 1.perspektifle benzer gözükmese de, bu görüşün bazı farklı noktaları vardır. İlk olarak bu fikri benimseyenlere göre, Keynesyen anlayış bir efsanenin ürünüdür: en ileri refah devletleri açık ekonomilerde gelişmeye eğilimlidir. Geri kalanlar ise daha çok görece olarak korunan ulusal ekonomilerdir. İkinci olarak, işgücü maliyetleri açısından, gelişmiş ekonomiler için küreselleşmeden gelen gerçek baskı, onların düşük yetenekleri ve emek-yoğun kitlesel üretim sektörleri üzerinedir. Avrupa ekonomileri düşük kalitedeki işgücü ile yüzleşmek zorunda kalabilir.

I.1.5. Devletin Sosyal Niteliğinde Yaşanan Değişim

Burada önemli olan nokta sosyal politikalara yönelik anlayış konusunda yaşanan değişimlerin ardında yatan temel nedenleri bulmaktır. Devletin sosyal yapısı neden değişti? Eskiden geçerli olup da günümüzde geçerliliğini kaybetmeye yüz tutmuş politikaların ardında yatan faktörler nelerdir? Bu durumun perde arkasında kuşkusuz ekonomik, siyasal ve sosyal faktörler yer almaktadır. Özellikle emek ve sermaye arasındaki dengenin bozulması, beraberinde pek çok olumsuzluğu da getirmiştir. Devletin ekonomik ve sosyal hayattaki varlığının zayıflaması, ulus-devlet düşüncesinin

eski önemini kaybetmesi, devleti kanalıyla yürütülen sosyal politikaların geçerliliğini koruyamaması ve sermayenin gelişen teknolojiyle birlikte küreselleşmesi gibi birçok neden, emek-sermaye dengesini bozmuş ve devletin sosyal yapısını da değiştiren sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Aslında burada küreselleşme kavramı ile birlikte esas olarak değerlendirilmesi gereken politikalar küreselleşme söyleminin egemen olduğu dönemlerde başat olan neo-liberal politikalar.

1980'lerden bu yana yaşanan pek çok kriz ve bu krizlerden çıkış amaçlı ortaya konulan ekonomik düzenlemeler, sosyal politika sorunlarının daha da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum topluma sosyal maliyetler de yüklemiştir. Toplumsal yapıdaki bu bozukluk neo-liberal politikalarla aşılmaya çalışılmıştır. Bu politikaları genel olarak serbestleşme eğiliminde olan, kamunun daha az rol aldığı, ticarete liberalizasyonun gerçekleştiği politikalar olarak değerlendirmek mümkündür. Toplumsal yapının oluşturulmasında devletin rolü giderek azalmaktadır. Hatta devlet sosyal sorunlar karşısında çaresiz ve ilgisiz kalmıştır denilebilir. Neo-liberal politikalar, özellikle birçok Latin Amerika ülkesinde sermaye birikimine ve toplumun güvenliğini sağlayan sistemlerin özelleştirilmesine neden olmuştur. Neo-liberal politikaların sosyal politikalar üzerindeki bir diğer etkisi hedef belirlemedir. Fonların daraltılması sosyal politikaları önemli ölçüde etkilemektedir. Neo-liberal politikalar baskı grubu niteliğindeki sosyal gruplara yönelik politikalar geliştirirken, kırsal yoksullar ve kayıtdışı sektör çalışanları bu kapsamın dışında kalmaktadır (Şenkal, 2005:157).

Toplumsal yapının dönüşmesine bağlı olarak ortaya çıkan bir durum da, devletin küçülmesi olmaktadır. Bunun sonucu ise, devletin sadece asli görevleri denilebilecek, yasa çıkarmak ve güvenliği sağlamak gibi uygulamaları gerçekleştirmesi; ekonomik alanlardaki müdahalelerinin kısıtlanması hatta tamamiyle tasfiye edilmesi olmaktadır. Neo-liberal politikaların bu derece etkili olduğu bir ortamda, sosyal demokrasi anlayışı da zarar görmektedir. Özellikle bu politikalar ile şekillenen küreselleşme süreci devletlere bazı maliyetler de sunmaktadır. Küreselleşme ile elde edilen kaynakların sınıflar ve uluslar arasında dengeli bir şekilde paylaşılması, uluslararası güçlerle mücadele edilmesine bağlıdır. Bu durum ise, demokrasi anlayışına ters düşmekte; ancak buna rağmen güvenilir bir alternatif sunmamaktadır.

Küreselleşmenin esas etkisi kaçınılmaz olarak işgücü piyasaları üzerinde olmaktadır. Mal ve hizmet piyasalarının farklılaşması, işgücü piyasalarının da farklılaşmasına; dolayısıyla rekabetin artmasına neden olmuştur. Tüm bunlar neo-liberal politikaların kan kaybetmesi ve devlet yapısının değişmesini de beraberinde getirmiştir. Neo-liberal politikaların temel özelliği, sermayenin ön planda tutulması ve desteklenmesidir. Emek baskı altında tutulurken, devletin piyasalara olan korumacı-müdahaleci tutumu terk edilmeye çalışılmakta ve dolayısıyla devlet yapısı içerisinde kamu harcamalarının payının azaltılması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla devletin dengeleyici ve eşitlik sağlayıcı rolü azalmakta ve sosyal rolü gün geçtikçe ötelenmektedir. Bu durum özellikle sermayenin yetersiz kaldığı ve nüfusun bol olduğu ülkelerde koşulların daha da ağırlaşması şeklinde ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin artması, çalışma koşullarının kötüleşmesi, çalışma koşullarının görece daha iyi olduğu dış ülkelere göçün artması söz konusu olmaktadır. Göç alan gelişmiş ülkelerde ise, bu durum işgücü kalitesinin ve ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Bu koşullar göz önünde bulundurulduğu zaman, hemen hemen her toplumda kalifiye işgücünün azaldığını, işsizliğin arttığını ve buna bağlı olarak özellikle göç alan ülkelerdeki vatandaşların yabancılara düşman gözüyle baktığını; yani yabancı düşmanlığının ortaya çıktığını söylemek kaçınılmaz olmaktadır.

Öte yandan küreselleşmenin işçi sınıfının eylemliliği ve gücü üzerindeki etkileri de devletin sosyal yapısında değişiklik yaratan faktörler arasında sayılmaktadır. Küreselleşme ile birlikte işçi sınıfının hareketliliği dikkat çeken boyutlara ulaşmış; bunun sonucunda farklı refah rejimleri de ortaya çıkmıştır. Esping-Andersen'in gelişmiş kapitalist ekonomilerdeki refah rejimleriyle ilgili ünlü çalışmasında ortaya koyduğu gibi, işçi sınıfının gücü ve politikasında ya da ittifak kurduğu sınıflar ve siyasallaşma boyutundaki farklılıklar da neden farklı rejimlerin ortaya çıktığını açıklamaktadır (Esping-Andersen, 1991).

Ancak, bunun aksini sunan görüşler daha baskındır. Günümüzde, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için, alınan kararlar altında ezilen bir emek sınıfından söz etmek daha gerçekçi olmaktadır. Sermayenin küreselleşmesi ve ülke içi dinamikler, ayrıca uluslararası alınan kararlar ulusal politikaların gücünü kırmıştır. Bu durum aynı zamanda ulus-devletin de zayıflamasına neden olmuştur. Ayrıca özellikle küresel piyasalara eklenilerek devamlılıklarını sağlayan devletlerin uyguladıkları politikalar,

toplumsal ihtiyaçlara cevap vermekten ziyade, ulus ötesi ajanların dayatmaları sonucu şekillenmeye başlamıştır. Kısaca, küreselleşen dünya karşısında güç kaybetmiş; özellikle emeğin büyük bir rekabet ortamına girmesi sermayenin karşısında güçsüz kalmasına neden olmuştur.

Böyle bir durumda; yani ulus-devletten ziyade uluslar-üstü aktörlerin yer aldığı küreselleşme sürecinde sosyal devlet, sosyal politika aracı olma işlevini yitirmiştir. Ancak tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, sosyal politikalardan tamamıyla vazgeçildiğini ve bu politikalara artık gerek duyulmadığını söylemek yanlış olur. Çünkü her ne olursa olsun krizler varlığını korumaktadır ve özellikle işsizler üzerindeki yıpratıcı etkileri gün geçtikçe daha çok hissedilmektedir. Gelir dengesindeki adaletsizliğin giderek arttığı, işsizliğin derinleştiği ve piyasaların dengesizleştiği bir ortamda sosyal politikadan tamamıyla uzaklaşmak çok da mantıklı bir davranış değildir.

Sosyal devlet ve sosyal politika kavramları kesin olarak reddedilmese de, yeni dünya düzeninde sosyal politikanın boyutları ve kazandığı anlam çok daha farklı bir biçim almıştır. Sosyal politika her ne kadar ulusları ilgilendiren bir kavram olarak düşünülse de, aslında küreselleşme ile birlikte uluslar-üstü bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslar-üstü aktörler tarafından uygulandığı varsayılan küresel sosyal politika, küresel yeniden dağıtımı, küresel sosyal düzenlemeleri ve küresel sosyal yetkilendirmeyi şekillendirmekte ve bu değişim ulus-üstü örgütlerin ulusal politikaları biçimlendirme usullerini de kapsamaktadır.(Yeates, 2001: 28)

Sosyal politikaların yenilenmesi ya da değişmesi bir yandan devletin yapısındaki değişikliklere bağlı iken, diğer taraftan ise küresel kapitalizmin hegemonyasının kırılmasına bağlıdır. Sosyal politikaların dönüşümü için yapılan tartışmalar, aynı zamanda refah devleti anlayışını da içermekte; sosyal politikanın anlamı ve uygulama alanını önemli ölçüde değiştirecek unsurlar olarak ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Sosyal politika anlayışı ve devletin bu yönde kendisine koymuş olduğu hedefler, 1950'lerden başlayarak aynı yüzyılın sonuna kadar oldukça fazla aşamadan geçmiştir. Bunun temel nedeni –tamamıyla olmasa bile- küreselleşmenin büyük boyutlara ulaşması ve devletler üzerinde güçlü bir egemenlik kurmaya başlamasıdır. Diğer bir deyişle, kendini ancak gelişmiş ülkelerde geliştirme ve

uygulanma fırsatı bulan sosyal politika kavramı büyük bir tehditle karşılaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, durum daha da vahim hale gelmiştir. Keynes'in refah devleti anlayışı çerçevesinde uygulanan ithal ikameci politikalar işçi sınıfı ve sendikalara rahatlık sağlarken, küresel kapitalizmin artan baskısı bu durumu hızlı bir biçimde dönüştürmektedir.

I.1.6. Nasıl Bir Sosyal Politika Olmalı?

Küreselleşmenin refah devletleri üzerinde bu şekilde çeşitli etkilerinin olduğu tartışılmakla birlikte, genel olarak üzerinde durulan konu –özellikle Avrupa’da- refah devleti anlayışında bir değişiklik yapıp yapılmayacağıdır. Yeni bir politika benimsemek doğru yol mudur yoksa küreselleşmeye boyun eğip buna uygun politikalar geliştirmek mi gerekir? Bir kısım yazar Avrupa refah devleti anlayışından uzaklaşmadığını savunurken, diğer bir grup ise bu anlayıştan çoktan uzaklaşıldığını ve durumun daha da kötüleştiğini savunmaktadır. İlk gruptakiler yapılan sosyal harcamalara ve bu alandaki uygulamalara bakmaktadır. Diğerleri ise, artan işsizlik oranını kanıt olarak göstermeyi tercih etmektedirler. Her iki görüşün de haklı olduğu tarafların bulunduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin Avrupa refah devleti anlayışı içinde çalışma hakkının öneminden ve tam istihdam hedefinden bugün de tümüyle vazgeçildiği söylenemez; sosyal politikaların bugün de büyük ölçüde çalışma yaşamı çerçevesinde belirlendiği ve sosyal eşitlik, sosyal güvenlik ve sosyal dayanışma gibi hedeflerin bugün de farklı ölçülerde de olsa politikaları belirlediği açıktır. Bunları dikkate aldığımızda Avrupa’daki refah devleti anlayışının sürdürüldüğünü söylemek gerekir. Ancak işsizliği ve yoksulluğu telafi edici mekanizmaları değil de, çalışma hakkını merkeze alır ve bu hak çerçevesinde gerçekleşecek bir sosyal vatandaşlık ve sosyal eşitlik düşüncesinden hareket edilirse, şimdi bu anlayışta büyük gedikler açıldığını da düşünmek gerekir. Öte yandan işsizliğin yanı sıra çalışma yaşamında esneklik, standartlardan kaçış gibi konulara baktığımızda, özellikle örgütsüz kesimler, niteliksiz işgücü, göçmen işçiler gibi gruplar açısından durumun daha da kötü olduğu bilinmektedir. (Koray, 2007: 37)

Bütün bu çıkarımlar doğrultusunda, çalışma odaklı refah devletinden temel gelir odaklı refah devletine geçildiği savunulabilir. Özellikle uzun süredir işsizliğin yüksek

oranlarda seyrettiği ülkelerde ‘temel gelir’ fikri ortaya atılmıştır. Aslında birçok Avrupa Birliği ülkesinde buna benzer bir uygulama zaten vardır. Bu, asgari gelir güvencesi anlamına gelmektedir. Kazandığı para geçimine yeterli gelmeyen ailelere ve özellikle yaşlı, hasta ve özürlüler gibi gruplara uygulanan bu yardım ile asgari bir gelir sağlanmaya çalışılmaktadır. Temel gelir, asgari gelir uygulamasından biraz daha farklıdır. Temel gelirden, kişiler arasında ayırım yapılmaz ve önemli olan sadece ihtiyacı olan gruplar değildir. Temel gelirin uygulandığı ülkelerde bu uygulama, tüm vatandaşlara yönelik bir uygulama olarak düşünülmektedir. Bu özelliğinden dolayı temel gelir uygulamasına destek veren ya da uygulamayı olumsuz yönde eleştiren pek çok yazar vardır.

Temel gelir yaklaşımını savunanlar arasında da farklı görüşler vardır. Özellikle temel gelirin dayanakları konusunda temelde piyasa yönelimli ve toplumcu yaklaşım olmak üzere ikili bir ayırım yapılabilir. (Koray, 2007: 39) Piyasa yönelimli görüşler, devletin yapmış olduğu sosyal harcamaları kırmak ve bürokrasiyi azaltarak piyasacı çözümleri temel almak isterler. Bununla birlikte işgücü piyasalarının da canlanacağını ve bundan olumlu etkileneceğini düşünürler. Diğer bir görüş olan toplumcu yaklaşımda ise daha çok toplum temelli görüşler savunulmaktadır. Yani, çalışanlar arasındaki farklılığın azalması, özellikle kadınların iş hayatında erkeklerle eşit koşullara sahip olması ve ekonomik bağımsızlık kazanmaları, çalışma koşullarının düzelmesi ve demokrasinin güçlenmesi gibi amaçları vardır. Diğer taraftan, toplumcu yaklaşımda, bir yandan bu gelirin belli özelliklere sahip olanlara verilmesi gerektiğini savunanlar var iken, öte yandan koşulsuz temel gelir fikrini savunanlar da bulunmaktadır. Koşula bağlı olması gerektiğini savunan gruplar, özellikle iş ve gelir durumunu göz önüne almaktadır. Burada, sadece topluma karşı değil, toplumdaki bireylerin de birbirlerine karşı adil olduğu görüşü savunulmaktadır. Koşulsuz temel gelir fikrini savunanlar ise, böyle bir uygulamayla sosyal adaletin daha çabuk işlerlik kazanacağını iddia etmektedirler. Sosyal güvencenin sağlanması, bireylerin toplumda daha rahat hareket etmesini ve bu şekilde özgürlük alanının genişlemesini sağlamaktadır. Bu yaklaşıma göre önemli olan, gelire ve iş durumuna bakmaksızın herkese eşit derecede ve düzenli olarak ödeme yapmaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, burada ödemeyi yapacak olan kurumun ulus-devlet olması ön koşul değildir. Bu, ulus-altı ya da ulus-üstü herhangi bir siyasal topluluk da olabilir. Karşılıksız temel gelirden asıl planlanması gereken belki de,

ödemenin kaynağının neler olması gerektiğidir. Bu yaklaşımı savunanlar, kaynağı vergiler olarak belirlemişlerdir.

Temel gelir hakkında bir çok tartışma yapılmıştır ve hala yapılmaya devam edilmektedir. Kuşkusuz bir çok olumlu özelliğinin yanı sıra, olumsuz özellikleri de mevcuttur. Günümüzde bireylerin temel ihtiyaçlarını değerlendirmek ve bu ihtiyaçlarda meydana gelen değişiklikleri belirlemek açısından önemli olan temel gelir, politika uygulayıcısı olan devlete alternatif çözümler de sunmaktadır. Gerçekten, üretim sistemleri ve teknoloji, istihdam yapısı ve çalışma koşulları, çalışmanın anlamı ve değeri, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ve değer yargıları bunca değişirken, sosyal, siyasal, ekonomik sistemin bir yansıması olarak düşündüğümüz sosyal politikanın değişimi de kaçınılmazdır (Koray, 2007: 41). Temel gelirin bu olumlu özelliklerinin yanı sıra, kaygı verici tarafları da vardır. Bunlardan ilki, temel gelirin işsizliği nasıl önleyeceği konusundadır. Temel gelir uygulamasıyla birlikte belli ölçülerde yapılan ödemeler yoksulluğu önleyebilir; ancak bunu istihdam artırıcı bir duruma çevirmek nasıl olacaktır? Herhangi bir işte çalışmayarak para kazanan kişilerin varlığı, iş bulma ve çalışma konusunda özendirici olmamakla birlikte, çalışmadan para kazanmayı da kolaylaştırmaktadır.

Diğer bir taraftan, temel gelir uygulaması hayata geçirilse dahi, çalışanlar ile çalışmayanlar arasındaki statü farkının devam edecek olması söz konusudur. Yani, çalışmayan kesimin ‘zavallılığı’nın ne ölçüde ortadan kalkacağı şüphelidir. Diğer bir kaygı verici durum ise, kapitalizm ile birlikte sermaye karşısında zaten iyice güçsüzleşmiş olan emeğin, bu durumdan nasıl kurtarılacağı ile ilgilidir. Emeğin küresel kapitalizm karşısında zayıf kalması ve ona karşı koyamaması bu kaygıyı iyice artırmaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen yine de temel gelir uygulamasının, bireylerin birbirlerine ve devlete olan bağımlılığını azaltıp daha rahat bir şekilde hareket etmelerini sağlayacağı yönünde oluşan temel bir inanç da vardır.

Devletin sosyal niteliğinde zaman içerisinde yaşanan bu değişim aslına bakılırsa devam edecek gibi görünmektedir. Yani, sosyal devlet anlayışı önceleri Keynesyen refah devleti ile başlamış olmasına rağmen, günümüze kamunun egemenlik alanının daraltılması, asgari ücret uygulaması, temel gelir yöntemine başvurulması, küreselleşme

ile birlikte emeğin güçsüzleşmesi ve ulus-üstü aktörlerin rol alması şeklinde değişimler göstermiştir. Tüm bu dönüşümler içerisinde önemli olan nokta, sosyal devlet ve sosyal politika anlayışının demokrasi ile uyum içerisinde olup olmadığıdır.

Sosyal politikayı demokrasi ile ilişkilendirmek adalet kavramını da beraberinde getirmektedir. Yani, herkese eşit davranmanın ötesinde, daha az avantajlı olana daha çok yarar sağlayacak şekilde davranmak gereği ortaya çıkmaktadır. Bu anlayış özellikle liberal iktisatçılar tarafından benimsenmiştir. Demokrasi üzerine yapılan tartışmaları sosyal politika anlayışı açısından şu şekilde özetleyebiliriz: İlk olarak demokrasinin çıktılarını veya sonuçlarını daha adil kılmak üzere “adalet-eşitlik-dayanışma” gibi temel ilkelerle ilişkilendirmek gibi yeni bir demokrasi anlayışına ihtiyaç duyulması, sosyal/siyasal ekonomik sistem ve sosyal politikalarda dönüşüm ihtiyacı, daha doğru bir deyişle sosyal politikanın yeniden çıkış noktasındaki anlamını kazanması ihtiyacını yansıtmaktadır (Koray, 2007: 50). Demokrasiyi bu hedefler ve amaçlar doğrultusunda ele almak, ekonomik ve sosyal sistemi bu amaçlar doğrultusunda yeniden şekillendirmek, bizi Marshall’ın sosyal vatandaşlık anlayışına götürmektedir (Şenkal, 2005: 235). Yani, bu anlayış doğrultusunda artık sosyal politika bir sosyal adalet ve sosyal eşitlik aracıdır. Marshall’ın vatandaşlık olgusundaki en önemli varsayımı, eşitliktir. Toplumdaki tüm bireyler eşit hak ve özgürlüklere sahiptir. Öte yandan, bireylerin devlete karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu ve yine bu konuda da eşit oldukları bazı yükümlülükler de vardır. Vatandaşlar bu yükümlülükleri devletin kurumları aracılığı ile birbirlerinin refahlarını maksimize etmek amacıyla yerine getirirler.

Günümüzde devletin değişen sosyal yapısında, sosyal politikanın gün geçtikçe değer kaybetmesi, demokrasinin sosyal hayata girmesi ile canlılık kazandırmaktadır. Yani, demokrasiyi sosyal eşitlik ve sosyal adalet ile ilişkilendirmek ve bunu tartışma konusu yapmak küllenmiş olan sosyal politika uygulamalarını ve düşüncelerini yeniden alevlendirmektedir. Burada önemli olan nokta ise, demokrasiye bu şekli verecek ve yeniden yapılanmasını sağlayacak toplumsal yapının nasıl kurulacağıdır.

I.2. Yeni Dünya Düzeninde Gelişme Dinamiğinin Yeni Aktörleri ve Sosyal Sorumluluk Projeleri

Daha önce de ifade edildiği üzere, Keynes'in refah devleti anlayışında ve sosyal politika algısında yaşanan değişimlerin kökeninde ulus-devletin aşınan yapısı ve bu bağlamda ulus-devletin modern toplumun ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalma olgusu yatmaktadır. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ulus-devletlerin büyük bir çoğunluğunda hantal bir yapıda gelişen merkezi devlet yapıları 21.yüzyıla yaklaşırken gelişen ve çeşitlenen insan ihtiyaçlarının karşılanmasında ve gerekli hizmetlerin sunulmasında başarılı performans sergilemekten uzak kalmışlardır. Yaşanan bu süreç merkeziyetçi- hiyerarşik bir yönetimden uzaklaşarak, heterarşik bir yapının egemenlik bulduğu sivil toplum ağırlıklı bir yönetimin gerekliliğini doğurmuştur. Böyle bir gereklilikle birlikte gelişme dinamiğinin yeni aktörleri olarak tanımlayabileceğimiz yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör toplumsal gelişmede daha aktif bir rol üstlenmişler ve sosyal sorumluluk konusunda daha duyarlı olmaya başlamışlardır. Yeni kamu yönetiminde üçlü aktör yer almış; bu bağlamda, özel sektör (piyasa), hükümet ve sivil toplum birbirleriyle çatışan değil, uzlaşan ve iş birliği yapan aktörler olmuştur. *Yönetişim* ile ifade edilen bu yeni anlayışta, hiyerarşi yerine karşılıklı etkileşimin, çatışma yerine uyumun, dikey ilişki yerine yatay ilişkinin hakim olduğu görülmüştür (Göymen, 2004: 51).

Çalışmanın bu alt kısmında sosyal sorumluluk olgusu ve yukarıda ele aldığımız gelişme dinamiğinin yeni aktörlerinin sosyal sorumluluk algıları genel hatlarıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ancak, bu değerlendirmelerden önce sivil toplumun ne olduğunu ve sivil toplum- devlet bağıntısını irdelemek gerekmektedir.

I.2.1. Sivil Toplum: Tanım ve Kapsamı

Yukarıda da bahis edildiği üzere sivil toplumun giderek toplumsal kararlarda daha etkin bir biçimde sesini yükselttiği günümüz dünyasında gelişmenin yeni aktörlerinin toplumsal gelişmedeki rollerini ve sosyal sorumluluk algılarını değerlendirmeden önce sivil toplum kavramını ve sivil toplum- devlet ilişkisini değerlendirmemiz gerekmektedir.

I.2.1.a. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Bir Perspektifte Değerlendirilmesi

Sivil toplum, kısaca, devlet ve hükümet otoritesinin dışında, ekonomik ve toplumsal alanı etkilemeyi amaçlayan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, kendi kendini düzenleyen özerk alan olarak tanımlanabilir. Toplumu sivil toplum ve politik toplum biçiminde iki alt kategoride değerlendirdiğimizde, politik toplum devleti ifade ederken, sivil toplum dediğimiz şey, toplumda doğrudan doğruya devletin denetiminde olmayan diğer alanları göstermektedir. Devlet egemenliğinin ulaşmadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda sivil toplum, bireylerin, grupların devletten izin almadan, sosyokültürel etkinliklerde bulunması ile gönüllü, rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturduğu topluluk olarak ifade edilebilir (Yılmaz, 1995: 97).

Sivil topluma, aslında, günümüzde oldukça değişik anlamlar yüklenmiştir. Kimilerine göre parçalı örgütlenme; kimilerine göre ise, ister aile ister birey olsun, insanların gönüllü bir biçimde katıldığı, amaç açısından karmaşıklık içeren bir örgütlenmedir. Sivil toplum genel olarak nispeten otonom ve kendini yönetir hale gelen bir dernekler düzenine (ittifaklar, federasyonlar ve konfederasyonlar) gönderme yapar (Hadenius-Uggla, 1996:1621). Bunların dışında sivil toplumun hükümeti de içerdiğini savunan yazarlar da vardır. Burada hükümetin varlığının amacı, topluma karışmak ya da müdahale etmek değil; halkın kendisinin çözeceği sorunlara belli başlı şartlar yaratmaktır.

Sivil toplumun tanımının değerlendirilmesinde onun nasıl ortaya çıktığı oldukça önem arz etmektedir. Sivil toplumun ortaya çıkışı Ortaçağ'a kadar uzanmaktadır. Hatta kavram ilk kez Platon ve Aristo tarafından ortaya atılmıştır. Özellikle şehir devletlerinin ortaya çıkışı sonucu devlet ile birlikte düşünülen sivil toplum büyük gelişmeler göstermiştir. İnsanlar arasındaki ilişkilerin artması, ticaretin gelişmesi ve küresel bir boyut kazanması sonucu sivil toplum kavramı, kişinin mülkiyet hakkının yasal bir zemine oturtulduğu bir toplumsal boyut anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Modern anlamda sivil toplum kavramı ise, kapitalizmin gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sanayi toplumu ile mümkün olmuştur (Doğan, 2002: 34-35).

Sivil toplum kavramı günümüze ulaşana kadar pek çok yazar ya da filozof tarafından yorumlanmış ve hakkında çeşitli yorumlar yapılmış olan bir kavramdır. Örneğin;

A.Ferguson, D.Hume ve Tocqueville gibi filozoflar sivil toplumun gerçek alanını daha önce yaptıkları çalışmalarla genişletmişlerdir. Bunlara göre sivil toplum, kendi özel ilgi alanlarını barışçıl ve özgür bir şekilde takip etmelerine olanak veren ihtiyari olarak yerleşmiş gelenekler düzeni oluşturan bireyler toplumdur (Keane, 1994: 19).

Sivil toplum kavramı Avrupa literatürü içinde, esas olarak J.J.Rousseau gibi toplumsal sözleşmecî filozoflardan başlayarak kullanılır: Yurttaşlar toplumu olarak sivil toplum. Alman filozofu Hegel, bu analiz yöntemini daha ileri bir aşamaya getirir ve “sivil toplum-politik toplum” ayrımını koyar. Burada, yukarıda da ele alındığı gibi politik toplumdan kastedilen devlettir. Modern toplumda, devletin tanzim ettiği, düzenlediği, varlığını ortaya koyduğu hayat alanları vardır. Bir de bunun dışında kalan, vatandaşların yaşadığı toplumsal ilişkiler bulunmaktadır. Sivil toplum yaklaşımının Marx’ın toplumsal analizinde pek de merkezi bir yeri yoktur, ama o da Hegel’in yolundan giderek yer yer sivil toplumdan bahsetmektedir (Belge, 2003: 13). Marx sivil toplumu kapitalizm ile mücadele bağlamında ele almıştır. Hatta daha da ileri giderek, sivil toplumun toplumsal hayatı kolaylaştırmadaki rolünü ikinci sıraya iterek, devletin baskıcı kimliğinin özelleştirilmesi kapsamında bir değerlendirme yapmıştır (Yetiş, 2010: 40-41).

I.2.1.b. Sivil Toplum – Politik Toplum Bağıntısı

Sivil toplum ile devlet arasındaki ilişki hemen her dönemde incelenmiş ve üzerinde farklı yorumlar, değerlendirmeler yapılmıştır. İki kavram birbirinden farklı olsa da, etkileşim içerisinde oldukları da yadsınamaz bir gerçektir. Bu etkileşim sonucunda ortaya sivil toplum örgütleri çıkmaktadır. Devlet ile sivil toplum arasındaki etkileşim her devlette birbirinden farklı bir şekilde ortaya çıkar. Buradan çıkarılacak en açık sonuç, sivil toplum örgütlerinin devletten bağımsız bir şekilde hareket ettikleridir. Sivil toplumun oluşması için demokratik bir ortamın gerekli olduğu gibi, böylesine bir örgütün varlığı için de yine demokratik bir ortam gereklidir. Toplumun kendini rahat bir şekilde ifade ettiği, isteklerini ve beklentilerini iletebildiği bir ortamın oluşması, sivil toplumun ve bu sayede oluşturulacak olan örgütün varlığı açısından önemlidir.

Sivil toplum kavramı gün geçtikçe gelişmektedir ve bu durum gelecekte devletten ayrılacağı düşüncesini de ortaya çıkarmaktadır. Bu düşünce çerçevesinde, devlet

kendini arka plana atarken, sivil toplumlar da değişecek ve daha farklı daha güçlü bir yapı ile yeni bir sivil toplum yaratacaklardır. Bu bakış açısının ne kadar gerçekçi olduğu tartışılır; ancak ortaya çıkardığı asıl mesele devlet ile sivil toplum ilişkisinin öneminin bir kez daha anlaşılmasıdır. İlk önce belirtilmesi gereken nokta, sivil toplumun devlet olmadığıdır. Sivil toplum resmi bir kurum ya da kuruluş da değildir. Devlet siyasi, sosyal, ekonomik bazı kararlar alır ve gündemi belirler. Sivil toplum ise, bunun uygulanmasını kolaylaştırma gücüne sahiptir. Sivil toplum örgütleri devletin hakim olduğu alanlarda –devletin kendi bölgesinde- faaliyetlerde bulundukları için zaman zaman devlet müdahalesi ile karşılaşabilmektedirler.

Sivil toplum gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteğine sahip, devletten ayrı özel alan ile kamu arasında aracı niteliğine sahiptir. Sivil toplum alanı, dar anlamda devletten, geniş anlamda siyaset otoritesinden ayrı olarak ortaya çıkan özerk bir alandır. Sivil toplum, merkezin yerel topluluklar üzerinde tümüyle egemen olmasına yol açacak bir merkeziyetçi ve otoriter seçkinli anlayışa karşı engelleyici bir misyona sahip olma avantajına da sahiptir. Keane (1989), sivil toplumdaki bağımsız grupların kendilerini devlete karşı savunmalarının meşru olduğu şeklindeki yargının gelişmesi neticesinde statükonun hor görüldüğünü, toplumsal eşitlik, yurttaş özgürlükleri ve sınırlandırılmış anayasal hükümet ile belirlenmiş bir geleceğe doğru ütopyacı umutların geliştiğini belirterek, zamanla devlet iktidarının sivil toplumu yavaş yavaş boğacağından korkulduğu için çoğulcu, kendi kendini örgütleyen, devletten bağımsız sivil toplum anlayışının geliştiğini belirtmiştir (Keane, 1989: 51-52).

1.2.2. Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum örgütleri, resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları, ikna ve eylemlerle çalışan, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kar amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır. Diğer bir ifadeyle, devlet yapıları dışında ama devletle (olumlu ya da olumsuz) yakın ilişki içinde olan, kalkınma alanında faaliyet gösteren ve toplumsal bakımdan çeşitlilik içeren toplumsal aktörlerin oluşturduğu bir zemindir (L'Harmattan, 1998: 14). Sivil toplum örgütleri için yapılan bir başka tanım ise, herhangi bir devlet organından

bağımsız bir şekilde özel kişilerin girişimiyle kanuni olarak kurulmuş her türlü organizasyon için kullanılan genel bir terim olduğu yönündedir. Uluslararası STÖ'lerin tarihi 19. yüzyıla kadar uzanırken bugünkü anlamıyla STÖ kavramı 1945 yılında Birleşmiş Milletler teşkilatının kuruluş aşamasında, kuruluş beyannamesinin 10. bölümünün 71. maddesinde devlet ve üye ülkelere ait olmayan kuruluşların danışmanlık rolü ile ilgili tanımlamada kullanılmıştır. Sivil toplum örgütlerinin sürdürülebilir kalkınma alanındaki hayati rolleri ilk defa Birleşmiş Milletler'in STÖ'ler ve BM arasında sıkı danışmanlık ilişkilerinin düzenlendiği 21. ajandasının 27. başlığında dile getirilmiştir.

Sivil toplum örgütleri, sosyal politikanın yöntemlerini ve biçimlerini belirlerken göz ardı edilemez. Aynı zamanda STÖ'ler ile sivil toplumun gelişimini sağlamak sosyal politikanın vazgeçilmez bir unsurudur. Ancak ekonomide ve genel olarak tüm bilim dallarında geçerli olan nokta burada da kendisini göstermektedir ki; bu da uygulanan politikaların etkisinin ancak uzun dönemde ortaya çıkacağı ve işe yarayıp yaramadığı konusunun ancak uzun dönemde anlaşılabileceğidir.

Sivil toplum 19. yüzyılın başlarında büyüme göstermesine rağmen, bu gelişme zaman içerisinde sekteye uğramıştır. Kişilerin kendi çabaları sonucunda oluşturdukları şahsi organizasyonlar bastırılmış ve cezalandırılmıştır. Bu baskının kaldırılması ise, on yıl kadar önceye dayanmaktadır. Burada önemli olan nokta, STÖ'lerin, yardım derneklerinin, gönüllü kuruluşların amaçları doğrultusunda faaliyet gösterebilmeleri için gerekli olan yasal dayanağın da yeni yeni oluşturulmaya başlanmasıdır. Bu yenilikler tam anlamıyla yeterli olmasa da, atılan adımlar açısından oldukça önemli gelişmelerdir.

Sivil toplum örgütleri iki düşüncenin kesiştiği yerde belirmiştir. Bunlardan birincisi, vatandaşların özgür iradeleriyle ortak bir ideal çerçevesinde işbirliği yapmasıdır. İkincisi ise, yardım ve dayanışmaya dayanan dini anlayıştır (Roca, 1998: 123). Örneğin Bangladeş'te 1971'deki bağımsızlıktan bu yana sivil toplum örgütleri büyüyen bir etki gösteriyor. Bazılar ulusal yeniden inşaaı sağlarken, diğerleri uluslararası kaynaklardan sermaye girişi sağlamak için çalışıyorlar. Her ülkenin sivil toplum örgütleri farklı ve ayırt edici özelliklere sahiptir. Bununla birlikte Bangladeş alışı olmayan güçle bir üçüncü sektöre sahiptir. Bangladeş'teki sivil toplum örgütleri 1980'lerde temel olarak

yapılan bağışlarla güçlendirilmiştir (Sheelagh, 1997: 20). Örneğin BRAC¹ ve PROSICA bu konuda faaliyet gösteren güzel örneklerdir (Şenkal, 2005: 346).

Sivil toplum örgütleri, özellikle günümüz ekonomik koşullarında, sorunların ve bunalımların gittikçe arttığı dönemlerde, örgütsel mücadelenin artması yönünde oldukça önemli roller üstlenmektedir. Önemli olan sadece mücadele etmek değil, mücadele esnasında kullanılan STÖ'lerin ne denli işe yaradığı ve etkili olduğudur. STÖ'ler dünyanın pek çok bölgesinde vatandaşların ihtiyaçlarına cevap vermişlerdir. En etkili oldukları dönemler ise, pek de tesadüfi olmayan kriz dönemleridir. Çünkü kriz dönemleri kişilerin en çok yardıma ve desteğe ihtiyaç duydukları dönemler olmuştur. Bu hem sosyal hem siyasal hem de ekonomik açıdan geçerlidir. Ayrıca dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan sorunlar, bazen sadece o bölgeyi etkilemekle kalmaz. İşte böyle bir durumda, yani sorunun diğer ülkelere sıçradığı dönemlerde STÖ'ler daha da önemli bir rol üstlenir ve bu uluslar arası sorunları gidermek amacıyla faaliyette bulunurlar.

Buna en güzel örnek hiç şüphesiz Greenpeace'dir. Dünyanın her yerinde çevre kirliliği ile ilgili mücadeleler veren bu örgüt, yine herhangi bir yerde sorun olduğunda bunu yok etmek amacıyla pek çok protesto faaliyetinde bulunmaktadır. Özellikle küreselleşmenin oldukça hızlı bir şekilde yayıldığı son dönemlerde, küresel sivil toplum örgütlerinin ve bunlarla yakın ilişki içerisinde olan küresel sosyal hareketlerin oluşması oldukça doğaldır. Küreselleşmenin araştırılması ve nedenlerinin ortaya çıkarılması konusunda küresel sivil toplum örgütleri önemli bir unsur haline gelmiştir. Genel görüşe göre, bu tarz sivil toplum örgütleri küreselleşmenin karşıtı olarak görülmektedir. Bunun altında yatan en önemli neden, küreselleşme ile birlikte arka plana atılan insan hakları, çevre koruması ve bunun gibi konularda çözümler aramalarıdır.

Sivil toplum örgütlerinin temel amacının insani yardım ve kalkınma olmasına karşın, bazı noktalarda bu örgütler çeşitli eleştirilere de maruz kalmaktadırlar. Özellikle az gelişmiş ülkelerde sorunların artmasına rağmen sivil toplum örgütlerinin yardım elinin yeterince uzanmadığının düşünülmesi, bu örgütlere olan inancın azalmasına neden

¹ 1973 Yılında fakir Bangladeş Halkı'na yardım etmek için kurulan BRAC, dünyanın en büyük STK'sıdır. Afrika ve Asya'da faaliyet gösteren BRAC, yoksullara ekonomik destek vermenin yanı sıra sağlık, sosyal gelişim ve eğitim hizmetleri de sunmaktadır.

olmaktadır. Bu tartışmanın temelinde yatan neden, sivil toplum örgütlerinin temel amacından uzaklaşması ve kar elde etme amacına yönelmesi düşüncesidir. Aslına bakılırsa burada sivil toplum örgütlerine yüklenen asıl görev bürokrasinin olmadığı, hedef kitleye oldukça yakın olan ve asla amacından sapmayan küçük ölçekteki kuruluşlar gibi davranmalarıdır. Küçük organizasyonlar bu özellikleri nedeniyle üyelerden tepki görmezler; ancak ulaşabildikleri kitle oldukça sınırlıdır. Sivil toplum örgütleri ise, bu olumlu özellikleri içinde barındırmaya çabalarken, aynı zamanda büyük çaptaki problemlere çözümler üretmeye çalışır.

Sivil toplum örgütlerinin büyümesi daha geniş kitlelere ulaşması açısından iyi olmasına rağmen, yapılan araştırmalar böyle bir durumda bürokrasinin daha da hantallaştığı ve en önemlisi fon ihtiyacının önemli ölçüde arttığı yönündedir. Bu durumda sivil toplum örgütleri her ne kadar hedefe odaklanmaya çalışsa da maddi destek konusunda problemler ortaya çıkmaktadır. Bu da konusu geçen tartışmalara neden olmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse, küçük organizasyon özelliği göstermek bazı konularda avantaj sağlarken, bazı konularda ise dezavantaja neden olabilmektedir. Bu konudaki genel kanaat sivil toplum örgütlerinin büyümeleri gerektiği üzerindedir. Çünkü uluslararası düzeyde sosyal politikadaki sivil toplum örgütlerinin öneminin olağandan farklı şekilde yükseldiği açıktır. Yönetim stratejisi ve küresel yönetim perspektifleri ile birlikte sektörün önemi “yardım ve gelişmenin özelleştirilmesi” başlığı altında açıkça yansıtılmaktadır (Şenkal, 2005: 350)

Sivil toplum örgütleri aynı zamanda refah konusunda da önemli katkılar sağlamaktadır. Uluslararası kurumlar birçok büyük projeyi finanse etmekte, ancak bunların büyük bir çoğunluğu başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Bu durum sivil toplum örgütlerine olan bağımlılığı ve bu örgütlerden olan beklentiyi artırmaktadır. Küresel çapta bir yönetim sadece hükümetlerin ya da hükümetler vasıtasıyla oluşturulan örgütlerin sorumluluğunda değildir; olmamalıdır. Küresel yönetim aynı zamanda sivil toplum örgütlerini, uluslararası işbirliklerle kurulan kuruluşları ve kişilerin toplu hareketlerini de kapsamaktadır. Bu durum aynı zamanda çeşitli soruları da akla getirmektedir. Bunlardan en önemlisi, uluslararası sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle olan ilişkisi ve birbirlerine karşı gittikçe artan bağımlılıkları, onların özerkliklerine ve bağımsızlıklarına

zarar vermekte midir? Ancak bu sorunun aksine yaşanan sorunların gün geçtikçe küresel hale gelmesi, sivil toplum örgütlerinde ayrışmadan çok, birliktelik yaratmıştır.

Bu anlatımlardan yola çıkarak kalkınma amaçlı sivil toplum örgütlerinin genel özelliklerini ve tiplerini belirlemek mümkündür.

STÖ'lerin Özellikleri

- Sivil toplum örgütleri tam anlamıyla devlete bağlı değildir; ancak onları devletten tamamiyle ayrı olarak da düşünemeyiz. Yani, hükümetler karşısında sivil toplum örgütleri özerktirler.
- Sivil toplum örgütlerinin kaynağını ve asıl gücünü sivil toplum ve sosyal yapı oluşturur.
- Sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri sadece kendileri ile sınırlı değildir. Örgüt dışında gerçekleştirilen faaliyetler de destek verebilirler ya da bizzat faaliyetin içerisinde bulunabilirler. Bunu gerçekleştirirken de hiçbir dini ya da etnik ayrım gözetmezler.

Çeşitli STÖ Tipleri

Sivil toplum örgütlerini birbirinden ayıran ve yine onları eşitleyen en önemli özelliklerden bir tanesi, hangi amaçla kurulduklarının saptanmasıdır. Bunu dikkate alacak olursak;

- İnsani Yardım Amaçlı Kurulan STÖ'ler: Bu tür faaliyetlerin amacı, bireylerin yeme, içme, barınma, konut sahibi olma, sağlık hizmetlerinden faydalanma gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Yani, kişilerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan koşulların yaratılıp onlara verilmesi öncelikli amaçtır.
- Yerel Kalkınmaya Destek Faaliyeti: Burada önemli olan, kırsal/kentsel ya da kendine özgü gruplar yararına mikro boyutta müdahaleler almaktır. Bu müdahaleler genel olarak ekonomik, kültürel ve toplumsal niteliklidir.
- Toplumsal Mücadelelere Destek Faaliyeti: Bu faaliyet türü çok farklı şekillerde yürütülmektedir. Bunlar arasında; politik baskı oluşturma, eğitim çalışmaları,

mali yardım ve örgüt desteği sağlama sayılabilir. Faaliyetlerin sürdürüldüğü alanlar ise, insan haklarının korunması, kültür, iktisat, politika gibi alanlardır.

Sivil toplum örgütlerinin incelenmesi gereken en önemli unsurlarından bir tanesi de, mali yapılarıdır. Örgütün mali yapısı onun için bazı konularda avantaj yaratırken, zaman zaman olumsuzluklar da yaratabilmektedir. Yani mali yapı, hem kısıtlayıcı hem de özgürlükçü unsurlar içermektedir. Sivil toplum örgütlerinin mali yapıları genel olarak üç kaynaktan oluşmaktadır. Bunlardan ilki; *kamuoyudur*. Kamuoyunun bazı sivil toplum örgütlerine güven duyma nedeni, onların hükümetten bağımsız, kar amacı olmayan gönüllü kuruluşlar olmaları ve halka yakın bulunmalarındır. Böyle bir durumda sivil toplum örgütleri kamuoyu tarafından benimsenir ve bu olumlu durumu sivil toplum örgütleri topluma bazı mesajlar vermek için kullanabilir. Bu mesajlar fon sağlamak ya da bazı konularda halkı bilinçlendirmek olabilir.

Örgüte güvenen bir toplum, ona faydalı olmak ve amacının yerine getirilmesine katkıda bulunmak isteyecektir. Dolayısıyla sivil toplum örgütlerinde genel olarak fon toplama kampanyaları öne çıkmaktadır. STÖ'ler ender olarak sponsora başvururlar. Bunun temel nedeni olarak, iş dünyasının sivil toplum örgütlerini desteklese bile onlara doğrudan yatırım ya da katkı yapmanın kendilerine net bir avantaj sağlayacağını düşünmemiş olmalarını gösterebiliriz.

Sivil toplum örgütlerinin diğer bir mali fonu ise, *kamu fonlarıdır*. Hükümet fonları ya da hükümetler arası fonlar söz konusu olduğunda, sıkı denetim talepleri gelmektedir. İdari işleri çoğaltarak ve profesyonelleşme zorunluluğunu öne çıkararak sivil toplum örgütlerinin iç işleyişini dönüştüren bu taleplerdir (L'Harmattan, 1998: 33). Hükümetlerin yoksul çevreleri geliştirme ve onların istek ve ihtiyaçlarına cevap verme kapsamında uyguladıkları politikalar ile sivil toplum örgütleri arasında çeşitli ilişkiler kurulmaktadır. Hükümetler ile sivil toplum örgütleri arasındaki bu işbirliği, bir yandan hükümetlerin politikalarını sivil toplum örgütleri vasıtasıyla kullanmalarına, diğer yandan ise sivil toplum örgütlerinin fonlanmasına olanak tanımaktadır.

Bunlar dışında *fon toplayıcı sivil toplum örgütleri* de vardır. Bazı STÖ'lerin maddi durumu fon toplama işlerini yürüten STÖ'lere bağlıdır. Özellikle insani yardım amaçlı faaliyetlerde bulunan sivil toplum örgütleri için bu kaynaklar kullanılır.

1.2.3. Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler

Sivil toplumun ilk kuramcılarında sayılan Hegel, yerel yönetimin sivil toplumun bir parçasını oluşturduğunu söylemekte ve sivil toplum kuruluşları analizlerinde yerel yönetim ile diğer özel kurum ya da kuruluşlar arasında hiç bir ayırım yapmamaktadır (Keane, 1994: 91). Yerel yönetimlerin sivil topluma dayalı olmasından anlaşılan; yerel yönetimlerin programlarının yerel siyasal gruplar, seçmenler ve yerel siyasal süreçle belirlenmesidir. Merkezi yönetime rağmen varlığını sürdüren bu kurum, ortaya çıkma biçimi ve gelişme sürecinin gösterdiği gibi sivil bir toplum kuruluşudur. Devlet toplumun bir ürünü olarak yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya doğru oluşmuştur (Keskin, 2007).

Kentsel mekânlarda etkili ve önemli karar alma konumunda olan genelde yerel yönetimler özelde belediyeler siyasal katılımın ve doğrudan demokrasi avantajlarının sergilenebileceği yönetimlerdir. Sivil toplum örgütleri doğrudan demokrasi yöntemine yakın bir işleve sahip olarak kentsel siyasette aktif bir aktör olma avantajına sahip olabilmektedirler. Yerel mekânda katılımı kolaylaştıran, paydaşçı belediye anlayışının geliştirildiği kentsel siyaset mekânında sivil toplum örgütlerinin çok çeşitlendiği ve yerel siyasette ağırlıklarını arttırdıkları kolayca fark edilebilecektir.

Yerel yönetimler bir taraftan mevzuat gereği zorunlu olan hizmetleri sunmakla mükellef iken, diğer taraftan mecburi olmayan ancak insan ihtiyaçlarına yönelik birtakım hizmetleri de sunmak durumunda kalırlar. Çünkü yerine getirilmesi gereken hizmetler, mevzuatın çok ötesine taşmıştır. Bu genişleyen ve çeşitlenen hizmetleri sunmak, yerel yönetimlerin imkanları çerçevesinde adeta, ahlaki ve sosyal sorumluluk gereği olmuştur (Torlak, 2010). Bu durumda yerel yönetimlerin sosyal sorumluluk alanları, temel işlevlerinin yerine getirilmesi, yani kurulduğu beldede gerekli yerel ihtiyaçların üretilmesi, halka sunulması ve vatandaşın beklentilerinin giderilmesidir. Çağımızda yaşanan hızlı kentleşme süreci, yerel yönetimlerden beklentileri ciddi anlamda artırmıştır. Kentlerde nüfusun hızla artmaya devam edeceği yönündeki tahminler, yerel yönetimlerin sorumluluklarında benzer yönde bir artış olacağına işaret etmektedir. Nitekim günümüz kentlerinde ortaya çıkan; altyapı yetersizliği, kent arazilerinin talan edilmesi ve çarpık kentleşme, yeşil alanların yok edilmesi, küresel boyutlarda yaşanan

evre kirliliği, konut yetersizliği ve gecekondulaşma, kente eklemleme gibi, birçok sorunun çözümü giderek gleşmektedir.

Yerel yönetimlerde ahlaki sorumluluk alanlarından bir başkası, sosyal konularla ilgilidir. Yerel yönetimler, her şeyden önce kar amaçsız kuruluşlar olarak, sosyal yönleri olan ve dolayısıyla sosyal konularda ahlaki sorumlulukları olan kuruluşlardır. Bu çerçevede, yerel yönetimlerde yöneticilerin yönetim ve siyasi ahlak dışında sosyal ahlak sahibi olmaları ve sosyal sorumluluk taşımaları da bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimlerdeki sosyal ahlak ve sosyal sorumluluk gereği, yönetimlerin insanlar için olduğu gerçeğinin tam anlamıyla kabullenilmiş olması gereklidir. Fakat, mevcut görüntüleri itibariyle, yönetimlerin bu anlayışın aksine geliştiği ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmediği gözlenmektedir. Oysa devlet ve yöneticiler, hizmet için olması gereken unsurlardır. Yoksa, kendine hizmet ettirecek devlet ve yöneticiler, zalim durumunda olurlar. Böyle si yöneticiler ve bunların idaresinde olan devlet, hem merkezi hem de yerel yönetimler olarak, hizmet götüren değil hizmet isteyen duruma gelir (Torlak, 2010). Bu durum ise, sosyal ahlak açısından yönetimlerde zaafa sebebiyet verir.

Özcesi, küreselleşme süreci ile birlikte sivil toplumun egemenliğinin yükseldiği bir dünya düzenine girilmesi ile birlikte, toplumların iktisadi, siyasi, sosyal politikalarının oluşturulmasında STÖ'ler ve yerel yönetimler giderek belirleyici bir rol üstlenmeye başlamakta ve yeni rollerine paralel bir biçimde sosyal sorumluluklarının gereğini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Ancak, sivil toplum yapısının bir başka önemli aktörü daha vardır, ki bu aktörün sivil sosyal sorumluluk projelerindeki yeri çok daha belirgindir. Özel sektör olarak ifadelendireceğimiz bu aktörün sosyal sorumluluk bağlantısı çalışmanın bir sonraki bölümünün konusunu oluşturmaktadır.

BÖLÜM II

II. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve KSS'ye Yönelik Belli Başlı Görüşler

Bölüm I'de sosyal refah politikaları ve bu politikaların değişen yüzü, küreselleşmenin ulus-devlet kavramına etkileri, devletin sosyal niteliğindeki değişiklikler, sivil toplum kavramı ve sosyal sorumluluk olgusu geniş bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde, sosyal sorumluluk olgusunun kurumlar/şirketler açısından ifade ettiği değer ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ele alınacaktır. Bununla birlikte ilk olarak KSS'lerin tanımı, tarihçesi ve kurumsal sosyal sorumluluk projeleri değerlendirilecektir. Diğer alt bölümlerinde ise kurumsal sosyal sorumluluk ile ilgili görüş ve modellere yer verilecektir.

II.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Olgusu ve Sosyal Sorumluluk Projeleri

Bu bölümde ilk olarak kurumsal sosyal sorumluluk tanımı üzerinde durulacaktır. Daha sonra tarihçesinden bahsedilecek ve kurumsal sosyal sorumluluk projeleri değerlendirilecektir.

II.1.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tanımı

Yeni bir kavram olarak karşımıza çıkan kurumsal sosyal sorumluluk, günümüzde pek çok yazar tarafından tanımlanmıştır. Kurumsal sosyal sorumluluk, isteğe bağlı iş uygulamaları ve kurumsal kaynakların katkıları aracılığıyla toplumun refahını iyileştirmek için üstlenilen bir yükümlülüktür (Kotler ve Lee, 2008: 3)

Bu tanımda dikkat çeken kavram, *isteğe bağlılıktır*. Bahsi geçen iş uygulamaları, ne hükümet tarafından zorla yaptırılan ne de yasa ile emredilen uygulamalardır. Önemli olan gönüllülüktür. Bir şirketin sosyal sorumluluk sahibi olarak nitelendirilmesi ancak bu koşula bağlıdır. Ayrıca tanımda sözü geçen toplum refahı da hem insani koşulları hem de çevre koşullarını içermektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk, “bir şirketin ekonomik ve çevresel bir biçimde çalışırken paydaşlarının ilgi ve hassasiyet alanlarını da paylaşması konusundaki yükümlülükleri” olarak da tanımlanabilmektedir (Aydede, 2007: 25)

Bunun yanı sıra birçok akademisyen, kurum veya kuruluş tarafından ortaya atılan farklı kurumsal sosyal sorumluluk tanımları da söz konusudur. Örneğin, 30 farklı ülkedeki 20 temel endüstriyel sektörde yer alan 200 şirketin CEO'sunun katılımıyla, sürdürülebilir kalkınmada aktif bir rol üstlenmek amaçlı kurulmuş uluslar arası bir örgütlenme olan WBCSD (World Business Council for Sustainable Development-Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi) KSS'yi şu şekilde tanımlamaktadır: “KSS, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmakla yükümlü bir karar birimi olan işletmelerin çalışanlarıyla, onların aileleriyle, yerel girişimlerle ve geniş anlamda toplumun tüm kesimleriyle birlikte ve toplumun tüm kesimlerinin gelişimi için faaliyetlerde bulunmasıdır”². Daha adil ve sürdürülebilir bir dünya yaratma amacı çerçevesinde üretim, yatırım ve ticareti hedefleyen bir başka kar amacı gütmeyen uluslararası kuruluş olan BSR (Business for Social Responsibility-) ise KSS'yi, “toplumun işletmeden beklediği etik, legal, ticari ve toplumsal beklentilerini karşılayan ya da aşan bir şekilde ticaret/üretim yapmak” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, “etik değerler ve yasal gerekliliklerin yanısıra insanlara, toplumlara ve çevreye saygıya” bağlı ticari karar almayı da içerdiğinden biraz daha geniş bir tanımdır.³

En geniş tanım ile kurumsal sosyal sorumluluk, “ bir kurumun ekonomik ve yasal koşullara, iş ahlakına, kurum içi ve çevresindeki kişi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve politikası gütmesidir.” (Eren, 2000: 99)

Tanımlardan da anlaşılabilceği gibi kurumların sosyal sorumlulukları günümüzde üzerinde sıklıkla durulan ve tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Temel hedefleri kar elde etmek olan kurumların, sosyal sorumluluklarını gerçekleştirme konusundaki toplum baskısı gün geçtikçe artmaktadır. Dolayısıyla bu yönde herhangi bir çalışması ya da çabası olmayan kurumların piyasada büyük oyuncu olarak kalma ve başarılı olma şansı da gitgide azalmaktadır. Ancak burada önemli olan nokta, kurumların bu amaçları ve projeleri nasıl ve kimlerle yerine getirecekleridir. Bu aşamada devreye giren sivil toplum örgütlerine daha önceki bölümlerde değinmiştik. Bundan sonraki bölümde ise

²<http://www.wbcsd.org/templates/TemplateWBCSD5/layout.asp?type=p&MenuId=NjA&doOpen=1&ClickMenu=LeftMenu> (Mart 2011)

³ http://www.bsr.org/pdfs/bsr-report/bsr_report_2009.pdf ve <http://www.bsr.org/en/about/how-we-work> (Mart 2011)

sivil toplum örgütleri kanalıyla yürütülen kurumsal sosyal sorumluluk projeleri ele alınacaktır.

II.1.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihçesi

Modern dünyanın artan nüfusu ve paralelinde artan kitlesel sorunları sosyal sorumluluk konusunda kamu, özel sektör ve sivil toplumun bir araya gelerek çözüm üretmesini zorunlu kılmaktadır. Sosyal sorumluluğun kurumsal boyutu “bir kurumun veya markanın toplumsal ve çevresel sorunların çözümüne yönelik olarak gönüllülük esaslı ile faaliyetlerini gerçekleştirmesi ve tüm paydaşlarını da faaliyetlerinin birer halkası haline getirmesidir.” Kavram, iş dünyası ve toplumun, sosyal yaşamda birlikte hareket ettiğini temel alarak, bir bütün olarak toplumun refahını arttırmaya yönelik bir kavram gibi de tanımlanabilir. Aynı zamanda, kurumların belirli bir düzen içinde yaşamını sağlamak, korumak ve yükseltmek için yaptığı tüm faaliyetleri de içerir (Güven ve diğ. 2002:74). Bir başka ifadeyle sosyal sorumluluk, genel olarak bir kuruluşun; ekonomik ve yasal koşullara, iş ahlakına, kurum içindeki ve çevresindeki kişilerin ve diğer kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve politikası gütmesine, insanları mutlu ve memnun etmeye yönelik gerekler olarak tanımlanabilir (Mosley ve diğ. 1996:141).

Sosyal sorumluluk kavramının tarihi taş devrinin ilk çağlarına dayanmaktadır. Bu devirde kabileler halinde yaşayan insanlar, belli kurallar ve gelenekler ile şekillenmekte idi. Bu kural ve gelenekler daha sonraları dayanışma ve toplum çıkarı fikrini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla sosyal sorumluluk kavramının temeli, insanların toplu halde yaşamaya başladıkları zamana dayanmaktadır.

Ortaçağ öncesi dönemlerde günümüz sosyal sorumluluk anlayışı gözlenmemekle birlikte, günümüz sosyal sorumluluk kavramına etki eden yönetim, ekonomi, hayırseverlik, din ve iş kavramları ile ilgili bilgilerin bu döneme dayandığını söylemek mümkündür. M.Ö. 5000-500 yılları arasında Eski Mısır Piramitleri'nin yapımı, Eski Mısırlıların yönetim ve organizasyon konusundaki başarılarının bir kanıtıdır. Bunlarla birlikte bu zamana ait Mısır yazılarından da anlaşıldığı üzere, günümüzde kullanılan iş dünyasına ait bazı kavram ve düşünceler o döneme dayanmaktadır; Babil'de

Hammurabi kanunları üretilmiştir. Bunlar yönetim ve çalışanların sorumluluklarıyla ilgili ilk görüşleri göstermektedir (Aydede, 2007: 16)

1800’lü yıllara gelecek olursak; o dönemlerde endüstrileşme ile birlikte üretim artmaya başlamıştır. Bunun sonucunda kişiler sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı kalmamış; aynı zamanda başkalarının ihtiyaçlarını da karşılamaya çalışmışlardır. Bu durumun en önemli etkisi, Avrupa ve Amerika’da sosyal sorumluluk kavramının gitgide yayılmaya başlamış olmasıdır. Sosyal sorumluluk kavramının sadece bireylerin çabalarıyla gelişmesi, yaygınlaşması ve günümüze kadar gelmesinin mümkün olamayacağı açıktır. Dolayısıyla böyle bir durumda bu etkiyi yaratan başka faktörlere bakmak gerekir. O dönemlerde, yani sanayileşme ile birlikte büyük şirketlerin de piyasada rol almasıyla birlikte sosyal sorumluluk kavramı kendini iyice belli etmeye başlamıştır.

Sosyal sorumluluk düşüncesi ve bu düşüncenin önemi Amerika’da özellikle 1900’lü yılların başında kendini göstermiştir. Amerika’da o dönemlerde tekelliliğe karşı alınan yasal önlemler şirketlerin, varlıklarının asıl nedeni olan topluma karşı daha hassas davranmalarını ve sosyal sorumluluk kavramının kurum bilincine iyice yerleşmesini sağlamıştır. Gerçek olan şu ki, sadece daha çok para kazanmayı düşünen firmalar belli bir noktadan sonra toplumu ve onun yararını unutmakta; toplum da bunun karşılığında o firmanın yok olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla şu söylenmektedir: firmalar varlıklarını topluma borçludur ve bu varlıklarını devam ettirmek için de yine toplumla anlaşma içinde olmak durumundadır. Diğer bir ifadeyle, firmalar toplumla iyi geçinmek ve toplum adına yararlı işler yapmak zorundadır. Hatta bu bir sorumluluk olmaktan çıkıp firmaların kendi isteği ve bilinçli davranışları sonucu ortaya çıkardıkları, ‘gönüllülük’ esasına dayanan bir durum olmalıdır. Kurumların sosyal sorumluluğu bu yönüyle onlar açısından vazgeçilemez bir unsurdur.

1929 yılı ve sonrasında yaşanan ‘Büyük Bunalım’ neticesinde önceki dönemlerde büyük bir ivme kazanan iktisadi hayat son bulmuştur. Bireyler arasında yaşanan panik, geride büyük bir işsizler ordusu bırakmış; bu durumun gittikçe yayılmaya başlamasıyla birlikte etki dünyanın büyük bir bölümünde hissedilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda hanehalklarının satınalma gücü düşmüş ve büyük olan işletmeler birbiri

ardına kapanmaya başlamışlardır. Özellikle Amerika’da yaşanan bu durum işletmeleri kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ile karşı karşıya getirmiştir. Bunun ardında yatan temel neden ise, işletmelerin büyük yapılarının toplumu beklenenden daha yüksek oranda etkiliyor olmasıdır. 1930’lu yıllar başta Amerika olmak üzere tüm sanayileşmiş toplumlarda bir takım sosyal ve kültürel değişimlerin meydana çıktığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda, çalışanların sendikal haklarını edinmeye başladığı, daha iyi ücret, çalışma şartları ve diğer sosyal hakları için pazarlık gücü elde ettiği gözlemlenmektedir. (Ataman, 2001:107)

1930-60 yılları arasında işletmelerin ve genel olarak iş dünyasının sosyal sorumlulukları iyice artmıştır. Bu yıllarda özellikle çalışanların özlük haklarında, emeklilik, sağlık, sigorta gibi durumlarında kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca yine bu dönem içerisinde (özellikle 1960’larda) sivil toplum örgütlerinin ekonomik ve sosyal yaşam içerisindeki konumu daha belirgin hale gelmiştir. Büyük Bunalım yıllarının aksine II. Dünya Savaşı ve onu takip eden yıllarda hızlı bir büyüme dönemi yaşanmıştır. Bu hızlı büyüme sonucunda da piyasaya yeni işletmeler girmeye başlamış ve büyüyen ekonomi ile birlikte işletmelerde sosyal sorumluluk kavramı da gelişmeler göstermiştir.

1950’lerden sonraki dönem, geçmişten dersler alındığı ve işletmelerin sosyal sorumluluk konusunda geçmişe göre daha özverili davrandığı bir dönem olmuştur. Bu konuda duyarlı olan sadece işletmeler değil, aynı zamanda hükümetler de olmuştur. İşletmelerin sosyal sorumluluklarını geliştirmek için yerel ve ulusal hükümetler çeşitli kanunlara başvurmaktadırlar.

Özetlenecek olursa; sosyal sorumluluk kavramı günümüze ulaşana kadar pek çok aşamadan geçmiş ve farklı boyutlara ulaşarak sürekli kendini yenilemiştir. Her dönem farklı şekillerde karşımıza çıkan sosyal sorumluluk, toplum içerisinde yardımlaşma biçiminde başlamış; günümüzde ise daha çok kurumların üzerinde durduğu, *kurumsal sosyal sorumluluk* kavramı ile birlikte gelişen bir yapıya bürünmüştür.

II.1.3. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri

Burada dikkat çeken nokta özel sektörün ve daha da önemlisi sivil toplum örgütlerinin sosyal sorumluluk projeleri ile olan bağlantısı, bu projeleri nasıl yerine getirdiklerinin ve bunların ne denli başarılı olduğunun sorgulanmasıdır.

Kurumsal sosyal sorumluluk kampanyalarını hayır işlerinden ve özellikle sponsorluktan ayırt etmek gerekir. Sponsorluk işletmenin olağan çalışmalarının doğrudan bir parçası değildir ve işletme buna katılmakla ticari bazı faydalar elde etmektedir. Ancak sosyal sorumluluk projeleri, sponsorluktan çok daha geniş bir kapsama alanına sahiptir. Sosyal sorumluluk projeleri topluma doğrudan fayda sağlayan etkinlikleri içermektedir. Ayrıca kurumlar bu etkinliklere doğrudan katılırlar ve etkinliklerin içerisinde bulunurlar. Sponsorlukta ise kurum, genelde arka planda kalmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri günümüzde devlet temelli olmaktan ziyade, sivil toplum örgütü ya da özel sektör temellidir. Bu tarz kurumlar tarafından gerçekleştirilen projelerin başarılı olabilmesi, yani topluma yapılan yatırımların meyvesinin alınması uzun vadeli bir süreçtir. Projelerin başarılı olması genel olarak, yaratıcılık, süreklilik ve projeyi yerine getiren kurumun misyonu ile uyumluluk gibi kavramlara bağlıdır. Sosyal sorumluluk projesi özel sektör ya da sivil toplum örgütleri tarafından ayrı ayrı gerçekleştirilebilir; ancak kurumların çalışmalarına sivil toplum örgütlerinin destek vermesi bu projenin toplum tarafından daha kolay benimsenmesine ve yine toplumun daha büyük bir kesimine ulaşmasına katkı sağlamaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde önemli olan, hedefte olan kitlenin belirlenmesi, projeyi gerçekleştirmek isteyen kurumun çalışanlarını ve var olma sebebini iyi bilmesi ve ne derece faydalı olabileceğini anlamasıdır. Ayrıca projelerin gerçekleştirilmesi tamamiyle gönüllülük esasına dayanmalıdır. Çünkü toplumun kalkınması ve daha rahat standartlara sahip olması için yapılan bu çalışmalar, bir zorunluluğun ürünü olamaz. Ayrıca bunu gerçekleştirmek isteyen taraf sınırlarını ve topluma hangi ölçüde katkı sağlayabileceğini iyi bilmelidir.

Kurumsal sosyal sorumluluk projelerini başarıya götüren faktörler (Aydede, 2007:50);

- Projenin içeriğinin kurumun sunduğu ürün ya da hizmetle çelişmemesi
- Projenin hedeflerinin kurum değer ve vizyonuna uygun olması
- Proje hedefinin ulaşılabilir bir hedef olması
- Projenin hedef kitlenin kolay anlayabileceği net bir mesaj içermesi
- Projenin toplumsal ihtiyaç ve duyarlılıklara uygun olması
- Projenin hem kuruma hem tüketiciye yarar sağlaması
- Proje bütçesinin kurum kaynaklarına ve yetkinliklerine göre önceden belirlenmesi
- Üst düzey yönetimin projeye sahip çıkması
- Kurum çalışanlarının projeyi içselleştirmesi, çalışmalarına dahil etmesi ve departmanlar arasında işbirliği sağlanması
- Projenin hedefine en etkin şekilde ulaşması için uygun proje ortaklıkları kurulması
- Tedarikçilerin gerekli yetenek ve bilgiye sahip, konusunda uzman kişiler olması
- Projenin toplumun geneli tarafından benimsenmesi
- Projenin sürdürülebilir olması
- Projenin yenilikçi fikirler içermesi
- Projenin sistematik uygulanması
- Başarılı bir PR yönetimi yürütülmesi
- İletişim faaliyetlerinin doğruluğu ve yoğunluğu
- Projenin konusunun ve uygulamasının etik standartlara uygun olması
- Projenin ölçülebilir olması
- Projenin özellikle hedef kitle üzerinde istenilen etkiye, bir davranış değişikliğine yol açması.

Genel olarak bunları yerine getiren bir kurumsal sosyal sorumluluk projesi başarılı olmaya ve amacına ulaşmaya yakındır. Kurumsal sosyal sorumluluk projeleri nasıl oluşturulur ve bu oluşum için gerekli olan aşamalar nelerdir?

Projeler oluşturulurken yöneticilerin ya da sivil toplum örgütü üyelerinin ilk olarak belirledikleri ve üzerinde en çok zaman harcadıkları nokta, hangi toplumsal ihtiyaçlar üzerinde yoğunlaşılması gerektiğidir. Yani, öncelikli olarak toplumun neye ihtiyaç

duyduğu belirlenmelidir. Çünkü ancak bu şekilde topluma bir katkı sağlanabilir. Ayrıca bu sayede sosyal sorumluluk projelerini gerçekleştirecek olan kurumun kaynakları doğru alana yönlendirilmiş olur. Hedefe yönlendirilen bu kaynakların da kurumun kimliği ve amacı ile uyumlu olması gerekmektedir.

Projenin amacı toplumsal katkı sağlamak olduğuna göre, bu amaca ulaşmak için kullanacakları çalışma alanının ve birlikte çalışılacak sivil toplum örgütlerinin de toplum üzerinde olumlu etkiler yaratmış olması esastır. Yani; sivil toplum örgütlerinin daha önceki başarıları ve projeleri, kısacası o sivil toplum örgütünün itibarı mutlaka göz önünde bulundurulması gereken konulardan birisidir. Bu açıdan düşünüldüğünde projeyi gerçekleştirecek olan kurum özellikle kurumsallaşmış, büyük ve toplum üzerinde iyi intiba bırakmış örgütlerle iş birliği yapmalıdır.

II.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlgili Görüşler ve Modeller

Kurumların toplumsal sorunları değerlendirme altına almaya başlamaları ve toplumsal sorunlara yönelik çözümlerde kendilerini bir aktör olarak görmeleri, akademik yazında da bu gelişmeleri değerlendirme altına almaya başlayan görüş ve modellerin ortaya atılmasında ön ayak olmuştur. Bu yaklaşımlarda iki temel farklılık göze çarpmaktadır. Bu yaklaşımlardan birisi klasik teorik yaklaşıma paralel (Geleneksel) sosyal sorumluluk anlayışı, diğeri ise modern (Sosyo-ekonomik) anlayışın çeşitli sosyal sorumluluk yaklaşımlarıdır (Top ve Öner, 2008: 99). Çalışmamızın bu bölümünde birinci görüşe örnek olarak Friedman'ın "Ekonomik Sorumluluk Görüşü" değerlendirilecek ve kurumsal sosyal sorumluluk olgusuna yönelik modern anlayışa örnek olarak birkaç model verilecektir.

II.2.1. Milton Friedman ve Ekonomik Sorumluluk Görüşü

Kurumların toplumsal sorunların çözümünde yer almaya başlaması ve etkilerinin giderek artması özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda Nobel Ekonomi Ödülü alan bazı ekonomistleri rahatsız etmiştir. Bu ekonomistler arasında yer alan Milton Friedman, işletmelerin bununla birlikte ekonominin üzerine kurulduğu temel sistemi çürüteceğini savunmuş ve bu düşünce ile birlikte kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarına destek olmaktan ziyade, onlara olumsuz eleştiriler getirmeyi yeğlemiştir. Milton Friedman'a

göre “işletmelerin sadece ve sadece tek bir sosyal sorumluluğu vardır: hilesiz, dolansız, açık ve serbest rekabete dayalı olan bir oyunun kuralları dahilinde kaldığı sürece ekonomik kaynaklarını kullanarak karlılığını artıracak faaliyetlerde bulunmak.” (Friedman, 1962: 133). Bu felsefenin gerisinde işletmelerin vergi ödeyerek sorumluluklarını yerine getirdiklerine inanılması, sosyal sorunların çözümünde rol almanın işletmeye yükleyeceği maliyetlerin firmanın rekabet avantajına zarar verecek olması gibi nedenler yatmaktadır. Ayrıca Friedman’a göre işletme yöneticileri ve paydaşların işletme sorumluluğunu bu denli ön planda tutmaları, onların aydınlardan ve onların sosyalist düşüncelerinden ne denli etkilendiklerini gösterir ki, bu da son derece olumsuz bir durumdur. İşletme her şeyden önce suni bir varlıktır. Dolayısıyla onun sorumluluğunun olması söz konusu olamaz. Eğer ortada bir sorumluluk varsa, bu ancak insanların sorumluluğu olabilir. Bu sorumluluğu yerine getiren işletme yöneticileri ortaya çıkan maliyetleri müşterilere ödetmektedir. Oysa bireyler istediklerinde kendi sosyal sorumluluklarını kendileri yerine getirebilirler. Dolayısıyla Friedman’a göre yöneticilerin sosyal sorumluluğu hissedarlar, çalışanlar ve müşteriler ile sınırlandırılmıştır. Yönetici böyle bir durumda hissedarlar, çalışanlar ve müşteriler adına vergi koymaktadır. Oysa vergi koymak hükümetin işidir. Diğer taraftan yönetici kendi işverenlerin kendisinden olan talebin dışına çıktığında, yani sosyal sorumluluk ifa ettiğinde devlet memuru rolünü üstlenmektedir ve bu da tehlikelidir. Çünkü devlet memurları politik süreçlerle belirlenir (Ay, 2003:26).

II.2.2. Paydaş Sosyal Sorumluluğu

Paydaş kavramı, işletmelerin karar ve faaliyetlerinin sonucundan olumlu ya da olumsuz etkilenen birey veya grupları ifade etmektedir. Freeman ve Reed (1983) iki tür paydaştan söz etmektedir. Dar kapsamda ele alındığında paydaş işletmenin yaşamsallığını ve başarısını doğrudan etkileyen grupları ifade etmektedir. İşletmenin hissedarları, çalışanları ve sahipleri bu bağlamda esas paydaşlarıdır. Geniş kapsamda paydaş kavramı ise işletme faaliyetlerini etkileyen veya işletme faaliyetlerinden etkilenen kişi ve grupları ifade etmektedir. İşletmenin müşterileri, tedarikçi işletmeler, yerel toplum ve işletme sahipleri bu çerçevede tanımlanan paydaşlardır.

Paydaş kavramının ortaya çıkışı, hissedar kavramı ile açıklanabilir. Hissedar, işletmenin faaliyetleri sonucunda elde edilen değer ve fayda üzerinde hak sahibi olan kişidir. Hissedarların bu açıdan işletme üzerinde bir takım talepleri olacağı gibi, paydaşların da bazı talepleri olabilmektedir. Burada önemli olan nokta, hissedarların ve paydaşların taleplerinin çatışmaması ve karışıklık yaratılan her noktanın giderilmesi için çaba sarf edilmesidir.

Paydaşların varlığı, kurumların daha duyarlı olmalarını ve sorumluluklarının bilincine varmalarını sağlamaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk kurumun içinde ve dışında iletişime dayanmaktadır. İçsel iletişim ile çalışanlar kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının bir temsilcisi haline gelmekte ve çalışmalarda önemli roller üstlenmektedir. Dışsal iletişim ise kurumların sosyal sorumluluk anlayışını ve çalışmalarını paydaşlarına anlatması ve onların desteğini kazanması açısından oldukça önemlidir (Gümüş-Öksüz, 2010:2136).

Kurumların paydaşlarına doğru ve şeffaf bilgi vermesi, paydaşların kendileri hakkındaki düşüncelerini olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla kurumlar açısından önemli olan, bu bilgileri doğru kurumsal sosyal sorumluluk iletişim araçları ile vermektir. Çünkü günümüzde sosyal sorumluluklarının farkında olan ve bunu çalışanları, müşterileri ve genel olarak toplum gibi paydaşları ile paylaşan kurumlar daha cazip ve tercih edilir hale gelmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk iletişimi sadece paydaşlara kurumun yapmakta olduğu çalışmalar hakkında bilgi vermemektedir. Aynı zamanda kurumun sadece kar amacı güden ve bu doğrultuda hareket eden bir imajın da ötesinde bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu şekilde kurumlar paydaşlarına toplumun bir parçası olduğunu gösterir ve böylelikle paydaşların zihninde sosyal sorumluluğunun farkında olan bir kurum portesi çizilmiş olur.

Kurumların sosyal sorumluluk prensipleri ve paydaş ilişkilerine bu denli önem vermelerinin altında yatan temel neden, paydaşların kurumları değerlendirirken, sadece kurumların kaliteleri ile değil, aynı zamanda etik ve sosyal değerleri ile de karşılaştırma yapmış olmalarıdır. Dolayısıyla kurumların bu değerler açısından beklentileri tam olarak karşılaması olumlu bir etki yaratacaktır. Sosyal sorumluluğunun farkında olan ve bunu paydaşları ile paylaşabilen bir kurum, diğerlerine kıyasla daha iyi görünmektedir.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür; kurumlar için kurumsal sosyal sorumluluk adına bir takım faaliyetlerde bulunmak başlı başına yeterli bir çaba değildir. Bunun yanı sıra, kurumlar paydaşlarının gözünde değerli hale gelebilmek için onlara sahip oldukları sosyal sorumluluk bilinci hakkında bilgi vermelidir. Paydaşlar kurumları, toplumu ilgilendiren ve ekonomik olmayan olaylara verdikleri tepkiler ile değerlendirmektedir. Dolayısıyla sosyal bir konuda kurumun görüşü ve bu görüşün paydaşlar açısından değerlendirmeye tabi tutulması kurumun itibarı ve geleceği açısından kilit rol oynamaktadır.

II.2.3. Davis'in Sosyal Sorumluluk Modeli

Davis (1997)'in işletmelerin sosyal sorumlulukları üzerine geliştirmiş olduğu model, gerek toplum refahını gerekse işletme menfaatlerini artıracak olan önlemleri almada işletmelerin neden ve nasıl sorumlu olduğunu tanımlayan beş önermeden oluşmaktadır (Davis, 1997: 46-51);

- *Sosyal sorumluluk işletmelere emanet edilen sosyal güçten kaynaklanır.* “Sosyal Sorumluluğun Demir Kanunu” olarak nitelendirilen bu ilkeye göre, uzun dönemde topluma karşı sorumlu bir düşünce tarzıyla ellerindeki gücü toplumun ihtiyaçları doğrultusunda kullanmayan işletmeler, bu güçlerini zaman içerisinde kaybetmeye mahkumdur. İşletmelerin yeni yüzü, toplum tarafından güvenilir organizasyonlar olarak görülen bir yapıdır. Dolayısıyla işletmeler sadece çalışanlara, müşterilere, tedarikçilere değil; aynı zamanda toplumun her kesimine sosyal sorumluluk yükleyen bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu işletmelerin temel rolü olarak nitelendirilebilir.
- *Toplumsal faaliyetlere açık olması.* İşletmeler toplumdan kaynak ve bilgi alan ve onlara yürüttükleri faaliyetler konusunda bilgi veren bir yapıya sahiptirler. Bu bakımdan işletmelerin toplumun refahını maksimize etmeyi amaçlayan faaliyetler konusunda, toplumun temsilcilerini dinlemeye ve isteklerine kulak vermeye niyetli yapıda olmaları gerekir. Çünkü ancak bu yapıdaki işletmeler toplumun sosyal ihtiyaç ve isteklerine cevap verecek özelliklere sahip olacaktır.
- *Sosyal sorumluluğun oluşturacağı maliyetler.* İşletmeler uygulamayı düşündükleri sosyal sorumluluk projelerini hayata geçirmeden önce fayda-

maliyet analizi yaparak işletmeye getireceği karı/yol açacağı maliyeti hesaplarlar. Ancak bu şekilde projeyi gerçekleştirmeye karar veren işletme için önemli olan, uzun dönemde yaptıkları bu projenin getirdiklerinin, proje için yapılan harcamalardan fazla olması ve daha ağır basmasıdır.

- *Sosyal sorumluluklar kullanıcılar tarafından karşılanır.* Bu görüşe göre, işletmelerin yürüttüğü sosyal sorumluluk projelerin maliyetleri, ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatına yansıtılır ve bu şekilde maliyetler müşteriler vasıtasıyla karşılanmış olur.
- *Tüzel kişilik olarak işletmelerin sosyal sorumlulukları.* İşletmelerin kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen sosyal sorunlara çözüm bulmak gibi bir zorunlulukları yoktur. Ancak bu sorunları çözebilecek uzmanlara sahip olan işletmeler, soruna yine de eğilmeli ve topluma yardımcı olmalıdır. Bu görüşe göre işletmenin sosyal sorunlarla ilgilenmesi birincil görevi değildir, ancak normal faaliyetleri dışında kalan bu tarz sosyal sorunlarla ilgilenmek gibi bir sosyal sorumluluğu da vardır. Böylece işletmeler, genel olarak sosyal refahı artırılmış bir toplumdan zaman içerisinde toplumun bir bireyi olduğu için artan ölçüde fayda sağlamış olacaktır.

II.2.4. Harcama Tercihi Modeli

İşletme yöneticilerinin ekonomik hayat içerisindeki temel amaçlarının kar elde etmek olması, yadsınamaz bir gerçektir. Her ne kadar işletmelerin tek amacının bu olmaması gerektiğine dair söylemler ortaya atılmış olsa da, işletme başarısında karlılık önemli bir yer tutmakta; belirleyici bir rol oynamaktadır. İşletme faaliyetleri sonucunda elde edilen kar ile sosyal sorumluluk arasında bir bağ kuran en önemli modellerden bir tanesi Williamson'a aittir. Williamson (1964)'a modeli iki temel üzerine kurmuştur. Bunlardan ilki, işletme yöneticisi istediği faaliyeti gerçekleştirme uğruna karın bir bölümünden vazgeçmeye razı olup olmadığıdır. İkincisi ise yöneticinin aldığı kararının kar üzerinde yarattığı olumlu/olumsuz etkidir. İşletme yöneticisinin tercihi ve kara ilişkin tutumları ve kararının kar üzerindeki etkisine bağlı olarak yönetici optimum düzeyde parasal miktarı, tercihi doğrultusunda haralayabilir (Ulu, 2007: 35).

Williamson(1964)'un iki unsuru temel alarak oluşturduğu bu modele, “Harcama Tercihi Modeli” denmektedir. Williamson’un bu modelini sosyal sorumluluk ile alakalı olarak firmanın alacağı kararlara eklemek mümkündür. Bu tercihe göre, işletme yöneticisinin sosyal sorumluluk ile ilgili muhakkak bir fikrinin olması gerekir. Bunun doğrultusunda karının bir bölümünden vazgeçmesi ve bunu sosyal sorumluluk için yürüteceği faaliyetlere aktarması onun elindedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, işletme yöneticisinin sosyal sorumluluk faaliyetlerine aktaracağı pay karının ancak belli bir bölümden oluşur. Bu pay ile pek çok sosyal faaliyet-kar eşleşmesi yapılabilir ve ortaya yine birçok seçenek çıkabilir. Dolayısıyla yöneticinin karın tamamını sosyal faaliyetler için ayıracağı ve bu doğrultuda hareket edeceği düşünülmemelidir.

II.2.5. Sosyal Performans Modeli

Bu model sosyal sorumluluk bilincine sahip olan işletmelerin, sosyal sorumluluk kavramını önemseyecekleri ve bu doğrultuda hareket edecekleri temeline dayanır. Modelde yer alan sosyal performans, toplumun değişen taleplerinin analiz edilerek bunlara sosyal çözümler bulunmasını ifade etmektedir. Sosyal performans modeli, sosyal sorumluluğu üç aşamada incelemektedir.

1. aşama: *Hedef* aşamasıdır. Bu aşamada sosyal sorumluluğun tanımı yapılmaktadır. Bu tanıma göre toplumun işletmelerden beklentileri vardır ve bu beklentilerin bütünü sosyal sorumluluğun kendisini oluşturur. Bu beklentiler etik, yasal ve ekonomik niteliklidir. Ancak modelde bunlar arasına ‘işletmelerin kendilerini yorumlama biçimi’ de dördüncü bir unsur olarak eklenmektedir (Eren, 2005). Bir işletmenin ekonomik sorumlulukları işletme yöneticilerinin öncelikle kurucu ve hissedarların karlarını maksimize etme sorumluluğunu ifade ederken, yasal sorumlulukları ise işletmelerin bulunduğu ülkenin yasalarına aykırı düşmeyen çaba ve faaliyetlerde bulunarak kendisinden beklenen karları gerçekleştirmesini gösterir. İşletmenin ahlaksal sorumlulukları, yasalarda hüküm olmamasına rağmen toplumun ahlaki değerlerine uygun olmayan davranışlarda bulunmamasını, yazılı olmasa da verilen sözlerini yerine getirmesini, müşteri ve tedarikçilerini zor durumda bırakmamasını ifade ederken, ihtiyari sorumlulukları ise işletmenin iradesine bırakılmış, toplumsal kalkınmaya destek olmak, halkın sempatisini kazanmak, özel sektör

kuruluşlarına olan siyasi ve sosyal baskı ve tepkileri azaltmak için işletmelerin yapmış olduğu faaliyetleri tanımlamaktadır (Carrol, 1991). Bu son unsura göre, ekonomi gün geçtikçe daha da sosyal hale gelmekte; işletmelerin toplum açısından sorumlulukları her geçen gün artmaktadır.

2. aşama: *Uygulama* aşamasıdır. Bu aşamada sosyal sorumluluğun uygulanma alanı ile ilgilenilmektedir. İşletmelerde sosyal sorumluluk kavramının ekonomik kaynakların etkin kullanımından iş etiğine, verimlilikten ücret politikasına, kaliteli mal ve hizmet üretiminden çocuklar için kreş açmaya, ücretlendirmeden devlete vergi vermeye kadar çok geniş bir anlam ifade ettiği bilinmektedir (Ulu, 2007: 44).

İşletmeler sosyal sorumluluk ile ilgili alanları belirlerken asıl hedeflerinin kendi konum ve varlıklarını sürdürmek olduğunu unutmamalıdır. Başka bir ifadeyle, işletmeler müşteri, çalışan, devlet, hissedar ...vb. tarafların kendilerini ilgilendiren konularını dikkate almalı ve bunların doğrultusunda kendi amaç ve kriterlerine uyan bir sosyal politika anlayışı geliştirmelidir. Sosyal sorumluluğu içinde bulunan toplum ve sektör ile daraltmak kadar aşırı geniş tutmak da modelde ekonomik değer yaratma kapasitesi açısından engelleyici bir faktör olarak kabul edilmektedir (Erden, 1987: 70).

3. aşama: *Strateji* aşamasıdır. Bu aşamada işletmelerin sosyal sorumluluk stratejileri üzerinde durulmaktadır. Strateji, işletmenin hedeflerini gerçekleştirirken çevreyle bağlantı kurmasını ve iletişimini sağlayan mekanizmadır. İşletmeler ortaya koydukları bu strateji sayesinde nasıl bir program belirlemeleri gerektiğini, yeni yaklaşım tarzlarını geliştirmeyi, yeni davranış şekillerinin tasarlanmasını öğrenebilirler. Bu şekilde işletmeler sosyal sorumluluk stratejilerini belirlerken, hangi sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ve bunların çözümleri için ne yapmaları gerektiğini de belirlemiş olurlar. Yönetim sorunlar karşısında pasif bir tutum sergileyerek beklemeyi tercih edebileceği gibi, aktif bir tutum sergileyerek sorunların çözümüne yönelik bir davranış da sergileyebilir (Berker, 2008: 23).

II.2.6. Sosyal Duyarlılık Modeli

Mikro düzey kuramcısı olan Robert Ackerman (Post ve diğ.,1996: 76) işletmenin sosyal amacının sorumluluk değil, duyarlılık olduğunu ilk vurgulayanlardandır (Demir-Songür,

1999:157). Modele göre önemli olan işletmelerin sosyal çevreye verdiği tepkileri analiz etmektir. Dolayısıyla sorumluluk kavramı model içerisinde, bir görevin icrası sırasında üstlenilen yükümlülük olarak nitelendirilmektedir. Sosyal sorumluluk ise işletmenin sosyal çevresindeki sorunlara ve toplumsal baskılara tepki gösterme veya cevap verme kapasitesi olarak tanımlanabilmektedir (Ulu, 2007: 56).

Ackerman'a göre işletmelerde sosyal duyarlılık kavramının gelişmesi üç aşamada gerçekleşmektedir.

1.aşama, *politika aşamasıdır*. Bu aşamada işletmenin üst düzey yöneticisi var olan sosyal sorunu, hiç kimsenin bu konuyla ilgilenmesini talep etmemesine rağmen, ortaya çıkarır. Sadece bununla kalmaz ve işletmenin sorunla alakalı görüşlerini yazarak, işletme politikasının belirlenmesini sağlar.

2.aşama, *öğrenme aşamasıdır*. Sosyal sorun ile ilgili olarak planını ve stratejisini belirlemiş bir işletme açısından sorunun çözümü için bu aşamada yapılması gereken şey, ya konuyla alakalı uzman personel çalıştırması ya da dışarıdan danışmanlık hizmeti almasıdır. Bu aşama 'bağlantı kurma aşaması' olarak da adlandırılır ve aşamanın en önemli özelliği işletmenin toplumsal sorunun çözüm ü için söz vermiş olmasıdır.

3.aşama, *örgütsel yükümlülük aşamasıdır*. Bu aşama, işletmenin çözüm için harekete geçtiği aşamadır. 'Uygulama' ya da 'eylem' aşaması olarak da bilinir. İşletme politikası, uygulanmakta olan diğer faaliyetlerine eklemlenir ve süreç başlamış olur. Ancak uygulama çoğunlukla yavaş sürer. Yani, sosyal yönden duyarlı olan işletme için bu duyarlılığı topluma göstermek, tespit edilen sorunlara çözüm bulmak ve bunları hayata geçirmek bir süreç işidir ve bu süreç de zaman alacaktır.

II.2.7. Üç Aşamalı Sosyal Sorumluluk Modeli

Üç aşamalı sosyal sorumluluk modeli, sosyal sorumluluğu tarihsel gelişim süreci içerisinde anlatmıştır. Sanayi devriminden sonra hem sosyal hem de ekonomik hayatın değişim ve özellikle bu tarihten sonra işletmelerin yavaş yavaş ortaya çıkması modelin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Modele göre sosyal sorumluluk genel olarak üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar;

- Kar Maksimizasyonu Dönemi
- Vekalet Dönemi
- Yaşam Kalitesi Dönemi

Kar Maksimizasyonu Dönemi

Batı toplumu 18. yüzyılda ekonomik açıdan oldukça sıkıntılı dönemler yaşamış, hatta o dönem için ‘kıtlık toplumu’ kavramı dahi kullanılmıştır. Bu yüzden toplumların ortak amacı ilk olarak büyüme ve birikim yapmaya yönelmiştir.

Bu dönem içerisinde işletmelerin tek amacının kar maksimizasyonu olması gerektiği yönünde ortak bir görüş hemen hemen sağlanmış gibidir. Bu durum, Batı toplumlarında ekonomik bunalımdan çıkmanın, öncelikli olarak atlatılması gereken bir olay olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ancak, bu olgunun yanı sıra, bir o kadar önemli olan bir konu vardır ki, o da çocuk işçilerin çalıştırılması, ücretlerdeki düşüklük, çalışma koşullarındaki elverişsizlik ve doğal kaynaklardaki kullanımın haddinden fazla artışıdır. Buna bağlı olarak sanayileşmenin neden olduğu şehirleşme, kalitesiz üretim, ahlaka uygun olmayan reklam ve tanıtım gibi konuların yol açtığı sorunlarla ilgilenilmemiştir (Bayrak, 2001:123).

Sanayileşme sonucunda işletme sayısı ekonomik hayat içerisinde artış göstermiş, özellikle yoğunluk olarak daha fazla olan küçük işletmelerin yerini görece daha büyük işletmeler almaya başlamıştır. Bunun sonucunda büyük işletmelerin hakimiyet alanı genişlemiş ve aldıkları kararlar ile toplumun hemen hemen her kesimini etkileyebilir hale gelmeye başlamışlardır. Bu dönemde sanayiciler, büyük ekonomik güce ve neredeyse sınırsız otoriteye sahip oldukları için toplumun hakim sınıfı haline gelmişlerdir (Davis-Bloomstrom, 1971:156).

İşletmelerin bu dönemki sorumlulukları ne olarak düşünülmüştür? Kar Maksimizasyonu Dönemi’nde işletmelerin sorumlulukları bütünüyle kar elde etmek olarak algılanmış ve bunu gerçekleştirmeyi başaran işletmelerin sorumluluklarını yerine getirdiği kabul edilmiştir. Bu yaklaşımın temellerini Adam Smith’in ‘görünmez el’ doktriniyle açıklamak mümkündür. Adam Smith’in ‘görünmez el’ine göre, bireylerde var olan ekonomik dürtü onları bu çıkar doğrultusunda hareket etmeye zorlamıştır. Piyasa

mekanizması içinde yer alan görünmez el ise bu şekilde hareket eden bireyleri toplum çıkarları çerçevesinde hareket ettirmektedir. Kar Maksimizasyonu Dönemi işletmeler aracılığıyla toplumun refahını yükseltirken, aynı zamanda bir takım sorunlar da ortaya çıkarmıştır. İşçilerin sömürülmesi, doğal kaynakların sınırsızmış gibi bilinçsizce kullanılması, çalışma koşullarının iyileştirilmemesi bunlara verilebilecek en basit örneklerdendir. Kar elde etme güdüsünün bu kadar güçlü olduğu bir dönemde toplumun sosyal ihtiyaçları kaçınılmaz olarak göz ardı edilmiştir. Hatta daha da kötüsü işletmeler toplum üzerinde hakimiyetlerini artırmış, bunun sonucunda da etik olmayan pek çok davranış kalıpları ortaya çıkmıştır. Toplum maddi açıdan iyileşme yaşadığını, ancak bu iyileşmeye karşılık pek çok konuda tavizler verildiğini fark etmiş ve bununla birlikte tepkileri gün geçtikçe artmaya başlamıştır. 1890'lerden sonra bu tepkiler bir çığ gibi büyümeye başlamış, büyük çaplı protestolara dönüşmüştür. Bu isyan dalgalarının sonucunda ise işletmeler toplum içerisindeki yerlerini tekrar gözden geçirmeye karar vermişler ve sorumluluklarının çerçevesini yeniden çizmeye başlamışlardır.

Vekalet Dönemi

Bu yaklaşım 1930'lu yıllarda ortaya çıkmıştır. Toplum ve işletmelerin yapısında meydana gelen değişiklikler bu aşamada daha büyük çaplara ulaşmıştır. Bu değişimlerin bir sonucu olarak da işletmelerin ve yöneticinin sorumluluk alanlarının sadece işletme pay sahiplerinin karını maksimize etmek olmadığı savunulmuştur (Berker, 2008: 23).

Vekalet Yaklaşımı'na göre yönetimin sorumlu olduğu pek çok grup vardır. Bunlar arasında, ilk olarak hissedarlar, daha sonra çalışanlar, destek verenler ve tüketiciler örnek olarak verilebilir. Bunun altında yatan en büyük neden, büyük işletmelerin halka açılması gelir. Çünkü bununla birlikte artık bu kesimin de kararları işletme için anlam taşımaya ve önemli olmaya başlamıştır.

Bunun yanı sıra toplumda hiçbir grubun diğeri üzerinde baskı kuramayacağını ifade eden çoğulcu toplumun ortaya çıkması da Vekalet Yaklaşımı'nın yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur. Çoğulcu ortamın gelişmesiyle, farklı güç gruplarının birbirlerinin faaliyetlerini kontrol etmesi ve kısıtlaması mümkün olmuştur.

1940'lı yıllara gelindiğinde işletmeler eski popülaritesini kaybetmiş ve toplumun merkezi olmaktan çıkmıştır. İşletmeler, toplum içindeki farklı güç gruplarından sadece birisi haline gelmiştir. Bu dönemden sonra ise işletmeler üzerindeki en ağır yük, özellikle işçilerin ve devletin sosyal sorumluluklarını yerine getirme konusunda artan baskıları olmuştur.

Yaşam Kalitesi Dönemi

1990'lı yıllara damgasını vuran bu yaklaşım Üç Aşamalı Sosyal Sorumluluk Modeli'nin en son aşamasıdır. Yaşam Kalitesi Yaklaşımı'nda dikkate alınan husus, toplumdaki sosyal hedeflerin farklılaşmasıdır. Yaklaşımın amacı bireylerin sosyal refah seviyelerini yükseltmektir. Bunların içerisinde ise iş güvenliği, güvenlik, sağlık koşullarının düzeltilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi gibi unsurlar yer almaktadır.

Yaşam Kalitesi Yaklaşımı diğer yöntemlerin bütünleyicisi konumundadır. İşletmenin geleceğini, toplumun beklentilerine gösterdiği tepkinin kalitesine bağlı gören bu yaklaşım, müşteri beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamayan işletmelerin ürün ve markalarının hızla terk edilmesine bağlı olarak yaşam kalitesinde sorumlulukların etkin olarak yerine getirilmediği şeklinde yorumlanabilir (Ulu, 2007: 49).

KSS ile İlgili Yaklaşımlar/Görüşlerİçin Genel Bir Değerlendirme

Günümüz dünyasında işletmeler sadece iktisadi bir varlık olarak görülmemekte, başta siyasi ve sosyal boyut/sorunlar olmak toplumun tüm ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. boyut/sorunları ele almada hükümet dışı diğer temel aktörlerden –ulusal/uluslar arası/yerel STÖ'ler ve yerel yönetimler gibi- biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, artık bir işletmenin başarısı, sadece salt kazancı maksimize etmesiyle değil, bu kazancı toplumsal hedeflere yöneltip, toplumun değer yargılarına uygun politikalar belirleyerek faaliyetlerini sürdürmesiyle bağlantılı hale gelmiştir (Ural ve Yılmaz, 2005:248). Ancak, işletmelerin sosyal sorumluluk üstlenmesi gerektiğini savunan modern görüş kendi içinde bazı farklılıklara sahip olmaktadır. İşletmelerin yarattıkları ekonomik faydanın yanında, toplumsal problemlerin çözümüne katkı sağlanması için, işletme kaynaklarının kullanılması gerektiği noktasında ortak bir

yargıya sahip olan bu yaklaşımlardan kimisi bunu bir zorunluluk/sorumluluk olarak görürken, kimisi bunu toplumsal bir duyarlılık olarak ele almaktadır. Öte yandan, işletmelerin böyle bir sorumluluğu olmadığını iddia eden klasik yaklaşım (örneğin Friedman'ın yaklaşımı) kurumsal sosyal sorumluluk olgusunu tamamen ayrı bir perspektiften değerlendirmektedir.

BÖLÜM III

III. Sosyal Sorumluluk Projeleri ve Adana Kırsal Kalkınma Projesi Örneği

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle sosyal sorumluluk konusunda düzenlenmiş belli başlı uluslararası girişimler, genel hatlarıyla, değerlendirilecektir. Bölümün ikinci alt bölümünde ise Türkiye’de çeşitli bağlamlarda –çalışanlara yönelik, sağlıklı beslenmeye yönelik, eğitime yönelik, bölgesel kalkınmaya yönelik- gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projeleri kısaca tanıtılacaktır. Çalışmanın son alt bölümünde ise bu çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan “Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Şirketi Toplumsal Yatırım Programı: Adana Kırsal Kalkınma Projesi”nin genel çerçevesi oluşturulacak ve daha sonra bu projeye yönelik saha çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgular ele alınacaktır.

III.1. Sosyal Sorumluluk Konusunda Düzenlenmiş Olan Uluslararası Girişimler

Kurumsal sosyal sorumluluk günümüzde her kesimin üzerinde sıklıkla durduğu bir konu olmuştur. Gerek hükümetler ve tüketiciler gerekse ulusal ya da uluslararası organizasyonlar kurumsal sosyal sorumluluk ile alakalı pek çok girişimde bulunmuştur. Bu girişimlerden özellikle uluslararası boyutta olanları dikkat çekicidir.

Tablo 1: Uluslararası Organizasyonlar Tarafından Başlatılan ve Sürdürülen Başlıca Kurumsal Sosyal Sorumluluk Girişimleri ve Yayınlanan Bildirgeler

Girişimin Adı	Tarih	Girişimin Amacı ve Kapsamı
ILO Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi	Cenevre,1977; Mart 2000 revize	Bu uluslararası belgede yer alan ilkeler çokuluslu şirketlere, hükümetlere, işçi ve işveren kuruluşlarına; istihdam, eğitim, çalışma ve yaşam koşulları ve işçi-işveren ilişkileri gibi alanlarda yol gösterici tavsiyeler içermektedir.
OECD Uluslararası Yatırımlar ve Çokuluslu	Paris; 27 Haziran	Bu uluslararası belgede çokuluslu şirketlerin yatırım yaptıkları ülkeye ve o

İşletmeler Bildirgesi	2000	ülkede yaşayan topluma karşı sorumlulukları ortaya konulmuştur.
Birleşmiş Milletler, Küresel Sözleşme (Global Compact)	New York; Temmuz 2000	Bu sözleşme, şirketlerden etki alanları kapsamında insan hakları, çalışma standartları, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanlarında bir dizi esas değeri kabul etmeleri, desteklemeleri ve uygulamaya koymalarına ilişkin ilkeler içermektedir.
Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Finans Girişimi (Mali Kurumlarda Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin UNEP Deklerasyonu)	Paris, 1992, Mayıs 1997 revize	Bu bildiri dünyada finans hizmetleri sektörünün önde gelen kuruluşları tarafından imzalanmıştır ve çevrenin korunması yönünde sorumluluk ve işbirliği önermektedir.
Avrupa Birliği: Avrupa Toplulukları Komisyonu, 'Green Paper' (Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlgili Bir Avrupa Çerçevesinin Geliştirilmesi)	Temmuz,2001	Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından yayınlanan dökümanlarda kurumsal sosyal sorumluluğun önemi belirtilmiş ve kurumlarda gönüllü olarak sürdürülecek girişimlerin desteklenmesi talep edilmiştir.

Kaynak: Coşkun Can AKTAN, İstiklal Y. Vural, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Uluslararası Kuruluşlar ve Hükümet Dışı Organizasyonlar Tarafından Yürütülen Başlıca Girişimler), <http://www.canaktan.org/yonetim/kurumsal-sosyalsorum/kurumsal-sosyal/girisimler.htm> s.6, Erişim: Mayıs 2011

Tablo I’de yer alan uluslararası bildirgelerden birkaç tanesinin üzerinde daha detaylı bir şekilde duracak olursak;

*ILO Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi**:

Çokuluslu şirketlerin etkinliklerinin 1960 ve 1970’lerde fazlasıyla artmış olması, bu konu ile ilgili düzenleme yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ile olan ilişkilerin düzenlenmesi amacıyla uluslararası belgeler hazırlanması kararlaştırılmıştır. Çokuluslu şirketlerin ekonomik ve sosyal yaşama olan etkilerini gündemde tutan bu belge, ILO’nun kendi alanına giren ilkeler arayışı ile örtüşmüş ve nihayet 1977 yılında Yönetim Kurulu’nun “Çok Uluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi” ni kabul etmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu bildirgeye göre;

- Bu Bildirgenin amacı, Birleşmiş Milletler’in yeni bir ekonomik düzen kurulmasını öngören kararları ışığında çokuluslu şirketlerin ekonomik ve sosyal gelişmeye olumlu katkılar yapmalarını özendirmek, çeşitli etkinliklerinin yol açabileceği güçlükleri asgariye indirmek ya da gidermektir.
- Bildirgede yer alan ilkelerin muhatabı hükümetler, ana ülkelerde ve gidilen ülkelerdeki işçi ve işveren kuruluşları ile çokuluslu şirketlerdir.
- Bildirge, hükümetlerin, işçi ve işveren kuruluşlarının ve çokuluslu şirketlerin istihdam, eğitim, yaşam ve çalışma koşulları ile işçi-işveren ilişkileri gibi alanlarda gönüllülük temelinde gözetmeleri tavsiye eden ilkeleri içermektedir. Burada yer alan hükümler, herhangi bir ILO Sözleşmesinin onaylanmasından kaynaklanan yükümlülükleri sınırlandırıcı ya da başka bir biçimde etkileyici nitelik taşımamaktadır.
- Çokuluslu şirketler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösterdiklerinde, hükümetin istihdam alanındaki hedeflerini ve politikalarını, istihdam güvencelerini ve işletmelerin uzun dönemdeki gelişimini de gözeterek istihdam olanaklarını ve standartlarını yükseltmeye çalışmalıdır.
- Bütün hükümetler, ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal aidiyet ve sosyal köken farkı gözetmeksizin fırsat ve davranış eşitliği ilkesine dayalı politikalar yürütmelidir.

* Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi, Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara

- Çokuluslu şirketler ev sahibi ülkedeki çalışanları için her düzeyde eğitim sağlamalı, bu eğitimin hem şirketin kendi gereksinimlerini hem de ülkenin uyguladığı kalkınma politikalarının gereksinimlerini karşılamasını gözetmelidir. Bu eğitim, mümkün olduğu ölçüde, genel olarak yararlı beceriler geliştirmeli ve kariyer fırsatları yaratmalıdır. Bu sorumluluk, uygun olduğu durumlarda, ülkedeki yetkililer, işçi ve işveren kuruluşları ve bu alanda yetkin yerel, ulusal ya da uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde yerine getirilmelidir.
- Hükümetler, yerel ya da ulusal kuruluşların ortak ilgi alanlarına giren konularda görüş alışverişinde bulunmak üzere başka ülkelerden davet ettikleri işçi ve işveren kuruluşlarının ülkeye girişini kısıtlamamalıdır.

Bunlar bildirgede yer alan ilkelerden bazılarıdır. Buna benzer şekilde istihdam, toplu pazarlık, eğitim, fırsat ve davranış eşitliği, ücretler ve çalışma koşulları, sınıai ilişkiler,...vs. gibi konularda pekçok ilke bildirge içerisinde yer almaktadır. Bildirge ortaya koymuş olduğu ilkeler ile değerlendirildiğinde, kurumsal sosyal sorumluluğun uluslararası boyutlara ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır.

*OECD Uluslararası Yatırımlar ve Çokuluslu İşletmeler Bildirgesi **

Şirketlerin hem faaliyette bulundukları ülkelerde var olan politikaları hem de etki alanlarındaki diğer çıkar gruplarını dikkate almaları konusunu temel hedef alan bu bildirge, belirledikleri bu temel hedef çerçevesinde şirketlerin gözetmeleri gereken ana ilkeleri şu şekilde sıralamıştır:

- Sürdürülebilir kalkınmayı başarabilmek amacıyla ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeye katkıda bulunacaklardır.
- Bulundukları ülkelerin uluslararası yükümlülükleri ve taahhütleriyle uyumlu olarak yürüttükleri faaliyetlerden etkilenen insanların haklarına saygı göstereceklerdir.
- Toplumdaki ticari eğilimde dahil olmak üzere yerel toplum ile yakın ilişkide bulunarak, duyarlı ticari tecrübe gereksinimiyle tutarlı olmak kaydıyla yerli

*<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Raporlar/UluslararasıC4%B1%20%C4%B0li%C5%9Fkiler/CUSRehberOECDi.pdf> Erişim: Haziran 2011

ve yabancı piyasalardaki faaliyetlerini de geliştirerek yerli kapasitenin oluşturulmasını teşvik edeceklerdir.

- Özellikle istihdam olanakları yaratarak ve istihdam edilenler için eğitim fırsatlarını artırarak insan kaynaklarının oluşumunu teşvik edeceklerdir.
- Çevre, sağlık, işçi, vergi, finansal teşvikler veya diğer konulardaki yasa veya mevzuat çerçevesiyle bağdaşmayan muafiyetleri istemek veya kabul etmekten kaçınacaklardır.
- İyi şirket yönetimi prensiplerini destekleyecek, taraf olacaklar ve iyi şirket yönetimi sergileyeceklerdir.
- Kuruluşlar ile içerisinde faaliyette bulundukları toplumlar arasındaki karşılıklı güven ilişkisini ve ortak güveni besleyecek etkili kendi kendini denetleme mekanizmaları ve idari sistemleri geliştirecek ve uygulayacaklardır.
- Eğitici programlarla da olmak üzere, şirket politikalarını uygun şekillerde yaymak yoluyla, işçilerin şirket politikalarından haberdar olmalarını ve uymalarını teşvik edeceklerdir.
- Yasaya, Rehber'e ya da şirket politikalarına aykırı davranışlarda bulunulduğu takdirde, şirket idaresine veya uygun ise ilgili kamu idaresine tarafsız raporlar gönderen çalışanlar aleyhine ayırım veya cezalandırma eyleminden kaçınacaklardır.
- Uygulanabilir olması halinde, tedarikçi ve taşeronlar da dahil olmak üzere iş ortakları Rehber'in şirket davranışlarıyla ilgili prensiplerini uygulamayı teşvik edeceklerdir.
- Yerel politik faaliyetler içerisinde uygunsuz bir şekilde yer almaktan kaçınacaklardır.

*Birleşmiş Milletler: Küresel Sözleşme**

'Global Compact' olarak da bilinen Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin esas amacı, küreselleşmeyi sosyal hayat ve çalışma hayatı açısından daha dengeli bir hale getirmektir. Sosyal sorumluluklarının farkında olan birçok kurum, iş dünyasındaki

* <http://www.kobitek.com/article.php?id=49> Erişim: Mart 2011

dengelesizlikleri ve haksızlıkları gidermeyi hedef olarak belirleyen bu sözleşmeyi imzalamayı kabul etmiştir. Sözleşmeye imza atan kurumların uymayı taahhüt ettiği ilkeler;

- İş dünyası ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve bu haklara saygı duymalıdır.
- İş dünyası, insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalıdır.
- İş dünyası, çalışanların sendikalaşma ve toplu müzakere özgürlüğünü desteklemelidir.
- Zorla ve zorunlu işçi çalıştırma uygulamasına son verilmelidir.
- İşe alım ve işe yerleştirmede ayrımcılığa son verilmelidir.
- İş dünyası çevre sorunlarına karşı ihtiyati yaklaşımları desteklemelidir.
- Çevresel sorumluluğu artıracak her türlü faaliyete ve oluşuma destek verilmelidir.
- Çevre dostu teknolojilerin gelişmesini ve yaygınlaşması desteklenmelidir.
- İş dünyası, rüşvet ve haraç dahil her türlü yolsuzlukla savaşmalıdır.

Tablo I’de yer almayan, ancak üzerinde durulması gereken bir diğer girişim ise;

Milenyum Deklarasyonu ve Binyıl Kalkınma Hedefleri

2000 yılında, 147 ülkenin devlet başkanlarının katılımı ile New York’ta toplanan Milenyum Zirvesi, ‘Milenyum Deklarasyonu’ adı altında bir dizi kalkınma hedefi belirlemiştir. Bu hedefler 2015 yılında gerçekleştirilmesi planlanan belli amaçlara sahiptir. Ekonomik, toplumsal ve kültürel pek çok konuda var olan sorunların çözümü için öneriler getirmektedir. Bu kalkınma hedefi küresel düzeyde ‘Binyıl Kalkınma Hedefi’ olarak adlandırılmıştır.

Deklarasyonda bahsi geçen amaçları şu şekilde sıralamak mümkündür*:

- Mutlak yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak

* İşveren Dergisi, Temmuz 2005.

Hedef I: 1990 ile 2015 yılları arasında günlük geliri bir doların altında olan nüfusu yarıya indirmek.

Hedef II: 1990 ile 2015 yılları arasında açlıkla karşı karşıya olan nüfusun oranını yarıya indirmek.

- Herkesin temel eğitim almasını sağlamak

Hedef I: 2015 yılına kadar dünyanın her yerindeki kız ve erkek çocuklarının ilköğretimi eksiksiz olarak tamamlanmasını sağlamak.

- Kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak

Hedef I: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ilk ve orta öğretimde tercihen 2005 yılına kadar eğitimin her düzeyinde 2015 yılına kadar ortadan kaldırmak.

- Çocuk ölümlerini azaltmak

Hedef I: 1990 ve 2015 yılları arasında beş yaş altı çocuk ölümlerinin 2/3 oranında azaltılmasını sağlamak.

- Anne sağlığını iyileştirmek

Hedef I: 1990 ve 2015 yılları arasında gebelik, doğum ve lohusalık sırasında meydana gelen anne ölümlerini azaltmak.

- HIV/AIDS; Sıtma ve diğer salgın hastalıkların yayılımını durdurmak

Hedef I: 2015 yılına gelindiğinde HIV/AIDS'in yayılımını durdurmuş olmak ve geriletmeye başlamak.

Hedef II: 2015 yılına gelindiğinde sıtmanın ve diğer salgın hastalıkların yayılımını durdurmuş olmak ve geriletmeye başlamak.

- Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasını sağlamak

Hedef I: sürdürülebilir kalkınma ilkelerini ülke politikaları ve programları ile bütünleştirmek ve çevresel kaynakların yok oluşunu tersine çevirmek.

Hedef II: 2015 yılına kadar güvenli içme suyuna ve temel atık sistemine erişimi olmayan nüfusun oranının yarı yarıya azaltılmasını sağlamak.

Hedef III: 2020 yılına kadar gecekonduda yaşayan en az 100 milyon kişinin yaşamlarında belirgin bir iyileşme sağlamak.

- Kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmek

Hedef I: Ulusal ve uluslararası düzeyde iyi bir yönetim, kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasını da içeren açık, kurallara dayalı, tahmin edilebilir, ayrımcı olmayan bir ticari ve finansal sistem geliştirmek.

Hedef II: Az gelişmiş ülkelerin ihracatları için tarife ve kota muafiyetleri, ağır borç yükü altındaki yoksul ülkeler için geliştirilmiş borç rahatlatma programları ve ikili resmi borçların iptalini ve ayrıca yoksulluğu azaltmayı hedefleyen ülkeler için daha cömert resmi kalkınma yardımı sağlayarak bu ülkelerin özel ihtiyaçlarını karşılamak.

Hedef III: Denize kıyısı olmayan ülkelerin ve kalkınmakta olan küçük ada ülkelerin özel ihtiyaçlarını ele almak.

Hedef IV: borçları uzun vadede sürdürülebilir hale getirmek için ulusal ve uluslararası önlemler almak ve kalkınmakta olan ülkelerin borç problemleri ile kapsamlı bir şekilde ilgilenmek.

Hedef V: Kalkınmakta olan ülkeler ile işbirliği içinde, gençler için uygun ve üretken iş imkanları yaratmak için stratejiler geliştirmek ve uygulamak.

Hedef VI: Kalkınmakta olan ülkelerin önemli ilaçlara makul fiyatlarla ulaşması için ilaç şirketleri ile işbirliği yapmak.

Hedef VII: Başta bilgi iletişim olmak üzere yeni teknolojilerden yararlanmak için özel sektör ile işbirliği içinde olmak.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu'nun hazırlık sürecine Türkiye de son derece katılımcı bir şekilde müdahil olmuştur. Rapor hazırlama sürecini BM Ülke Ofisi başlatırken, rapor, Boğaziçi Üniversitesi İnsan Geliştirme Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, DİE (şimdiki TÜİK) ve DPT tarafından hazırlanmıştır. Hazırlık süresi boyunca Dışişleri Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü gibi konu ile ilgili kuruluşlar taslak raporunu gözden geçirmiştir.

Rapor (DPT ve BM'nin Türkiye'nin Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu)'a göre Türkiye'nin mevcut durumu analiz edilmiştir. Yakın gelecekte gerçekleşebilecek olan gelişmeler bu mevcut bilgilerle tahmin edilmiş ve bu şekilde eksiklikler ortaya çıkarılmıştır. Buradaki amaç, gelecek için beklentilere dikkat çekmek olmuştur. Türkiye'nin şu anki konumu itibarıyla dikkat çeken nokta, yoksulluğun önemli ölçüde var olduğu ve eşitsizliğin ortadan kaldırılması için büyük çabalar gösterilmesi gerektiğidir.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde Türkiye'nin taşıdığı bu eşitsizlik ve yoksulluk problemlerinin azaltılması için çeşitli kurumlar tarafından gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projelerinden bazı örnekler verilecektir.

III.2. Türkiye'de Gerçekleştirilen Sosyal Sorumluluk Projelerinden Örnekler

Günümüzde kurumların sadece tüketicileri ile değil, aynı zamanda paydaşları, çalışanları ve yatırımcıları ile işbirliği içerisinde hareket etmeye başladığı ve zaman zaman bu gruplar tarafından yönlendirildiği bir dönem ile karşı karşıyayız. Çalışanlar kamuoyu tarafından kötü algılanan bir kurumda çalışmak istemezken, tüketiciler etik ve sorumluluk konusunda beklentilerinin karşılanmasını istemekte, yatırımcılar ve paydaşlar da gelecek konusunda güven arayışları içerisinde bulunmaktadır (Kadıbeşgil, 2006: 306-307). Bu durum günümüzde kurumları her zamankinden daha fazla sosyal sorumlulukla karşı karşıya bırakmaktadır. 1990 yılında yapılan bir araştırma

tüketicilerin %40'ının sosyal anlamda sorumlu davranmayan kurumları cezalandırdıklarını, %25'inin de sosyal anlamda sorumlu oldukları kurumların ürünlerini alarak onları ödüllendirdiklerini göstermektedir (Aydede, 2007: 23).

Bu durum göz önünde bulundurulduğunda kurumların şeffaflaşması kaçınılmaz olmuştur. Buna bağlı olarak da kurumlar, 'yapmakla yükümlü oldukları' faaliyetlerin çok daha ötesinde faydalar ortaya çıkarmalıdır. Sosyal sorumluluğun 'kurumsal sosyal sorumluluk' olarak nitelendirilmeye başlanması tam olarak bu noktada başlamaktadır. Sosyal sorumluluk bilincini taşıyan bir kurum yöneticisi, kurum misyonunu unutmadan kendisine bir yol haritası belirlemelidir. Bu yol haritası da ekonomik, hukuki ve sosyal sorumlulukları içinde barındırmalıdır.

Günümüzde kurumsal sosyal sorumluluğun giderek önem kazanmasının nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Diken, 1998: 460-480):

- Profesyonel yöneticiliğin gelişmesi,
- Özel kurum ve kuruluşların çok ortaklı duruma dönüşmesi,
- Çevre kirliliğini önleme,
- Kurumların toplumda iyi bir izlenim bırakma zorunluluğu,
- Uzmanların yönetime gelmesi,
- İşçi sendikalarının gelişmesi,
- Kıt doğal kaynakların etkin kullanımı,
- Verimliliği artırmak için personelin motive edilmesi,
- Toplumun tercih ve beklentilerine uygun mal ve hizmeti üretme,
- Dünyada yaşanan hızlı demokratikleşme süreci,
- Çalışanların çekilmesi,
- Kişisel değerler.

Bu çerçevede şekillenen sosyal sorumluluk kavramı ve artan sosyal sorumluluk projeleri, Türkiye'de ve dünyada hızla yayılmaya başlamıştır. Öyle ki, her geçen gün kurumların başlatmış olduğu sosyal sorumluluk projelerini duymakta ve onlardan haberdar olmaktayız. Yürütülen kampanyalara bakıldığında onların sadece müşteri odaklı olmadığı görülmektedir. Kurum içi çalışanlar, yatırımcılar, hissedarlar, yerel yönetimler, sivil toplum örgütler... vb. gruplara mesajlar vermek için oluşturulan

kampanyalar da söz konusudur. Bunun için kime mesaj verilmek istendiği doğru bir şekilde tespit edilmeli ve uygulama alanı iyi belirlenmelidir. Ancak unutulmaması gereken çok önemli bir nokta, günümüzde iletişimin hızla ilerlemesi sonucu bilgilerin de bir o kadar hızlı bir şekilde yayılması, uygulanan bu kampanyaların bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiğini de ortaya çıkarmaktadır. Yani, sadece tek bir noktaya odaklanmak konusunda ısrar eden projeler, bu noktanın diğer grupları etkileme ihtimalini de unutmamalıdır. Çünkü her bir alan birbirini etkiler ve yine aynı şekilde her bir alan birbirinden etkilenir. Çalışmamız temel alındığında farklı boyutlara odaklanan projelerden bazılarının bakılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışanlara Yönelik Sosyal Sorumluluk İçeren Kampanya Örneği- Turkcell Akademi

Türkiye'nin önde gelen GSM operatörlerinden biri olan Turkcell, tüm gelişim programlarını bünyesinde birleştirerek 2005 yılında 'Turkcell Akademi'yi oluşturdu. Bu oluşumun sloganı, 'Öncü İnsan Önce Turkcell' olmuştur.

Turkcell Akademi'nin amacı, Turkcell için en önemli kaynak olan 'insan kaynağı'nın gelişimine katkıda bulunmak ve bunu sürdürmek olmuştur. Turkcell Akademi ile *

- Turkcell grup ekosisteminde ulaşılan toplam kişi sayısı 48.685
- Turkcell Akademi eğitimlerine katılan kişi sayısı 335.576
- Turkcell Akademi tarafından verilen eğitim saat toplamı 1.026.579
- İç eğitimler tarafında gerçekleştirilen eğitimlerin oranı %81
- Ekosistemimize değer katan Akademi eğitmeni sayısı 560+
- Web tabanlı eğitimlerin tüm eğitimlere oranı %71
- Eğitim sektörüne birlikte değer katılan iş ortağı sayısı 100+ olmuştur.

Turkcell'in eğitim alanında göstermiş olduğu bu büyük çaba, kurumun sosyal sorumluluk alanında önemli adımlar atmasına vesile olmuştur.

* <http://www.turkcellakademi.com.tr/aboutus/pages/sayilarlaakademi.aspx> Erişim: Haziran 2011

Müşterilere Yönelik Sosyal Sorumluluk İçeren Kampanya Örneği- Mc Donald's Sağlıklı ve Dengeli Yaşam Çalışmaları

Günümüzde sağlık alanında en çok tartışılan konulardan biri 'obezite ve doğru beslenme'dir. Gıda ve hazır yiyecek sektörünü bu denli ilgilendiren bir konuda Mc Donald's gibi bir 'fast food' devinin çalışma yapması kaçınılmaz olmuştur.

İnsanlara markalarının güvenilir olduğunu ispatlamaya çalışan Mc Donald's uzun vadeli bir iletişim stratejisi ile bu işe başlamıştır. Dengeli ve sağlıklı beslenmede kendilerinin

rolünü anlatmak asıl amaçlarıdır. Bunu, 'Hafif & Aktif' ürün grubu adı altında satışa sundukları yiyecekler ile başarmayı planlayan Mc Donald's, aynı zamanda programı oldukça yoğun bir reklam kampanyası ile desteklemiştir.

Özellikle beslenme uzmanları ile çalışılması ve bununla ilgili kongre, sempozyum...vs. düzenlenmesi bireylerden artı puan almalarını da sağlamıştır.

Mc Donald's bu şekilde hem kendi müşterilerine hem de müşterisi olmayan diğer gruplara seslenmiştir. Müşteriler açısından önemli bir sosyal sorumluluk olan bu kampanya, Mc Donald's için ise aynı zamanda olası büyük bir krizi engelleme girişimi olmuştur.

*Eğitime Yönelik Sosyal Sorumluluk İçeren Kampanya Örneği-Aygaz 'Dikkatli Çocuk Kampanyası',***

Aygaz'ın 'Dikkatli Çocuk Kazalara Karşı Bilinçlendirme Kampanyası' ile 310 bin çocuğa ulaşılmıştır. Doğal afet ve kazalara ilişkin İl Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından belirlenen okullarda gerçekleştirilen eğitimler, konularında sertifika sahibi beş kişiden oluşan eğitim ekibi tarafından verilmiştir. Uzman ekipler, çocuklara eğlenceli diyaloglarla kaza ve doğal afetler karşısında nasıl davranmaları gerektiğini öğretmişlerdir. Çocuklara eğitimin ardından çeşitli hediyeler ve 'Dikkatli Çocuk' sertifikaları dağıtılmıştır. Kampanya kapsamında eğitimi tamamlayıcı nitelikte bir

** Aygaz Dikkatli Çocuk, [http:// www.kurumsalsosyal.com/?pid=1455](http://www.kurumsalsosyal.com/?pid=1455), Erişim: Ocak 2011

tiyatro gösterisi düzenlenmiş; Aycan karakterinin rol aldığı oyunla verilen öğütleri dinlemeyen çocukların başına gelenler eğlenceli bir dille anlatılmıştır.

2002-2005 yılları arasında 69 il, 212 ilçede toplam 310 bin çocuğa ulaşılan kampanya, 2003 IPRA Golden World Awards'da kurumsal sosyal sorumluluk alanında 'mükemmellik' ödülünü, 2005 yılında ise 2004 yılı içinde gerçekleştirilen halkla ilişkiler kampanyalarının yarıştığı Sabre Awards'da eğitim ve endüstri kategorilerindeki iki büyük ödülü Türkiye'ye getirmiştir (Coşkun, 2010: 72).

Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Sosyal Sorumluluk İçeren Kampanya Örneği-DHL 'Kadından Kadına Köprü Kampanyası'

Mardinli kadınların el emeği örtülerini alıcısı ile buluşturarak onların sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunmayı hedefleyen bu kampanya, uluslar arası lojistik taşımacılık şirketi olan DHL Express ve Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) işbirliği ile gerçekleştirilmiş, aynı zamanda ünlü modacı Cemil İpekçi tarafından da desteklenmiştir.

Kadından Kadına Köprü Kampanyası'nın işleyişi şu şekilde olmuştur: Cemil İpekçi tarafından tasarlanan el yapımı Mardin örtüleri, Mardinli kadınlar tarafından üretilmiştir. Özellikle hediye gönderiminin yoğun olduğu dönemlerde hediye göndermeyi kolaylaştıran DHL Express'in 'Gift Express' ürünü, DHL Express müşterilerinin seçtikleri hediyeleri dünyanın dört bir yanına göndermelerine olanak sağlamıştır.

Bu kampanya ile hem DHL Express'in portföyüne girebilecek ürünler geliştirilmiş hem de Mardinli kadınların sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunulmuş oldu. Bu açıdan 'Kadından Kadına Köprü Kampanyası' kurumsal sosyal sorumluluk adına başarılı bir örnek olmuştur.

III.3. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Şirketi Toplumsal Yatırım Programı: Adana Kırsal Kalkınma Projesi

Tez çalışmasının bu bölümünde BTC'nin öncülüğünde gerçekleştirilmiş olan Adana Kırsal Kalkınma Projesi'ne ve bu projenin amaç, kapsam ve yöntemine yer verilecektir.

İkinci alt başlıkta, Adana Kırsal Kalkınma Projesi'nin detayları ve faydalanan kişilerden elde edilen bilgiler ele alınacaktır. Üçüncü alt başlıkta ise projenin uygulama birimi olan Par Danışmanlık çalışanlarının değerlendirmeleri göz önünde bulundurularak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

III.3.1. BTC ve Adana Kırsal Kalkınma Projesi'nin Genel Çerçevesi

BTC Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ekibi, 'Geleceğe Temel Atmak' adlı dergilerinde BTC'yi ve BTC'nin sosyal sorumluluk algısını ve bu çerçevedeki yatırım programlarını şu şekilde tanımlamaktadır:

“Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı, Azeri petrollerinin Gürcistan ve Türkiye üzerinden taşınarak Akdeniz’de bulunan Ceyhan Terminali üzerinden dünya pazarlarına ulaştırmak üzere kurulmuş bir boru hattıdır. BTC Şirketi, bu boru hattı projesinin hayata geçmesi için 2001 yılında kurulmuş olup hattın tamamının inşaatından ve işletmesinden sorumludur. BTC Şirketi’nde, BP liderliğinde, 9 ülkeyi temsil eden 11 katılımcı şirket bulunmaktadır. BP, BTC’yi oluşturan diğer ortakları adına BTC Projesi’nin inşaat ve işletim işlerinin yönetimini üstlenmiştir.

BTC boru hattı ülkemizde 1076 km yol alarak insanı, doğası ve kültürü ile çok etkileyici bir coğrafyadan geçerek Akdeniz’de Ceyhan Terminali’ne ulaşır. Böylesine etkili bir coğrafyada yol alırken boru hattının doğal çevresinin korunup geliştirilmesi ve yakın yerleşimlerde yaşayan toplulukların kalkınmasına katkı sağlanması, bölgede önemli bir yatırımcı kuruluş olarak yürüttüğümüz ana faaliyetlerin de ayrılmaz bir parçasıdır.

*BTC Şirketi için bu yaklaşım, doğaya ve insana saygılı bir kuruluş olmanın ve sorumlu kurumsal vatandaşlığın da doğal bir sonucudur. Bu vizyondan hareketle, petrolü emniyetli bir şekilde taşıyıp çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğe gerekli özeni göstermenin yanı sıra BTC güzergahında “**sürdürülebilir toplumsal kalkınma**”ya katkı sağlamak için ek yatırım programları geliştirmiş bulunuyoruz.*

*Bu yatırım programlarından bir tanesi olan **Toplumsal Yatırım Programı (TYP)**, boru hattı güzergahındaki yerleşim birimleri için “sürdürülebilir kırsal*

kalkınmaya katkıda bulunmak” amacıyla geliştirilmiş bir programdır. TYP, uygulandığı 330 köyde, temel geçim kaynaklarına yönelik faaliyetlerin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine, yeni gelir getirici kaynakları yaratılmasına ve sürdürülenbilir etkiler bırakabilmek için yerel örgütlenmenin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

*Bir diğer ek yatırım programımız ise **Bölgesel Kalkınma Girişimi**’dir (BKG). BKG daha bölgesel düzeyde ortaklıklar ve işbirlikleri temelinde özellikle işletmelerin özellikle işletmelerin geliştirilmesine ve iyi yönetim alanlarında kalkınmaya katkıda bulunmayı hedeflemektedir. BKG güzergah üzerindeki KOBİ’lere, girişimcilere teknik ve finansal destek sağlamaya ek olarak mesleki eğitimler yoluyla istihdamın geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.”*

BTC Toplumsal Yatırım Programı Adana Projesi 2007 yılının Şubat-Mayıs ayları arasında gerçekleştirilen proje geliştirme çalışmaları neticesinde belirlenen 6 program altında toplanmış ve bu şekilde uygulamaya geçilmiştir. Bahsi geçen bu 6 program şu şekildedir:

- Tarımsal Faaliyetlerin Desteklenmesi Programı
- Hayvancılığı Geliştirme Programı
- Kadınların Sosyal ve Ekonomik Konumlarının Güçlendirilmesi Programı
- Kapasite Geliştirme Programı
- Mikro Kredi Programı
- Küçük Ölçekli Altyapı Programı

Tarımsal Faaliyetlerin Desteklenmesi Programı

Bu program Çukurova bölgesinin içinde bulunduğu köyler için uygulamaya koyulmuştur. Çukurova bölgesinin temel ekonomik unsuru olan tarım, topraktan aşırı kar elde etme hırsları ve doğal kaynakların tükenmesi problemleri nedeniyle ciddi bozulmalara uğramıştır. 2007 yılı içerisinde yapılan analizler ve değerlendirmeler sonucunda bu bozulmalar tespit edilmiş ve ilk olarak tarım eğitimleri, toprak analiz desteği, toprak işleme desteği ve iyi tarım uygulamaları faaliyetleri hayata geçirilmiştir.

Bu eğitimler yaklaşık olarak 30 yerleşim yerinde verilmiş ve 700 civarında üreticinin faydalanması sağlanmıştır. Eğitimin ulaştığı insan sayısının artmasında, yerleşim yerlerine yapılan ziyaretlerin ve özellikle kahvehanelerde üreticilerle bire bir yapılan görüşmelerin önemli etkisi vardır. Faydalanıcılara verilen bu eğitimler sonrası örnek uygulamalar yapılmış ve sözü edilen bozulmaların asgari düzeye indirilmesi amaçlanmıştır.

Hayvancılığı Geliştirme Programı

Bölgedeki yaygın gelir kaynaklarından bir diğeri, hayvancılıktır. Büyük baş hayvan üreticiliği yapan kesimin çoğunlukta olması, bu alanda yaşanan sorunların üzerine daha fazla eğilmek gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede ilk olarak tespit edilen sorun hayvanların bakım, beslenme ve barınma koşullarının sağlıklı olmasıdır. Bu sorunlarla mücadele etmek amacı ile hayvancılık eğitimleri, iyi hayvancılık uygulama örnekleri ve hayvan yemi üretim tesislerinin kurulması gibi faaliyetler planlanmıştır.

Verilen eğitimler sonucu hayvanlarından elde ettiği verimin arttığını gören üreticiler, eğitim alma konusunda gönülsüz olan kesimin, bu tutumlarını değiştirmelerini sağlamıştır. Veteriner hekimden faydalanma ve bilgi alma oranı da bu bakımdan artış göstermiştir.

Kadınların Sosyal ve Ekonomik Konumlarının Güçlendirilmesi Programı

BTC'nin 2007 yılı içerisinde yapmış olduğu çalışmaların bir tanesi de, kadınların ekonomik ve sosyal yaşamdaki konumlarını tanımlamaya yönelik olmuştur. Tespit edilen eksiklikler bu alanda da bazı çalışmalar yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kadınların konumlarını güçlendirmek amacıyla, kadınlar için sağlık ve ev ekonomisi eğitimi ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi programları geliştirilmiştir. Kadınların işgücünden yararlanmak ve onları üretken bir konuma getirebilmek amacıyla Şubat-Mayıs aylarındaki proje geliştirme çalışmalarında ve daha sonraki saha çalışmalarında kadınların işgücü olanakları ve el becerileri belirlenmiştir. Bununla birlikte, uygulamanın rahatlıkla uygulanacağını düşünüldüğü 10 köyde kadın girişimciliği konulu eğitimler verilmiştir. Kadınlar açısından büyük bir sosyal sorumluluk örneği ortaya koyan BTC'nin bu eğitiminden toplam 125 kadın yararlanmıştır.

Kapasite Geliştirme Programı

- **Teknik Destekler:** Programın bu ayağında proje sahasındaki yerel organizasyonların (dernek, kooperatif, yönetim birliği) mali ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesi, bireysel girişimciliğin artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca mesleki eğitimler ile birlikte istihdam artırıcı faaliyetleri de kapsayan bu program 2008 yılında sözü edilen yerel organizasyonlar ile yapılan bire bir görüşmeler ile başlamıştır. Desteklenmesi öngörülen kuruluşlar için eş mali kaynak yaratması açısından ayrıca KGF Adana Ofisi, Adana ve Osmaniye Tarım İl Müdürlüğü Destekleme Şubeleri, İl Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlükleri gibi kurumlar ziyaret edilmiştir. Bu kurumlardan alınan bilgiler daha sonra yine bire bir görüşülerek ilgili kooperatif yönetimlerine aktarılmıştır. Ayrıca bölge kooperatiflerinde mevcut olan yönetsel sorunların ve şeffaflık eksikliğinin giderilmesi için de ayrıca görüşmeler yapılmıştır.

Kooperatiflerin kapasitelerinin güçlendirilmesi amacıyla aynı zamanda çeşitli teknik geziler düzenlenmiştir. Gezi düzenlenen yerler arasında Süt Sığırcılığı Eğitim ve Uygulama Çiftliği ve Çeltikçi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bulunmaktadır.

- **Süt ve Yem İşletmeleri:** Buradaki amaç, işletmelerin yem bulma konusunda yaşadıkları işletme sermayesi sorununun verilen krediler ile giderilmesini sağlamak olmuştur. Yem Üretimi İş Planı çerçevesinde yem üretimi hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Rutin ziyaretlerle süreç takip edilmiş ve yem üretiminin sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Ancak bir süt firmasının bağışlayacağını taahhüt ettiği süt tankının önce ertelenip daha sonra yıl sonunda baş gösteren ekonomik kriz nedeni ile iptal edilmesi sonucunda kooperatif, iş planında öngörülen derecede yem üretimi ve satışı yapamamıştır. Bunun neticesinde de bölgenin aslında yüksek olan hayvancılık potansiyeli yeterince değerlendirilememiştir.

- **Mera Yönetim Birliği:** Bölgede yer alan meraların yabani otlar ile kaplanmış olması ve parselizasyon eksikliği nedeni ile üreticiler yardım istemiş ve bu

talepleri uygun görüldükten sonra çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışma içerisinde öncelikle parselizasyon yapılması, meranın gübre ihtiyacının giderilmesi ve üreticilerin gerekli işçilikleri yapabilmesi sağlanmak istenmiştir.

Bu istekler doğrultusunda ilgili yerler ile görüşülmüş ve parselizasyon için izin alınmıştır. Görüşmeler esnasında Tarım Bakanlığı'nın 2003 yılında gerçekleştirdiği yatırımın kullanılamaz hale gelmesinden ötürü üreticilerle kamu kurumu arasında güvensizliğin olduğu görülmüştür. Bu yüzden, bir yandan kurum yetkilileri ile görüşülmüş, diğer yandan ise üreticiler açısından oluşan bu güvensizliğin kırılması için onlar harekete geçirilmiştir. Bu teşvikler ile birlikte üreticiler bir araya gelmiş ve birçok traktör ve tarım makinesi kullanarak merayı, verimliliği ve kaliteyi düşüren dikenlerden arındırmışlardır.

- Eğitim Faaliyetlerinin Desteklenmesi: Bölgedeki gelişmelerden daha iyi bir şekilde faydalanmak ve bunun devamlılığını sağlamak amacıyla yeni nesiller için eğitim programlarının hazırlanması da öngörülmüştür. Eğitim alt yapısının desteklenmesi amacıyla belirlenen bir okulda kütüphane ve fen bilimleri laboratuvarı kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak Toros Gübre firması bu projeyi öğrendikten sonra kendilerinin de dahil olmak istediklerini ve planlanan yatırımları üstlenmek istediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine eğitim alanındaki bu çalışma Toros Gübre'ye devredilmiş ve onlar tarafından tamamlanmıştır.
- Yumurtalık Körfezi Balıkçı Topluluklarının Desteklenmesi: Bu proje kapsamında;
 1. Balıkçı ailelerin gençlerine yönelik eğitimler,
 2. Bağımsız çalışan küçük üreticilere işlerini geliştirmeleri için teknik ve finansal destekler,
 3. Yerel balıkçılık olanaklarını geliştirmek için teknik ve altyapı desteği sağlanması planlanmıştır (BTC-TYP 2008 Yılı Faaliyet Raporu).

Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda çeşitli ziyaretler yapılmış ve talepler dinlenmiştir. Bu doğrultuda iş müzakereleri yapılmış ve çalışmalara başlanmıştır. Bölgedeki balıkçı topluluklarının desteklenmesi amacıyla; istihdama yönelik kapasite geliştirme faaliyeti kapsamında mesleki eğitimler düzenlenmiş ve kaynakçılık kursu organize edilmiştir. Bu kurstan 22 genç toplam 600 saat yararlanmış ve bunlardan 4'ü yurt dışına çalışmaya gitmiştir. Mesleki eğitim kapsamında ayrıca kadınlara yönelik bilgisayar kursları da açılmıştır. Yumurtalık İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün de desteğiyle 56 kadın 100 saatlik temel bilgisayar kursu almıştır.

Mesleki eğitimlerin dışında ihtiyaçlar doğrultusunda tekneleri bozuk olan balıkçıların bu sorunlarının giderilmesi sağlanmıştır. Hatta bazıları için alternatif geçim kaynakları da geliştirilmiştir. Bunlar arasında, zeytin üreticiliği de vardır.

Ayrıca Yumurtalık Bölgesi'ndeki balıkçılığı geliştirmek amacıyla balıklara uygun barınma ve beslenme alanı yaratarak avlanma için verimli bir alan yaratılmıştır. Bu şekilde birçok açıdan geliştirilen ve desteklenen yörede oldukça büyük gelişmeler gözlenmiş, gelir yaratıcı faaliyetler hanehalkı üzerinde olumlu etkiler göstermiştir.

Bu şekilde geliştirilen Adana Kırsal Kalkınma Programı, 29 Ocak 2007 yılında başlamış olup programın planlanan bitiş tarihi 31 Aralık 2011'dir. Proje için 2007-2010 döneminde 1,520,010 USD BTC fonu kullanılmıştır. Proje faaliyetleri için yararlanıcıların ve 3. tarafların katkısı ise aynı dönem için 1,392,650 USD'dir.

III.3.2. Adana Kırsal Kalkınma Projesi-Saha Çalışması

Daha önce de değinildiği gibi saha çalışması için anket düzenlenmiş (Ek I) ve BTC'nin Par Danışmanlık öncülüğünde başlatmış olduğu projeden faydalanan kesim ile bire bir görüşülerek bir çalışma yapılmıştır. Bu görüşmeler Adana Ceyhan ilçesinin Tatarlı, Günlüce, Çataklı, Günyazı ve Yumurtalık köylerinde yapılmıştır. Saha çalışması yapılırken öğrenilmek istenen konular belli başlıklar altında toplanılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın bulguları açıklanırken yine bu kategori üzerinden gidilecektir. Bulguların açıklanmasında izlenilecek yöntem, anket sonuçlarının matematiksel analizini içeren

niceliksel değerlendirme ile bu analizin yorumlanmasını içeren niteliksel değerlendirmeyi bir arada barındıracaktır.

Görüşülen Kişilere Ait Temel Bilgiler

Saha çalışması için toplam 41 faydalanıcı ile görüşülmüştür. Proje faydalanıcıların yaşı 22 ile 76 arasında değişmektedir. Ancak görüşülen kişilerin büyük bir çoğunluğu 45-49 ve 50-54 yaş aralığındadır. Tablo II'den de görüldüğü üzere görüşülen kişilerin ortalama yaşı 47.61'dir. Çalışma süresince 12 kadın ile görüşülmüştür. Yüzde olarak değerlendirildiğinde, görüşülen kişilerin yaklaşık %30'unun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu kadınlardan sadece 1 tanesi bekardır ve kendi olanaklarıyla çalışmaktadır. Evli olanlardan ise sadece 3'ü eşiyle birlikte çiftçilik yapmaktadır. Geri kalanlar ise 'ev hanımı' statüsündedir. Ancak buna rağmen kendi çabaları ile üretim yaparak (köy ekmeği, süt, salça...vs.) ev ekonomilerine katkıda bulunmaktadır. Katılımcıların çoğu 3-4 çocuğa sahiptir. Sadece evli olmayan bir kadının ve evli olan bir erkeğin çocuğu yoktur. Hanehalkına bakıldığı zaman bir kısım katılımcının bakmakla yükümlü olduğu anne-babalarıyla birlikte yaşadığı görülmektedir. Proje faydalanıcıların eğitim durumu incelendiğinde en düşük eğitim düzeyinin ilkokul terk olduğu görülmektedir. Aralarında okuma-yazma bilmeyen bulunmamaktadır. En yüksek eğitim düzeyi ise lise mezunudur. Tablo II'den de görüldüğü üzere, katılımcıların yaklaşık yarısı (%46) ilkokul mezunudur.

Tablo II: Sahanın Genel Tanımlayıcı Verileri

Değişkenler		Ortalama/Yüzde
		<u>Ortalama</u>
Yaş		47,61
Aylık Gelir		459,27 TL
		<u>Yüzde</u>
Cinsiyet	Kadın	29,27
	Erkek	70,73
Medeni Durum	Evli	97,56
	Bekar	2,44
Eğitim Düzeyi	Okur-Yazar Değil	-
	İlkokul Terk	14,63
	İlkokul	46,34
	Ortaokul	21,96
	Lise	17,07
	Ön Lisans/Lisans	-
	Yüksek Lisans/Doktora	-

Hanenin Sosyo-Ekonomik Yapısı

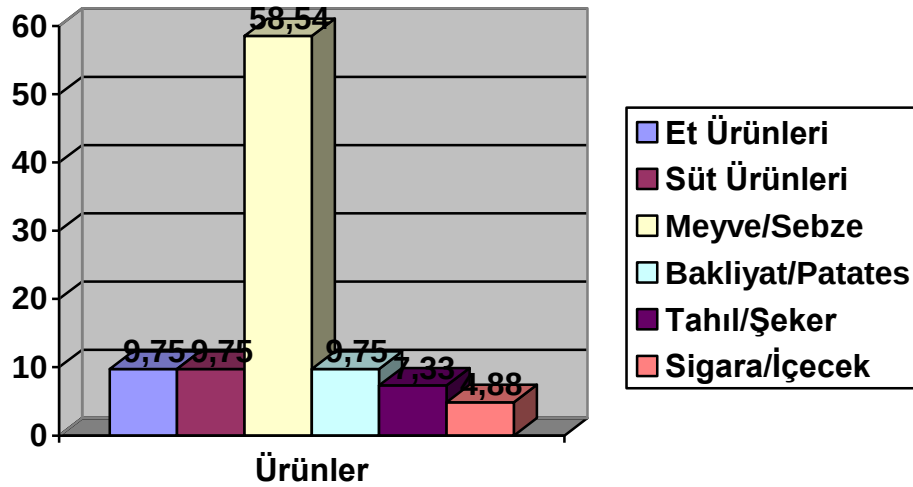
Hanehalkının büyük bir çoğunluğu (%76) kendine ait bir evde otururken, diğer bir kısım ise kendilerine ait olmayan, ancak kira da ödemedikleri evlerde oturmaktadırlar. Bu evlerin büyük çoğunluğu birlikte yaşadıkları kişilere (anne, baba, abla,...vs.) aittir. Aynı zamanda proje faydalanıcılarından sadece 1 kişi oturduğu eve kira ödemektedir.

Faydalanicılara oturdukları evden başka bir eve sahip olup olmadıkları sorulduğu zaman, %93'ü (böyle bir şeyin olma ihtimalini bile düşünmeden ve biraz da gülümseyerek) doğrudan 'hayır' cevabı vermiştir. Hanehalkından sadece %7'sinin kendisine ait başka bir evi bulunmaktadır.

Genel olarak evlerde köydeki kuyu suyu kullanılırken, çok da azımsanmayacak bir kısmın (%39) şehir suyu kullandığı öğrenilmiştir. Zemini beton olan evlerini kışın soba ile ısıtan faydalanicılardan sadece bir tanesi sobası bulunmadığı için elektrikli ısıtıcı kullanmaktadır.

Görüşülen hanehalklarının sosyo-ekonomik yapısının genel olarak beklenen bir düzeyde olduğu ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, bölge halkı, çok dikkat çekici özelliklere sahip olmayan, klasik bir köy hayatı yaşamaktadır.

Hanehalkının Tüketim Harcaması

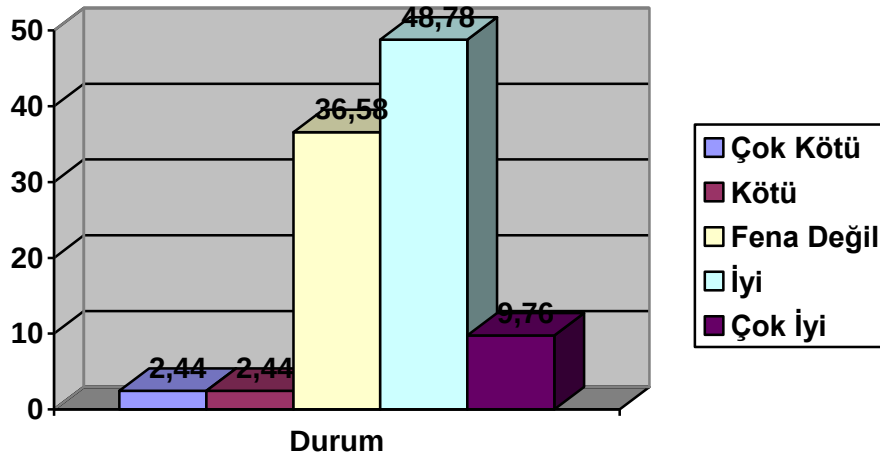
Şekil I: Hanehalkının aylık gelirinin gıda harcamalarına göre yüzdelik dağılımı.

Hanehalkının tüketim alışkanlıkları incelendiği zaman, gelirlerinin ;%58,53'ünü meyve ve sebzeye, %9,75'ini et ürünlerine, %9,75'ini süt ürünlerine, %9,75'ini bakliyat ve patatese, %7,31'ini tahıl grubu ve şekerlere (ekmek, un, bisküvi), %4,87'sini sigara ve alkollü/alkolsüz içeceklere ayırdığını görüyoruz. Aslına bakılırsa, oranların bu şekilde çıkması normaldir. Çünkü bölge özellikle et ve süt ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilecek güçtedir. Kendi besledikleri tavuk ve diğer küçük ve büyükbaş

hayvanların etinden ve sütünden yararlanarak bu ihtiyaçlarını giderebilmektedirler. Faydalanıcıların et ve süt ihtiyacının olmamasının yanında, bu gibi gıdaları tüketimleri de oldukça düşük seviyededir. Sorulduğunda genelde tavuk eti yediklerini ve bunu da haftada bir ya da iki kez olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca, bu gıda ürünlerinin genel tüketimdeki paylarının yüksek olmadığını, diğer bir ifadeyle et ve süt tüketimlerinin çok fazla olmadığını ifade etmişlerdir. Onlar için önemli olanın meyve ve sebze harcamaları olduğunu görüyoruz. Gelirlerinin büyük bir kısmını meyve ve sebze tüketimine harcayan proje faydalanıcıları için bu ihtiyaç çok önemli olmasa da ‘çocukların’ isteklerinin bu doğrultuda olduğunu söylemektedirler. Sigara için yapılan harcamalar da tahmin edileceği gibi en çok, hatta sadece erkekler tarafından yapılıyor diyebiliriz. Tahıl ve şeker grubuna yapılan harcamaların bu denli düşük çıkması ise faydalanıcıların aylık gelirleri ile yapmış oldukları harcamaları sıralarken çok net olmamaları ve fiyatı düşük olan malları hiç almıyormuş gibi düşünmeleri ile açıklanabilir.

Hanehalkının Sağlık Profili

Faydalanıcıların sağlık durumları ile ilgili bilgi almak için onlardan sağlık durumlarını tanımlamaları istenmiştir. Bu tanımlamalara göre;

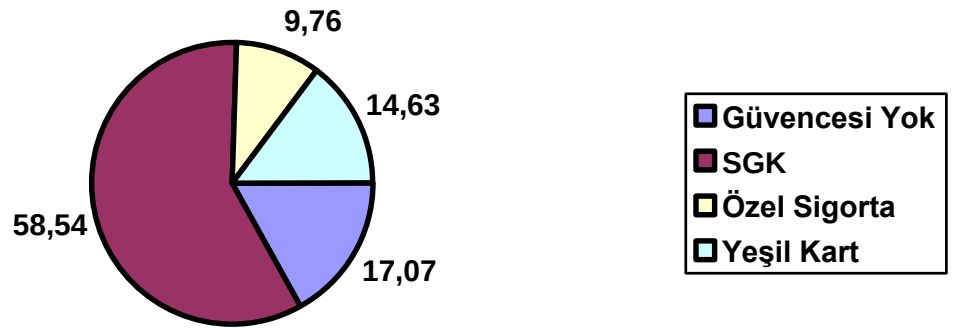

Şekil II: Hanehalkının sağlık durumunun yüzdelik dağılımı.

Şekil II’den de anlaşılacağı gibi hanehalkı genel olarak sağlık durumunun iyi olduğunu belirtmiştir. 41 kişilik grupta sadece 1 kişi sağlık durumunun çok kötü olduğunu

belirtirken, yine 1 kişi bu soruya “kötü”; 4 kişi ise “çok iyi” şeklinde cevap vermiştir. Sağlık durumuna çok kötü diyen kişi, uzun süredir işsiz olduğu için ve ailesine bakmakta güçlük çektiği için hem fiziksel hem de psikolojik olarak çok yıprandığını belirtmiştir. Ayrıca diğer köy halkı da bunu doğrulamıştır. Hatta gruptan başka bir kadın bu kişinin psikolojik sorunlarından ötürü karısını sürekli dövdüğünü ifade etmiştir.

Sağlık durumunu bu şekilde tanımlayan faydalanıcıların sağlık güvenceleri ile ilgili oranlar ise şu şekildedir:

Şekil III: Hanehalkının sağlık güvencesinin yüzdelik dağılımı.

Araştırmanın yapıldığı 41 kişilik grupta herhangi bir sosyal güvencesi olmayan hanehalkı sayısı 7 olup, bu sayı % 17,07’lik bir oranı oluşturmaktadır. Faydalanıcıların büyük bir kısmı Sosyal Güvelik Kurumu (Bağ-Kur)’na dahildir. %9,76’lık bir oranla kendine özel sigorta yaptıran 4 kişi mevcuttur. Bu kişilerin gelirlerine baktığımız zaman, aylık kazançlarının 630 ila 1400 TL arasında değiştiğini görmekteyiz. Ayrıca 6 kişi de yeşil kart sahibidir.

Faydalanıcılara sorulan bir diğer soru, “yaşlılıklarında çalışmıyor olurlarsa gelirlerini nereden elde edebileceklerine” yönelik olmuştur. Bu soruya verilen cevaplar hanehalkının sosyal güvenceleri doğrultusunda olmuştur. Yani sosyal güvencesi olan %58,54’lük grup, yaşlılıklarında alacakları emekli maaşları ile geçimlerini

sağlayacaklarını söylerken; yeşil kart sahipleri ve herhangi bir güvencesi olmayanlar bu dönem içerisinde herhangi bir gelirlerinin olmayacağını söylemişlerdir. Bunu söyleyenlerin oranı % 29,27'dir. Özel sigorta sahipleri (%9,75'lik bir oran), özel emeklilik sisteminden yararlanacaktır. Ayrıca 41 kişilik gruptan sadece 1 kişi yaşlılığında şu anda sahip olduğu araziden elde edeceği gelir ile geçinebileceğini belirtmiştir. Burada dikkat çeken husus hiçbir faydalanıcının “ bana yaşlılığında çocuklarım bakar.” düşüncesine sahip olmamasıdır. Yani, çocuklarının kendilerine bakacağına dair bir güven oluşmamıştır. Bunda, çocuklarının ilerde onlarla birlikte aynı köyde yaşamama ihtimalinin yüksek olması etkili olabilmektedir.

Bu soruda kadınların toplam içerisindeki payına bakmakta fayda vardır. 12 kişilik kadın gurubunda, yaşlılığında çalışmıyor olduğu durumda, gelirini emekli maaşından elde edeceğini söyleyen kadınların sayısı 9 dur. Bu da %75'e tekabül etmektedir. Geri kalan 3 kadın (%25) ise gelirinin olmayacağını düşünmektedir.

Gelir yapısı incelenen hanehalkının tasarrufları da değerlendirilmek istenmiş ve onlara aileden herhangi birinin işini kaybetmesi durumunda onları idare edebilecek 3 aylık tasarruflarının olup olmadığı sorulmuştur. Buna verilen cevaplar değerlendirildiğinde ortaya çıkan oranlar çok da şaşırtıcı değildir. %17,07'lik kısım bu soruya olumlu cevap verirken; %82,93'lük bir kısım ise olumsuz cevap vermiştir. Yani, tasarruflarının kendilerine 3 ay yetecek kadar çok olmadığını belirtmiştir. Bu soruya “evet” diyenlerin gelirleri incelendiğinde gelirlerinin diğerlerine kıyasla oldukça fazla olduğu ve 3000 TL'ye kadar ulaşabildiği görülmektedir.

Çoğunun çiftçi olduğu grupta mesleklerinin kendilerine uygun olup olmadığı da sorulmuştur. Hemen hemen aynı orana yakın cevaplar çıkmış; 41 kişinin %53,66'sı yaptığı işin kendine uygun olduğunu söylerken, %46,34'ü uygun olmadığını söylemiştir.

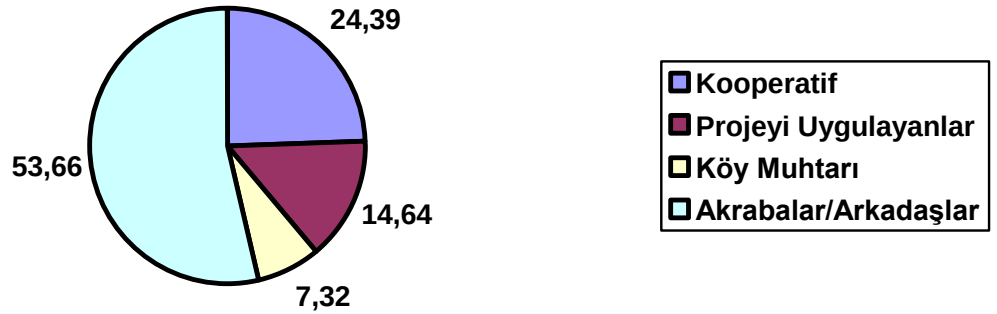
Bu cevaplara karşılık hanehalkının hayatları boyunca ücretli başka bir işte çalışmayı düşünüp düşünmediği sorulmuştur. Başka bir iş seçeneği olarak ise kamu sektörü, özel sektör ve diğer seçenekler verilmiş; “sırtını devlete yaslama tercihinin ağırlıklı olacağı”na dair oluşturduğumuz beklentimizden daha düşük bir şekilde, katılımcıların %58,54'ü kamu sektörünü tercih etmiştir. Bu soruda asıl ilgi çekici nokta, elde ettiği

aylık geliri yeterli olsun ya da olmasın, 8 adet çiftçi ücretli bir işte çalışmayı hiç düşünmediklerini söylemiştir.

Araştırmanın ilk bölümü bu şekilde bitirilmiş, ikinci bölümde ise daha çok “proje bazlı” bir değerlendirme yapılmıştır.

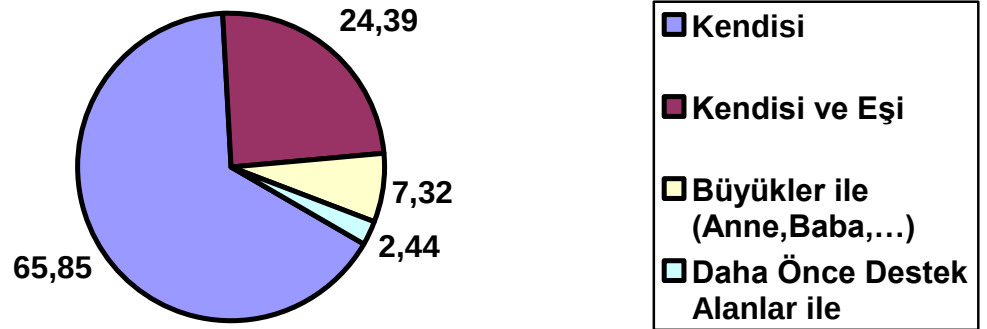
Adana Kırsal Kalkınma Projesi’ne Yönelik Genel Bilgiler

Bölümün başında da belirtildiği gibi araştırma için BTC’nin Par Danışmanlık aracılığı ile yapmış olduğu proje için 5 ayrı köy tercih edilmiştir. Bu köylere proje bazlı sorular sorulmuş ve projeye hangi açıdan olumlu/olumsuz baktıkları değerlendirilmek istenmiştir.

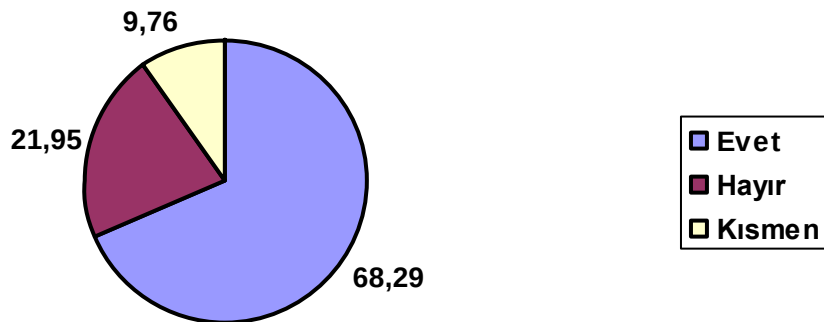
Şekil IV: Hanehalkının projeyi öğrenme kaynağının yüzdelik dağılımı.

İlk olarak projeyi nereden duydukları sorulmuş, hemen hemen her köyden farklı cevaplar alınmıştır. En çok %53,66’lık oranda “arkadaşlardan/akrabalardan” cevabı verilmiş olmasına rağmen, 41 kişilik grubun yaklaşık olarak % 24,39’u projeyi kooperatiflerinden, %14,64’ü projeyi uygulayanların köylere gidip yapmış oldukları konuşmalardan ve %7,32’si ise köy muhtarından öğrenmiştir.

Şekil V: Hanehalkının proje desteği almaya kimlerle karar verdiğini gösteren yüzdelik dağılım.

Şekil V'ten de anlaşılacağı gibi bireyler proje desteği alırken çoğunlukla kendileri tek başlarına karar vermişlerdir. Bu oran, %65,85'tir. Destek alırken eşi ile birlikte karar veren bireylerin sayısı ise 10'dur ve bu, %24,39'luk bir oranı göstermektedir. Büyüklerin de karara ortak olmasıyla destek alanlar %7,32'yi oluştururken daha önce destek almış olanlar ile konuşup bu projeden yararlanmak isteyenlerin sayısı %2,44'tür. Projeden faydalanan kadınları incelediğimizde, tek başına karar verenlerin oranı %41,67 gibi küçümsenmeyecek bir büyüklüktür. Eşi ile birlikte karar veren kadınlar ise geri kalanı, yani % 58,33'ü oluşturmaktadır.

Şekil VI: Proje desteğinin faydasını hanehalkı açısından gösteren dağılım.

Proje desteği almış olan 41 kişiye bu destekten memnun olup olmadıklarını anlamak açısından “sizce almış olduğunuz destek size faydalı oldu mu?” sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar doğrultusunda oranlar Şekil VI’daki gibidir. Yani, %68,29’luk bir bölüm bu desteği kendisi için faydalı bulurken, % 9,76’lık kısım kısmen faydalı bulmuştur. %21,95’lik kısım ise projenin kendileri için faydalı olduğu görüşünde değildir. Bunu altında yatan temel neden (izlenimlerim doğrultusunda), özellikle balıkçı kesiminin sektörel bir ayırım istenmesi, fakat uygulayıcılar tarafından bunun tam anlamıyla yapılmamış olmasıdır.

Balıkçılar kendilerine daha fazla önem verilmesi gerektiğini ve bu yardıma çok daha fazla ihtiyaçları olduğunu savunmaktadır. Bunun nedeni olarak da, kendilerinin kullandıkları malzemelerin daha pahalı ve yaptıkları işin daha masraflı olduğunu düşünmeleridir. Proje uygulayıcıları ise “bu kesimin” isteklerinin hiçbir zaman bitmeyeceğini (biraz da sitem ederek) söylemişlerdir. Par Danışmanlık ekibi ve dolayısıyla BTC, balıkçılara sadece kendi alanları ile ilgili eğitim ve destek vermemiş, aynı zamanda onlara pansiyonculuk da öğretmişlerdir. Bazı balıkçılar evlerini aldıkları destek ile pansiyona çevirmiş ve bu şekilde gelir de elde etmişlerdir. Yapılan yardımların neler olduğunu sorduğum zaman balıkçılardan “*çok da fazla bir şey yapmadılar, aslına bakarsan daha çok şeye ihtiyacımız var.*” cümlesini sık sık duymuş olsak da Par Danışmanlık ekibi yapılan teknik yardımı oldukça detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Bununla birlikte faydalanıcılara proje desteği alınırken zorluklarla (başvuru şartları, maddi olanaklar, iletişim kopukluğu, bürokratik engeller,...vs.) karşılaşp karşılaşmadıkları sorulduğu zaman genel olarak verilen cevap karşılaşmadıkları yönünde olmuştur. Ancak azınlık da olsa birkaç kişi başvuran sayısının fazla olmasından ve kendilerine sıra gelmemesinden/geç sıra gelmesinden şikayetçi olmuşlardır.

Eğitim Desteği

Proje kapsamında verilen en önemli desteklerden bir tanesi de eğitim desteği olmuştur. Par Danışmanlık köy halkının temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığı nasıl geliştirebileceklerini göstermişler ve bu konuyla alakalı uzman kişiler eşliğinde eğitimler vermişlerdir. Eğitimlerin ardından gönüllü üreticiler seçilerek deneme çalışmaları yapılmıştır. Sonrasında kazanılan başarılar ise üreticilerle paylaşılmış ve üreticiler bilinçli üretime yönlendirilmiştir.

Diğer bir kesim olan balıkçılara da eğitim verilmiştir. Ancak onlara verilen eğitim balıkçılıktan ziyade pansiyonculuk üzerine olmuştur. Evlerini pansiyona çevirmek konusunda istekli olanlara bu destek verilmiştir. Balıkçılar için bu destek gelir artırıcı bir faaliyet olmuştur.

Verilen eğitim ile ilgili anket sorularına bakacak olursak; çok büyük bir kısım (yaklaşık olarak %90), bu eğitimlerin kendileri için oldukça faydalı olduğu konusunda hemfikirdir. Projenin içeriğinin amaçlara uygun olarak hazırlandığı, yani yapılan yardımlar ile vaat edilenlerin gerçekleştiği düşünülmektedir. Ayrıca özellikle çiftçi kesimi projenin içeriğinin mesleki gelişimlerine katkıda bulunabilecek nitelikte olduğunu vurgulamışlardır. Ancak, projenin beklentilerini “tam” olarak karşıladığını söyleyen oran %41,47, “kısmen” karşıladığını söyleyen oran %14,63 iken, projenin beklentilerini “karşılamadığını” söyleyen oran ise %43,90 olmuştur. Bu yüzdelerin bu şekilde çıkmasının altında yatan temel neden, faydalanıcıların çok daha fazla maddi yardım beklentisi içerisinde olup bunun karşılanmamış olmasıdır.

Verilen eğitimlerin kapsamının yeterli olduğunu düşünenlerin çoğu, bu eğitimlerin uzun yıllar boyunca devam etmesi gerektiğini söylemişlerdir. “Ne kadar uzun sürerse o kadar iyi!” anlayışı hakimdir.

Eğitmenler ile ilgili sorulara içtenlikle yanıt veren faydalanıcılar, eğitmenlerin alanında oldukça fazla bilgi birikimine sahip olduğunu ve içeriği etkili ve verimli bir biçimde anlattığını vurgulamışlardır. Eğitmenlerin içeriği katılımcıların düzeyine uygun olarak ve örnek vererek uygulamalı bir şekilde anlatması bundaki en büyük etkidir. Bu

uygulamanın işe yaradığını gören ve destek almayan diğer bir kesim için de proje, teşvik edici bir unsur olmuştur.

Son olarak eğitimlerin demokratik ve hoşgörülü bir ortamda gerçekleştiğini belirten faydalanıcılar, bu eğitimlerin devam etmesi gerektiğini yinelemişlerdir.

Sosyal Sorumluluk Projeleri

Anketimizde Adana Kırsal Kalkınma Projesi'ne yönelik soruların yanı sıra, bizim çalışmamız için oldukça önem arz eden başka sorular da vardı. Bu sorularda katılımcıların sosyal sorumluluk projelerine yönelik genel algıları ve sosyal sorunlarla mücadelede temel sorumlu birimin kim/kimler olması gerektiği yönündeki düşünceleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda en önemli soru, faydalanıcıların sosyal sorumluluk kavramına ne yönde baktıkları olmuştur. “Sosyal sorumluluk” kavramının tam olarak ne demek olduğunu bilmeseler bile, bu kavrama farklı açıdan yaklaşıp sorular sorulunca net cevaplar alınabilmiştir. Örneğin, “Eğitim, yoksulluk, sağlık...vs. gibi temel toplumsal sorunların üstesinden gelme konusunda asıl sorumluluk sizce kimde olmalıdır?” gibi bir soru sorulduğu zaman verilen cevap (Par Danışmanlık'ın verdiği destekten oldukça memnun olunmasına rağmen), “devlet” olmuştur. Bu şekilde düşünenlerin oranı %78,05'tir. Özel sektörün ön planda olması gerektiğini söyleyenlerin oranı ise %17,07'dir. Sadece bir kişi ulusal sivil toplum örgütlerini savunurken, yine bir kişi de yerel sivil toplum örgütlerinin önemli olduğunu savunmuştur.

Yöreye ait sorunların çözümünde çevrelerinde bulunan yerel örgütlerin yeterli olmadığını düşünen faydalanıcılar, bazı temel sorunların çözümünde de yine devletin aktif olması gerektiğini savunmuşlardır. Devletin sorunların çözümünde etkili olması gerektiğini savunanlar %78,05'lik gibi büyük bir kısmı oluştururken, özel sektörü savunanlar ise %19,51 gibi düşük bir oranı oluşturmaktadır. Sadece tek bir kişi ise yörenin kendisinin bu konuda aktif olması gerektiğini söylemiştir.

Bu oranlardan çıkarılacak en önemli sonuç belki de, faydalanıcıların özel sektörden ziyade devletten yardım bekliyor olmasıdır. Kendilerine yardım eden tarafın özel sektör olduğunu bilseler dahi, devletin aktif olması ve onlara destek vermesi gerektiğini savunan grup oldukça fazladır.

Faydalanıcıların bazıları ile birebir yapılan görüşmelerde “sosyal sorumluluk” kavramının anlamı ve onlara ne ifade ettiği üzerinde daha ayrıntılı durulmaya çalışılmıştır. Sosyal sorumluluğun ne olduğu konusunda herhangi bir fikri olmayan faydalanıcılar, “Sizce BTC bu projeyi neden yaptı?” diye sorulduğunda, özellikle 60 yaşında balıkçılık ile uğraşan köylü “Bilmiyorum ama mutlaka maddi çıkarları vardır. Yoksa bize neden yardım etsinler ki?” cevabını vermiştir.

Bu düşünce aslına bakılırsa, bazı konuların daha net görülmesini sağlamaktadır. Faydalanıcılar devletten bekledikleri yardımı “karşılıksız” olarak görürken, özel sektörün bu işlerle uğraşmasını “çıkartları doğrultusunda hareket etmek” olarak nitelendirmişlerdir. Düşünce yapıları bu şekilde olan faydalanıcılar, sosyal sorumluluğun ne olduğunu bilmeseler dahi, onlar için neyin iyi olduğu konusunda hemfikirlerdir. Devlet onlar için adeta bir “güven” sembolüdür. Özel sektörün kar amaçlı hareket ettiğini düşünmektedirler. Bu yüzden onlara minnettar olsalar ve kendileri için yaptıkları bu çalışmaları çok fazla beğenmiş olsalar bile, yanlarında görmek istedikleri asıl güç, devlettir.

Bu yaklaşım çalışmanın ikinci bölümünde de anlatıldığı gibi bizi bir ayrıma götürmektedir. Sosyal sorumluluk bir zorunluluk mu yoksa bir duyarlılık işi midir? Katılımcılar, kurumsal sosyal sorumluluk olgusunu Davis (1997)’in Sosyal Sorumluluk Modeli perspektifinden ele almaktadırlar. Davis (1997)’in üzerinde durduğu gibi, kurumlar toplumda yer alan sosyal sorunlarla ilgilenmek zorunda değildir; bu sorunlarla ilgilenmek onun sosyal sorumluluğudur. Bu da kurumların ne kadar duyarlı olduğu ile ilgilidir. Faydalanıcıların bakış açısı da bir bakıma bu düşünceye benzemektedir. Yani, özel sektörün kendileri ile ilgilenmek zorunda olmadığı düşüncesine sahip olan faydalanıcılar, yine de onların yaşadıkları sorunlar karşısında duyarsız kalmamalarını yeğlemektedirler. Kısacası, faydalanıcılar eğitim, yoksulluk, işsizlik, sağlık,...vs. gibi problemlerine çözüm üretecek ve bu konuda aktif olacak kurum olarak devleti görmektedirler. Çünkü ancak bu şekilde kendilerine değer verildiğini düşünecek ve yine kendilerini ancak bu şekilde güvende hissedeceklerdir.

Par Danışmanlık ekibi ile yapılan sohbetlerden çıkan sonuç ise BTC’nin yapmış olduğu bu çalışma, aslında bir “imaj tazeleme” çalışması olarak düşünüldüğü

yönündedir. Yani onlar, kurumlar için sosyal sorumluluğun aslında bir zorunluluk olduğunu, çünkü ancak bu şekilde varlıklarını daha da güçlenerek devam ettireceklerini belirtmişlerdir. Bu durum tabii ki bizi işletmelerin esas amacı olan, kar elde etme güdüsüne götürmektedir. Diğer bir ifadeyle, şirketler, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini, yalnızca, toplumsal sorunların çözümünde kendilerini de sorumluluk sahibi birimler olarak görmeleri nedeniyle gerçekleştirmiyorlar; aynı zamanda –ve belki de daha da önemlisi- rekabetin ve yaşama/barınma koşullarının giderek sertleştiği piyasa ekonomisinde yer edinebilmenin, sürdürülebilir rekabet güçlerini yükseltebilmelerinin bir aracı olarak da değerlendiriyorlar.

SONUÇ

Atlantik Fordist Dönemi gelişme dinamiğinin temel aktörü olan ulus-devlet, hiyerarşik bir yapılanma içinde Keynesyen Refah Devleti olgusunu yaratmıştı. Ancak, özellikle 1970’li yıllarda yaşanan kapitalizmin krizleri gerek iktisadi, gerek siyasi bağlamda yeni dünya düzeninin kapılarının aralanmasına yol açmıştır. İktisadi bağlamda, kapitalizm, kendini yeniden üretiminde üretim ve birikim biçimi olarak Fordist sisteminden Post-Fordist sisteme geçiş sürecini yaşamıştır. Politik bağlamda ise, yeni dünya düzeninde ulus-devlet kavramının erozyona uğradığı ve ulus-devlet merkezli hiyerarşik bir yapılanmanın çözülme sürecine girdiği görülmüştür. Yeni dünya düzeninin heterarşik politik yapılanması ile birlikte yönetim olgusunun başat bir niteliğe eriştiği gözlenmiştir. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren toplumun gerek iktisadi, gerek politik, gerek sosyal sorunlarının değerlendirilmesi ve çözülmesinde özel sektör, STÖ’ler, yerel yönetimler, çeşitli meslek odaları, sendikalar gibi yeni aktörler daha aktif bir biçimde söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Bir taraftan ulus-devletin gücünün erozyona uğraması süreci ile birlikte sosyal devlet kavramının giderek kan kaybetmesi, diğer taraftan toplumsal gelişim sürecinde yeni aktörlerin daha aktif rol almaya başlaması, devletin sosyal refah politikaları çerçevesinde ele aldığı temel görevlerini, gönüllü bir biçimde gelişim sürecinin yeni aktörlerine devretmesi eğilimini doğurmuştur. Özellikle özel sektör ve STÖ’ler tarafından gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projeleri ile birlikte, devlet, Keynesyen Sosyal Refah Devleti algısı çerçevesinde sorumluluğu altında gördüğü sosyal politikalardan giderek vazgeçmeye başlamıştır. Bu bağlamda STÖ ve özel sektöre dayalı yeni bir sosyal politika ve kalkınma perspektifi esas alınmaya başlamıştır. Sosyal sorumluluk projelerini doğru irdeleyebilmenin; kalkınmadaki rollerini gerçekçi bir biçimde ifade edebilmenin önemi bu noktadan bakıldığında daha aşık bir biçimde gözlenebilmektedir.

Sosyal sorumluluk kavramının tarihi taş devrinin ilk çağlarına dayansa da günümüzde pek çok kurumun üzerinde durduğu “kurumsal sosyal sorumluluk (KSS)” kavramı ile birlikte anılmaya başlamıştır. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk ciddi boyutlara ulaşan değişimler ve gelişimler yaşayarak adından sıkça söz ettiren bir kavram

olmuştur. Buna göre KSS, “bir kurumun ekonomik ve yasal koşullara uyarak, iş ahlakına uygun bir şekilde, kurum içi ve dışındakilerin de beklentisini ciddiye alarak girişimlerde bulunması” şeklinde tanımlanabilmektedir.

Yaşanan çeşitli ekonomik ve siyasal faktörler ile birlikte devletin sosyal politika niteliğinde yaşanan değişiklikler ve sosyal hayattaki konumunun farklılaşması, kurumların bu alanda daha ön planda olmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, sosyal sorumluluk projelerinde yükselen bu eğilimin irdelenmesi sürecinde dikkate alınması gereken bir başka nokta da, şirketlerin artık daha bilinçli çalışan kesim ile, daha bilinçli hissedarlarla ya da daha bilinçli müşterilerle karşı karşıya kalmış olmaları gerçeğidir. Diğer bir ifadeyle, yaşanan bu süreçte sadece ulus-devlet ve onun sosyal politikaları değil, aynı zamanda gittikçe daha bilinçli ve daha duyarlı hale gelen paydaşlar da önemli rol oynamaktadır. Müşterilerin, hissedarların, çalışanların ve daha birçok grubun kurumların sosyal sorumlulukları konusunda daha hassas hale gelmesi, kurumlar için itici bir güç oluşturmıştır. Bu yüzden ortaya çıkan kurumsal sosyal sorumluluk projeleri, günümüzde bir kurumun tüketicisi gözündeki değerini belirlemede en önemli etkenlerden biri haline gelmiştir.

Devletin yavaş yavaş boşalttığı bu alanı sadece özel sektör değil, aynı zamanda bu çalışmalarla iç içe olan sivil toplum örgütleri de doldurmaktadır. Genel olarak resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan sivil toplum örgütleri, üyelerini “gönüllülük” esasına göre belirleyen ve sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları bünyesinde barındıran kuruluşlar olmuşlardır. Devlet yapıları dışında olmakla birlikte, devlet ile yakın ilişki içerisinde olan yapılanmalardır.

Bu çalışmada, kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin başarısını ve gelişme dinamiğinin temel ontik birimi olan bireylerin bu yeni kalkınma politikası aracına bakış biçimini, gerçekleştirilmiş bir sosyal sorumluluk projesi nezdinde ele almak amaçlanmış ve bu amaç çerçevesinde BTC’nin “Adana Kırsal Kalkınma Projesi” incelenmiştir.

29 Ocak 2007 tarihinde başlamış olan projenin 31 Aralık 2011 tarihinde sonlanması beklenmektedir. Bu kadar geniş bir zaman içerisinde projenin esas uygulayıcısı olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Şirketi ve onun önderliğinde faydalanicılara ulaşan Par Danışmanlık, oldukça başarılı işlere imza atmıştır. Bunlar arasında eğitim desteği,

maddi destek, gelir getirici faaliyet desteği,...vs. verilebilecek en önemli örneklerdendir.

Adana'nın Ceyhan ilçesinde bulunan bazı köylerde yapılan araştırma sonucunda faydalanıcıların projeye bakış açısı ve bu projenin onlar açısından başarılı olup olmadığı anlaşılmak istenmiştir. Bu yüzden destek alan grubun sosyo-ekonomik ve gelir profilinin yanı sıra, proje ile ilgili sorular da sorulmuş, aynı zamanda eğitmen değerlendirilmesi de yaptırılmıştır.

Tezin asıl önermesi bu noktada başlamaktadır. Tezde savunulan “devletin önceden beri var olan sosyal devlet tarafı, yerini gün geçtikçe özel sektöre ve sivil toplum örgütlerine bırakmaktadır.” düşüncesi, geçerliliğini korumakla beraber, faydalanıcılar açısından tam olarak desteklenen bir fikir olmamıştır. Faydalanıcılar, kendilerine yardım eden proje uygulayıcısı firmaya müteşekkik olmalarına rağmen, yine de firma yerine devletin yanlarında olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Yani, teori ve uygulamada büyük devlet algısı yavaş yavaş güç kaybetmeye başlasa bile, halk devletten hala çok şeyler beklemektedir.

Bu düşünce bizi oldukça önemli bir noktaya getirmektedir. Devlet ne için var olmalıdır ve toplum için ne yapmalıdır? II. Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin sonuna kadar sosyal politika konusunda oldukça baskın roller üstlenen devlet, aslında bu rolünü devam ettirmeli midir? Keynes'in savunduğu gibi büyüme odaklı sosyal refah devleti anlayışı 1970'lerden sonra özellikle liberalizmin karşı saldırısı ile önemini kaybetmeye başlamış, bununla birlikte sosyal politikalarda ve sosyal politika algısında da farklılıklar ortaya çıkmıştır.

1980'lere gelindiğinde buna “küreselleşme” olgusu da eklenmiş ve ulus-devlet kavramında buna paralel olarak bazı değişimler yaşanmıştır. 1980'li yıllara kadar doğrudan mal ve hizmet üreticisi konumda olan devlet, küreselleşme ile birlikte bu özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Devletin piyasalarda sadece düzenleyici bir rol üstlenmesi egemenlik alanının daraltılmasına yol açmıştır. Yani, devlete sadece asli fonksiyonlarını yerine getirecek kadar bir alan bırakılmış, onun dışındaki fonksiyonlar ise rekabet içerisindeki piyasaya bırakılmıştır.

Yapılan alışmalar ile ortaya çıkan sonuçları karşılaştırdığımız zaman şunu söyleyebiliriz ki; devletin sosyal alandan ekildiğı ve yerini yavaş yavaş özel sektöre ve çeşitli sivil toplum örgütlerine bıraktığı doğırudur. Pek çok kurumun ister rekabetin giderek sertleştiğı piyasada sürdürülebilir bir yer edinebilmek adına olsun, ister kamuoyuna ve paydaşlarına daha iyi bir imaj yaratmak adına olsun, ister sorumluluk bilinci ve toplumsal duyarlılıkları sebebiyle olsun gerçekleştirdiğı kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin önemi ve elde ettiğı kazanımlar göz ardı edilemez. Ancak, bu faaliyetler, devletin asli görevi olan sosyal politikaların temel unsuru değıl, sadece tamamlayıcı bir parçası olmak durumundadır. Ayrıca bir doğıru daha var ki, toplumdaki bireyler bu faaliyetleri sivil kurum/kuruluşlardan bir yardım niteliğinde almak değıl, devletin sosyal politikaları çerçevesinde yaptığı hizmet olarak görmek istemektedirler.

EK I:

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi İktisat bölümünde, danışmanlığını Doç.Dr. Hatice Karaçay ÇAKMAK'ın yaptığı yüksek lisans öğrencisi Aslı DOĞAN'ın tezi için yapmış olduğu araştırmadır. Bu yolla elde edilecek veriler, kurumların sosyal sorumluluktaki payını ve uyguladıkları sosyal sorumluluk projelerinin faydalanıcılar üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmakta temel teşkil edecektir. Anket sonuçları kesinlikle gizli tutulacak ve sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Sorulara içtenlikle cevap vermeniz çalışmanın bilimsel değeri açısından çok önemlidir. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Aslı DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi

ANKET FORMU

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

2. Yaşınız:

3. Eğitim Durumunuz:

() Okur-Yazar Değil () İlkokul Terk () İlkokul () Ortaokul () Lise
() Ön Lisans/Lisans () Yüksek Lisans/Doktora

4. Mesleğiniz: () Çiftçi () Memur () İşçi () Serbest Meslek () Emekli
() Diğer.....

5. Medeni Durumunuz: () Evli () Bekar ==> Lütfen 9. soruya geçiniz.

6. Çocuğunuz var mı? : () Evet () Hayır

7. Kaç çocuğunuz var?: () 1-2 () 3-4 () 5+

8. Çocuklarınızın eğitim durumu nedir?: () İlkoku () Ortaokul () Lise () Üniversite

9. (Çocuklarınızın dışında) Bakmakla yükümlü olduğunuz kişiler var mı?: () Evet
() Hayır

I. HANENİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

A. EVİN DURUMU 10.Evinizde kaç oda var? Buna yatak odalarını, oturma odalarını, misafir odalarını, çalışma odalarını ve salonu dahil ederek söyler misiniz?	ODA SAYISI.....
11.Bu ev, evde yaşayanlardan birine mi ait, kira mı, lojman mı ya da ücret ödemedi mi oturuyorsunuz?	EVDE YAŞAYANLARDAN BİRİNE AİT 1 KİRA.....2 LOJMAN 3 ÜCRET ÖDENMEDEN OTURULUYOR.....4 DİĞER.....99
12.Evinizde yaşayanlardan herhangi birinin (bu ev dışında) sahip olduğu (başka) bir ev var mı?	EVET..... 1 HAYIR 2
13.Bu evde kullandığınız içme suyunun kaynağı nedir?	ŞEHİR SUYU..... 1 KUYU SUYU 2 YÜZEY SUYU 3 YAĞMUR SUYU 4 TANKER..... 5 ŞİŞE SU/ DAMACANA..... 6 DİĞER.....99
14.Tuvalet evin içinde mi, dışında mı?	TUVALET YOK 1 EVİN İÇİNDE 2 EVİN DIŞINDA 3 DİĞER.....99
15.Eviniz kışın ne ile ısıtılıyor?	MERKEZİ SİSTEM..... 1 KAT KALORİFERİ/KOMBİ 2 SOBA 3 ELEKTRİKLİ ISITICI 4 DİĞER.....99

16. Eviniz zemini ne ile kaplıdır?	TOPRAK 1 TAHTA 2 PARKE 3 BETON 4 HALİFEKS 5 MARLEY 6 MOZAIK 7 DİĞER..... 99
B. HANEHALKININ TÜKETİM HARCAMASI	
17. Aşağıda saymış olduğum gıda gruplarına geçtiğimiz ay gelirinizin yüzde kaçını harcamış olabilirsiniz? a) Her türlü et ürünlerine b) Süt ve süt ürünlerine c) Meyve ve sebze d) Bakliyat ve patatese e) Tahıl grubuna ve şekerlere (ekmek, un, bisküvi) f) Sigara, alkollü ve alkolsüz içeceklere g) Diğer (sıvı yağ, çay, reçel, kuruyemiş, baharat vs..)	ET ÜRÜNLERİ.....% SÜT ÜRÜNLERİ.....% MEYVE-SEBZE..... % BAKLIYAT.....% TAHİL GRUBU.....% SİGARA, İÇECEK.....% DİĞER.....%

C. HANEHALKININ SAĞLIK PROFİLİ

18. Şu anda sağlık durumunuzu nasıl tanımlarsınız?	Çok kötü 1 Kötü 2 Fena değil 3 İyi 4 Çok iyi 5
19. Herhangi bir sosyal sağlık sistemine dahil misiniz? Nedir?	Hayır 1 Evet; SGK 2 Evet; Özel sigorta 3 Evet; Askeri Sigorta 4 Evet; Yeşil Kart 5

	Diğer.....99
--	--------------

D. HANEHALKININ GELİR PROFİLİ

20.Yaşlılığınızda çalışmıyor olursanız gelirinizi nereden elde edebileceğinizi düşünüyorsunuz?	Emekli maaşı 1 Özel emeklilik maaşı 2 Çocukların yardımı.....3 Kira geliri 4 Geliri yok.....5 Diğer..... 99
21.Hanehalkınızdan birisinin işini kaybetmesi durumunda size 3 ay yetecek bir tasarrufunuz var mı?	EVET 1 HAYIR 2
22.Sizce kendinize uygun bir işte mi çalışıyorsunuz?	EVET 1 HAYIR 2
23.Geçtiğimiz ay esas işinizden kazandığınız net ücret ne kadardır? (Tüm zorunlu (taksit, vergi, borç) ve gönüllü (burs, bağış) harcamalara ilişkin kesintilerden sonra kalan)	TL
24. Ücretli bir işte çalışmayı hiç düşündünüz mü? Cevabınız olumlu ise nasıl bir işte çalışmayı düşündünüz?	Kamu kurumu.....1 Özel sektör.....2 Diğer.....99

II. PROJE BAZLI DEĞERLENDİRME

A. GENEL BİLGİLER

25. Projeyi nereden duydunuz?	Görsel medyadan 1 Gazeteden..... 2 Destek alan diğer köylerden..... 3 Akrabalardan/Arkadaşlardan 4 Köy muhtarından 5 Projeyi uygulayanlardan 6 Diğer.....99
26. Destek almaya nasıl karar verdiniz?	Kendim.....1 Ben ve eşim.....2 Büyüklerim (Anne,baba...vs.).....3 Daha önce destek almış olanlar ile.....4 Diğer.....99

27. Aldığınız proje desteği size yardımcı oldu mu?	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3
28. Desteği almak zor oldu mu?	Evet.....1 Hayır.....2 (Cevabınız hayır ise lütfen 30.soruya geçiniz.)
29. Destek almada karşılaştığınız zorluklar neler oldu?	Başvuru şartları.....1 Maddi olanaklar.....2 İletişim kopukluğu.....3 Bürokratik engeller.....4 Diğer.....99
30. Siz ya da haneden herhangi birisi daha önce yardım/destek almış mıydı?	Evet.....1 Hayır.....2 (Cevabınız hayır ise lütfen diğer bölüme geçiniz.)
31. Daha önce ne tür bir destek almıştınız?	Eğitim.....1 Yakacak.....2 Gıda.....3 Proje.....4 Diğer.....99

B. EĞİTİM DESTEĞİ

32. Projenin içeriği amaçlara uygun olarak hazırlanmıştır. (Yapılan yardımlar ile vaat edilenler gerçekleştirilmiştir.)	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
33.Projenin içeriği mesleki gelişimime katkıda bulunacak niteliktedir.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
34.Projede verilen bilgiler mesleki sorunlarda uygulanabilir niteliktedir.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
35.Proje kapsamında verilen eğitimler yeterlidir.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
36.Proje beklentilerimi tam olarak karşılamıştır.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
37. Projenin süresi sizce kaç gün olmalı?	gün

38. Eğitici alanında yeterli bilgi birikimine sahipti.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
39.İçeriği etkili ve verimli bir biçimde sundu.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
40.İçeriği faydalanıcıların düzeyine uygun olarak sundu.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
41.Faydalanıcıların eğitim sürecine soru sorarak ve uygulama yaparak aktif katılmasını sağladı.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
42.Konuyu daha etkili sunabilmek için örnek uygulamalar yaptı.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
43.Verilen eğitimin hayata nasıl geçirilmesi gerektiği üzerinde ayrıntılı olarak durdu.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
44.Faydalanıcıların eğitim sürecine motive olmalarını sağladı.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
45.Proje çerçevesinde yapılan uygulamalar konusunda faydalanıcıları bilgilendirdi.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
46.Kendisine verilen süreyi etkili ve verimli bir biçimde kullandı.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
47.Proje eğitimi hoşgörülü ve demokratik bir ortamda gerçekleşmiştir.	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99

III. SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİ

48.Eğitim, yoksulluk, sağlık,...vs. gibi temel toplumsal sorunların üstesinden gelme konusunda asıl sorumluluk sizce kimde olmalıdır?	Devlet.....1 Yerel Yönetim.....2 Özel Sektör.....3 Ulusal Sivil Toplum Örgütleri.....4 Yerel Sivil Toplum Örgütleri.....5 Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri.....6 Diğer.....99
49.Yörenize ait sorunları çözme konusunda çevrenizde bulunan yerel örgütler yeterli midir?	Evet.....1 Hayır.....2 Kısmen.....3 Diğer.....99
50.Yörenize ait bazı temel sorunları çözme konusunda sizce kim aktif olmalıdır?	Devlet.....1 Özel Sektör.....2 Yöre.....3 Uluslararası Kuruluşlar.....4 Diğer.....99

KAYNAKÇA

- AY, Ü. (2003). *İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: Nobel Yayınevi.
- AYDEDE, C. (2007). *Yükselen Trend Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- ATAMAN, G. (2001). *İşletme Yönetimi: Temel Kavramlar, Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- BELGE, M. (2003). Sivil Toplum Nedir?, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları* No 1. İstanbul: Bilgi Üniversitesi- STK Eğitim ve Araştırma Birimi.
- BARBARASOĞLU, R. F. (2004). Kamuda İyi Yönetişim, Küreselleşme Sürecinde Devletin Değişen Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *2004 Türkiye İktisat Kongresi*. Ankara: DPT Yayınları.
- BARR, N. (1993). *The Economics of the Welfare State*. London: Weidenfeld & Nicholson.
- BUĞRA, A. ve KEYDER, Ç. (2006). *Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAYRAK, S. (2001). *Ahlaki ve Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: Beta Yayınları.
- BERKER, B. (2008). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri Üzerine Kuramsal ve Uygulamalı Bir Çalışma, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi
- CARROL, V. (1991). The Pyramid of corporate Social Responsibility. *Business Horizons*, 34 (4): 16-27.
- DAVIS, K. (1997). *Five Propositions for Social Responsibility, Managing Corporate Social Responsibility* içinde (Derl. A.B. Carroll). Boston: Little, Brown and Company.

- DAVIS, K. ve BLOMSTORM, R. (1971). *Business Society and Environment Social Power and Social Response*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- DEMİR, H. ve SONGÜR, N. (1999). Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 2 (3):150-168.
- DİKEN, Ahmet. (1998). *İşletmelerde İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk İlişkisi*. s.460-80.
- DOĞAN, İ. (2002). Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum. *Alfa Basım Yayım Dağıtım*: 34-35.
- ERDEN, D. (1987). İşletmelerin Sosyal Sorumluluğunun Algılanması: Mühendislik İşletme ve İktisat Öğrencilerinin Kıyaslanması. *Amme Dairesi Dergisi*, 20(2): 65-80.
- EREN, E. (2005). *İşletmelerde Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- ESPING-ANDERSEN, G. (1991). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princeton University Pres.
- FREEMAN, R. E. ve Reed, D.L. (1983). Stockholders and Stakeholders: A New Perspective on Corporate Governance. *California Management Review*, 25: 88-106.
- FRIEDMAN, M. (1970). The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. *The New York Times Magazine*, September 13.
- GÖYMEN, K. (2003). *Türkiye’de Bölge Kavramı ve Politikalarının Gelişimi: Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Yönetişim*, İstanbul: İPM/IPC.
- GÖYMEN, K. (2004). Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler, *Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü Uluslararası Sempozyum* içinde. İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayını.

- GÜVEN A., DEVELİOĞLU K. Ve EVCİMEN, İ. (2002). İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları: Belirleyici Etken Olarak Kurumsal Değerler. 10. *Ulusal Yönetim Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı*, 23-25 Mayıs.
- GÜMÜŞ, M. ve ÖKSÜZ, B. (2010). İtibar Sürecinde Kilit Rol: Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişimi. http://joy.yasar.edu.tr/makale/no14_vol4/03-gumus_oksuz.pdf.
- HADENIUS, A. ve UGGLA, F. (1996). Making Civil Society Work, Promoting Democratic Development: What Can States and Donors Do?. *World Development*, 24: 1621-1639.
- ERDER, S. (2006). Dosya: Kentleri Paylaşmak?. *Mimarlık Ocak/Şubat*, 327.
- HIRST P. ve THOMPSON, G. (2003). *Küreselleşme Sorgulanıyor*. Ankara: Dost Yayınları.
- KADIBEŞEGİL, S. (2006). *İtibar Yönetimi*. İstanbul: Madiacat Yayınları.
- KALAYCIOĞLU, E. (2004). İstanbul'da İyi Yönetişim: Bir Model Tasarımı. *Yerel Kalkınmada Belediyelerin Rolü Uluslararası Sempozyum* içinde. İstanbul.
- KARAÇAY ÇAKMAK, H. ve ALTUNTAŞ, N. (2008). New Global Capitalist System, New Industrial Development Model and Developing Countries. *Journal of Economics*, 873-891.
- KAZGAN, G. (2002). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KEANE, J. (1989). *Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KEANE, J. (1994). *Demokrasi ve Sivil Toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KELEŞ, R. (1999). *Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi*, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

- KELEŞ, R. ve YAVUZ, F. (1983). *Yerel Yönetimler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- KESKİN, B. (2007). Yeni Yerel Yönetim Anlayışı ve Yerel Yönetişim. *Sivil Toplum Dergisi*, 17: 13-27.
- KEYMAN, A. F ve SARIBAY, A. Y. (1998). *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- KLEINMAN, M. (2006). Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim. Sosyal Politika Yazıları içinde (A.Buğra & Ç.Keyder, İletişim Yayınları: İstanbul, 159).
- KORAY, M. (2007). *Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak*.
- KOTLER, P. ve NANCY, L. (2008). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- L'HARMATTAN, E. (1998). *Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları Mı, Halka Dayalı Alternatifler Mi?*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- MARDİN, Ş. (1997). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MOSLEY D., PIETRI, P., ve MEGGINSON, L. (1996). *Management Leadership in Action*, Fifth Edition, New York: Harper Collins College Publishers.
- ÖRS, B. (2007). *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZAYDIN, M. M. (2008). Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Geleceğini Tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1):163-180.
- ÖZLEM, D. (2005). Neoliberalizm ve Adaleti. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi*, 13: 117-123.

- PALIER, B. ve SYKES, R. (2001). Challenges and Change: Issues and Perspectives in the Analysis of Globalization and the European Welfare States. *Globalization and European Welfare States. Challenges and Change.* içinde (Der. R. Sykes, B. Palier, ve P.M. Prior), 1-16, New York: Palgrave.
- POST, J.E., LAWRENCE, A. T., ve WEBER, J. (1996). *Business and Society*. New York: McGraw-Hill Inc.
- ROCA, J.P. (1998). Daha Az Devlet Daha Fazla NGO Mu?. *Üçüncü Dünyanın Sonu Mu?* içinde (Der. S.Cordelleier, Çev. A.İnsel, B. Gürbüz, A. Akarçay) İstanbul: İletişim Yayınları.
- SCHERMERHORN, J.R. (2001). *Management*, New York: John Wiley&Sons.
- SHEELAGH, S. (1997). Happy After in the Market Place: Non-Governmental Organizations and Civil Society. *Review of African Political Economy*, 24 (71):11-34.
- ŞENKAL, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. Alfa Yayınları: 157.
- TEKELİ, İ. (1983). Yerel Yönetim Demokrasisi ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Belediyeciliğin Gelişimi. *Türk İdare Dergisi*, 16.
- TEKELİ, İ. (2004). Yerel Siyaset, Demokrasi ve Sivil Toplum. *Kent Gündemi, Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge: 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu*, Ankara: ODTÜ-TMMOB Yayını.
- TEKELİ, İ. (2003). Siyasal Toplum ve Sivil Toplum Arasında Yerini Belirlemede Olan Yerel Yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12 (2): 5-15.
- TİMUR, T.(1996). *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- TOP, S. ve ÖNER, A. (2008). İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Teorisinin İncelenmesi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7): 97-110.

TORLAK, Ö. (2010). Kar Amaçsız Kuruluşlar Olarak Yerel Yönetimlerde Ahlaki Sorumluluk. <http://idari.cu.edu.tr/igunes/yerel/makale07.htm>.

ULU, A.S. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bir Alan Çalışması.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.

URAL, E. ve YILMAZ, E. (2005). İşletmelerin Sosyal Sorumluluklarının Bağımsız

Onayı: SA 8000 ve Halkla İlişkiler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 22: 247-258.

WILLIAMSON, O.E. (1964). *The Economics of Discretionary Behavior: Managerial Objectives in a Theory of the Firm*. New York: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.

YEATES, N. (2001). *Globalization and Social Policy*. London: Sage Publication.

YETİŞ, M. (2010). *Marx ve Sivil Toplum*. <http://www.praksis.org/files/010-02.pdf>
35-72.

YILMAZ, A. (1995). Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye. *Yeni Türkiye*, 4.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Aslı DOĞAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 25.02.1985

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi / İktisat
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi / İktisat
Bildiği Yabancı Diller : Almanca, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : Kalkınmada Yeni Bir Sosyal Politika Anlayışı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri: Adana Kırsal Kalkınma Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*

İş Deneyimi

Stajlar : Dış Ticaret Müsteşarlığı
Çalıştığı Kurumlar : Koçak Şirketler Grubu / 08.10.2007-04.08.2008
Ziraat Bankası / 01.12.2010-

İletişim

E-Posta Adresi : asldgn85@hotmail.com

Tarih

: 15.07.2011